

”Kuka toi on? Ihan vitun ruma”

-

Ulkonäköön kohdistuva arvostelu

Elisabeth Kurki

Iina Rajala

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden  
yksikkö

Sosiaalipsykologian

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu

2016

## Sisällysluettelo

1. Johdanto .....	1
2. Aikaisemmat tutkimukset ja teoreettiset näkökulmat .....	5
2.1 Ulkonäkö, ruumiillisuus ja tunteet .....	5
2.2 Häirintä, julkinen tila ja heteronormatiivisuus.....	19
2.3 Yhteenveto .....	32
3. Tutkimusaineisto ja analyysi.....	34
3.1 Kirjoituspyyntöaineisto ja sen keruu.....	35
3.2 Muistelutyö .....	36
3.2.1 Frigga Haugin muistelutyömetodi .....	36
3.2.2 Muistelutyön toteutus.....	44
3.3 Sisällönanalyysi .....	47
3.4 Diskurssianalyysi .....	49
4. Ulkonäön arvostelu .....	54
4.1 Ulkonäön arvostelun ryhmittelyt .....	54
4.1.1 Kirjoitukset.....	54
4.1.2 Muistelut .....	67
4.1.3 Ryhmittelyjen vertailu.....	70
4.2 Ulkonäön arvostelun diskurssit.....	73
4.2.1 Kirjoitukset.....	73
4.2.2 Muistelut .....	83
4.2.3 Vertailu .....	86
4.3 Yhteenveto .....	87
5. Lopuksi.....	93
5.1 Yhteenveto .....	93
5.2 Pohdinta .....	97
Lähteet:.....	105
Liite .....	112

Tutkielmassamme käsittelemme sitä, kuinka tuntemattomat ihmiset arvostelevat kielteisesti toisten ihmisten ulkonäköä julkisissa tiloissa. Tutkimuskysymyksemme ovat ”Miten ulkonäköä arvostellaan?”, ”Miten ulkonäön arvosteluun suhtaudutaan?” ja ”Miten ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat tilanteissa?”. Tutkimuksemme aineisto koostuu ulkonäön arvostelua kokeneiden kirjoituksista, jotka keräsimme kahdella eri menetelmällä. Tutkimuksemme teoreettis-metodologisena viitekehyksenä toimii näkökulma, jossa kielen käytön katsotaan rakentavan ja ylläpitävän sosiaalista todellisuutta. Tutkimuksemme keskeiset käsitteet ovat ulkonäkö, ruumiillisuus, häirintä, heteronormatiivisuus, julkinen tila ja tunteet.

Tutkimusaineistojamme on kaksi. Ensimmäinen aineistomme on kerätty kirjoituspyynnöllä, ja se sisältää 26 kirjoitusta ulkonäön arvostelusta. Toinen aineistomme on kerätty muistelutyömetodilla. Muistelutyöryhmäämme osallistui kolme henkilöä. Tämä aineisto käsittää kuusi muistoa. Aineistot on analysoitu käyttäen sisällönanalyysiä sekä diskurssianalyysiä. Sisällönanalyysin avulla luokittelimme aineiston neljään eri ryhmään, jotka olivat loukkaukset, tunteet, reaktiot ja ahdistelu. Diskurssianalyysillä paikansimme niitä kielen käytön tapoja, jotka ylläpitivät ja tuottivat seuraavia diskursseja: yksilöllinen identiteetti, ulkonäön merkitys, heteroseksuaalinen ulkonäkö, sukupuolinen ulkonäkö, heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen, pukeutuminen ja arvostelu sekä olemus ja arvostelu.

Ulkonäköä arvosteltiin useimmiten sellaisissa julkisissa tiloissa kuten baareissa, yökerhoissa, ravintoloissa, kaduilla ja kouluissa. Aineistojemme henkilöiden ulkonäköön kohdistuneet loukkaukset kohdistuivat painoon, hiuksiin, pukeutumiseen ja olemukseen. Tulostemme perusteella voi sanoa, että suurin osa arvostelijoista on miehiä, jotka arvostelevat naisten ulkonäköä. Lisäksi ulkonäön pohjalta tehtiin oletuksia henkilöiden sukupuolesta ja seksuaalisuudesta, ja näitä käytettiin lyömäaseena heitä vastaan. Ulkonäön arvosteluun suhtauduttiin raskaasti ja negatiivisesti. Samalla ulkonäön arvostelun katsottiin kuitenkin kuuluvan osaksi naisten elämää. Aineistojemme henkilöt kuvasivat sitä, kuinka he muistavat tilanteet tarkasti vuosienkin jälkeen. Ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat arvostelutilanteissa yleensä passiivisesti. Jos ulkonäön arvosteluun reagoitiin aktiivisesti sitä vastustaen, ei tilanne jäänyt vaivaamaan yksilöä samassa määrin kuin passiivisesti reagoineita. Saamamme tulokset vahvistivat aiempien aihetta käsittelevien tutkimusten tuloksia suurimmaksi osaksi. Kuitenkin aikaisempien tutkimusten yksi tulos oli, että arvostelun kohteeksi joutuneet ihmiset alkoivat vältellä tiloja, joissa arvostelu tapahtui. Tutkielmamme vastaajat taas eivät tuoneet esille sitä, että he välttelisivät tiettyjä julkisia tiloja ulkonäön arvostelun takia.

Tutkimuksemme tulosten perusteella julkista ulkonäön kielteistä arvostelua tulisi ilmiönä tehdä näkyvämmäksi ja saattaa se yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi. Ulkonäön arvostelua voidaan torjua ulkonäköaktivismilla. Tätä aktivismia on verbaalinen itsepuolustus, jossa harjoitellaan etukäteen ulkonäön arvosteluun reagoimista. Lisäksi ulkonäön julkinen arvostelu tuntemattomien taholta pitäisi tehdä ilmiöksi, jota ei hyväksytä.

Avainsanat: ulkonäkö, häirintä, heteronormatiivisuus, julkinen tila, ruumiillisuus, muistelutyö, sisällönanalyysi, diskurssianalyysi.

## 1. Johdanto

Kesällä 2014 kiinnitimme huomiota keskusteluun, jota käytiin eräällä internetin keskustelupalstalla. Keskustelujen aiheena oli ulkonäön arvostelu julkisissa tiloissa. Keskustelijat, jotka olivat naispuolisia, kuvasivat esimerkiksi tilanteita, joissa he olivat olleet kaupungilla, ja tuntematon miesjoukko oli arvostellut heidän ulkonäköään negatiiviseen sävyyn kovaan ääneen ja nauraen. Arvostelut kohdistuivat moneen eri ulkonäön osa-alueeseen kuten esimerkiksi kehoon, erityisesti painoon ja pukeutumiseen sekä kasvonpiirteisiin. Keskustelijat kirjoittivat, että he olivat kohdanneet toistuvasti julkista ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua ja tämä ahdisti heitä suuresti. Oheiset lainaukset ovat tästä lukemastamme keskustelusta:

*”Nuorempana olin ruma, silleen vaan piirteet vähän vinksallaan, tyylitön, kamala tukka ja rillit, mutta epämiellyttävän näköinen yhtä kaikki. Kyllä, aikuiset ihmiset kiusaavat rumaa. Törkeitä kommentteja sain kuulla, olin aivan vapaata riistaa. 'Oikeesti miten sä voit elää ton näköisenä', 'onks sulle kukaan sanonut että näytät Tarja Haloselta, hehehe' ja tätä linjaa.”*

*”Nuorena kun kävin juhlimassa baareissa, siellä saattoi tulla miehiä juttelemaan meidän tyttöporukan kanssa, ja juovuksissa miehet saattoivat hyvinkin suorasukaisesti kommentoida ulkonäköäni. Esimerkiksi sanoa toiselle seurueen miehelle "hyi helvetti minkä näkönen ämmä täällä on.”*

*”Nuorena aikuisena perääni on huudeltu jotain kuten "läski!", "ruma", "hyi vittu!" ja niin edelleen. Kerran tulin valvotun yön jälkeen töistä meikittä ja muutama teini arvosteli kovaan ääneen ohikulkevia, antaen minulle arvosanaksi "just ja just viis eikä neljä". Itku pääsi. ”*

Keskustelu järkytti meitä ja halusimme tarkastella julkista ulkonäön arvostelua tarkemmin. Lisäksi meillä on omakohtaisia kokemuksia siitä, kun tuntemattomat henkilöt kommentoivat ulkonäköä negatiivisesti julkisilla paikoilla. Keskustelun lukemisen jälkeen aloimme pohtia ulkonäön roolia yhteiskunnassamme tarkemmin. Tutustuttuamme kirjallisuuteen havaitsimme, että aiemmin hyvän ulkonäön merkitystä on tutkittu pääasiassa työelämän näkökulmasta. Meitä kuitenkin kiinnosti, miten hyvä tai huono ulkonäkö vaikuttaa yksilön arkeen. Meitä jäi erityisesti kiinnostamaan juuri ulkonäön merkitys sekä ulkonäön arvostelu ilmiönä julkisessa tilassa. Tutustuimme aihetta

käsittelyihin tutkimuksiin, joista korostui Carol Brooks Gardnerin (1980) katukomentointia käsittelevä tutkimus. Gardner viittaa katukomentoinnilla ilmiöön, jossa tuntematon mies kommentoi ohikulkevan naisen ulkonäköä. Tähän liittyy myös lukemassamme keskustelussa esiin tullut naisten ulkonäön pisteyttäminen, jossa tuntemattomat miehet antavat numeroarvosanoja naisten eri ruumiinosille.

Keskustelun ja aiheeseen liittyvien tutkimusten lukemisen jälkeen aloimme myös tarkastella uutisointia ja mediaa ulkonäön merkityksen näkökulmasta. Ulkonäkö ja varsinkin sen parantaminen ovat jatkuvasti esillä sekä suorasti että epäsuorasti arkielämässä ja julkisuudessa. Tavoiteltavaa ulkonäköä esitetään erilaisissa mainoksissa, kuvastoissa ja mediassa. Näissä ovat edustettuina kaikki ulkonäön eri osa-alueet, mutta ehkä useimmin esille nousevia osia ovat paino ja lihavuus. Useimmiten lihavuus kuvataan ongelmana, johon ratkaisuksi esitetään yleensä laihduttamista. Erilaisia tyyppillisiä mediassa esiintyviä painoon liittyviä artikkeleita ovatkin laihdutustarinat, joissa henkilö on pudottanut runsaasti painoa ja kertoo alun haasteista, onnistumisen tunteista ja lopulta siitä, kuinka painon pudotus on muuttanut hänen elämänsä täydellisesti positiiviseen suuntaan. Esimerkkejä laihdutustarinoista löytyy monia. Muun muassa Iltalehti julkaisee viikoittain viikon laihduttaja -palstalla tarinan runsaasti painoa pudottaneesta henkilöstä. Esimerkiksi huhtikuussa 2015 ilmestyneessä artikkelissa kerrotaan 21-vuotiaasta Mirasta, joka laihdutti 22 kiloa. Miran mukaan hänen elämänsä on muuttunut laihdutusprosessin myötä täysin eikä hän ole artikkelin mukaan katunut laihdutus päätöstä päivääkään. Lisäksi Mira liittyy laihduttamiseen muita positiivisia asioita kuten sen, että hän pääsi opiskelemaan unelma-ammattiaan. (Iltalehti.) Marraskuussa 2015 taas uutisoitiin 25-vuotiaasta Jannesta, joka pudotti painoaan 60 kiloa pussikeittodieetin avulla. Janne itse kuvailee oloaan näin: *”Itsetuntoni on parantunut paljon siitä, mitä se on huonoimmillaan ollut. Energisyyttä on tullut tonneittain lisää, ja jotkut ovat sanoneet, että minusta huokuu positiivisuus. Kai se on sitä elämäniloa.”* (Iltalehti 2.)

Kirjallisen median lisäksi lihavuutta, painoa ja laihdutusta kuvataan paljon myös erilaisissa tv-formaateissa. Esimerkiksi laihdutukseen liittyvissä tv-ohjelmissa painoa saatetaan pudottaa tiettyä tilaisuutta varten. Ohjelmassa ”Jutta ja huikeat häädieetit” kihloissa olevat pariskunnat pudottavat painoa yhdessä häitään varten Jutta Gustafsbergin ohjauksessa. Laihduttaminen saatetaan tv-ohjelmissa liittää esimerkiksi romanttiseen rakkauteen ja sen säilyttämiseen. Tv-ohjelmassa ”Rakas, sinusta on tullut pullukka” parisuhteen toinen osapuoli ilmoittaa toiselle, että tämän paino on noussut huomattavasti, ja hänen tulisi laihduttaa, jotta pariskunta voisi jatkaa parisuhdettaan. ”Akin ja Ritan rakkausdieetit” -formaateissa kehonrakennukseen erikoistunut pariskunta antaa laihdutusneuvoja, jotta ohjelmaan osallistujat saisivat tyydyttävän parisuhteen.

Vaikka painon pudottaminen liitetään usein nimenomaan kumppanin saamiseen, ei sitä aina esitetä tässä yhteydessä. Toisinaan painon pudotus itsessään on tavoiteltava seikka. Ohjelmassa ”Suurin pudottaja” kaksi eri lihavista ihmisistä koostuvaa joukkuetta kilpailevat keskenään siitä, kumpi joukkue on pudottanut yhteensä eniten painoa. Kilpailijat punnitaan kaikkien nähden, ja heidän laihduttamansa kilot näytetään suurella näytöllä katselijoille. Jos joku kilpailijoista ei ole saavuttanut tavoitettaan painonsa pudottamisessa häntä moititaan, ja hänet saatetaan pudottaa pois kilpailusta. Sarjassa ”Olet mitä syöt” ravitsemusasiantuntija Gillian McKeith neuvoo ylipainoisia ihmisiä laihduttamisessa. Hänen toimintamalleihinsa kuuluu muun muassa ohjelmaan osallistuvien ulosteiden analysoiminen ja heidän syömiensä ruokamäärien havainnollistaminen. McKeith kokoaa pöydälle suuren määrän epäterveelliseksi määriteltävää ruokaa, ja kertoo mitä kaikkia terveydellisiä riskejä ruoan syömiseen liittyy. Hän saattaa ulosteanalyysien perusteella arvioida jopa ohjelman osallistujien sukupuolielämää.

Myös muiden ulkonäön osa-alueiden parantumisen tavoittelu on yhtä lailla edustettuna televisioformaateissa. Esimerkiksi ohjelmassa ”Vuosia nuoremaksi” osallistujille suoritetaan arviointi heidän ihostaan, hiuksistaan ja vaatetyylistään. Ohjelman alussa osallistujat laitetaan lasikaappiin keskelle kaupunkia, ja ohikulkijoilta pyydetään arvioita heidän iästään. Ohjelman tavoitteena on saada osallistujat näyttämään kymmenen vuotta nuoremmilta, kuin minkä ohikulkijat arvioivat heidän iäkseen. Tämä tehdään ihonhoidon, hampaiden valkaisun, meikin, kampauksen ja vaatteiden avulla. Toisinaan ohjelmissa tehdyt operaatiot ovat hyvin radikaaleja. ”Hurjassa muodonmuutoksessa” osallistujille tehdään lukuisia kauneusleikkauksia, joista yleisiä ovat muun muassa nenäleikkaukset, kasvojenkohotukset ja rasvaimut. Ohjelma alkaa siten, että osallistujan elämä kuvataan onnettomaksi, mikä selitetään hänen ulkonäöllään. Tämän jälkeen osallistujalle ilmoitetaan pääsystä ohjelmaan, ja tämä matkustaa toiseen kaupunkiin, jossa operaatiot toteutetaan. Ohjelman lopussa osallistujalle järjestetään suuret juhlat, joissa hänen läheisensä näkevät hänen uuden ulkonäkönsä ensimmäistä kertaa. Toinen äärimmäinen ohjelma on The Swan, jossa valitaan mahdollisimman epäviehättävinä pidettyjä osallistujia. Heille toteutetaan äärimmäisiä kauneusleikkauksia, ja lisäksi he muun muassa laihduttavat ravitsemusneuvojan avulla. He saavat myös uuden tyylin, ja heitä opetetaan meikkaamaan. Ohjelman lopussa osallistujien kesken pidetään kauneuskilpailu, jossa valitaan voittaja.

Kaikissa näissä edellä kuvaamissamme ohjelmissa ihmisten ruumista ja elintapoja muokataan radikaaleilla tavoilla. Tavoitteena on saavuttaa hyvä ulkonäkö, jonka avulla saataisiin muita positiivisia asioita elämään, kuten esimerkiksi parisuhde, sosiaalinen hyväksyntä, ystäviä tai työ.

Kaikkien näiden asioiden saavuttamisen ehdoksi katsotaan siis hyvä ulkonäkö. Tähän suhteutettuna lukemamme keskustelun naisten vahvat reaktiot ulkonäön julkiseen arvosteluun ovat hyvin ymmärrettäviä. Kiinnostuimme tästä julkisen ulkonäön arvostelun ilmiöstä ja päätimme tehdä pro gradu -tutkielmamme siitä. Päädyimme keräämään tutkimusaineistomme kahdella eri metodilla. Aineistonamme päätimme käyttää yksilöiden muistoja tilanteista, joissa heidän ulkonäköään oli arvosteltu julkisessa tilassa. Valitsimme kirjoitetut muistot siksi, että toivoimme saavamme näin laajemman aineiston kuin esimerkiksi haastatteluilla. Epäilimme, että haastateltavia voisi olla vaikeaa löytää, sillä valitsemamme aihe saattaa olla arka ja henkilökohtainen. Yksi vaihtoehto aineiston keräämiselle olisi ollut etnografinen tutkimusote, jossa olisimme esimerkiksi havainnoineet tilanteita. Emme kuitenkaan päätyneet tähän tapaan, koska halusimme aineiston koostuvan loukkaustilanteisiin joutuneiden ihmisten omista kokemuksista ja tulkinnoista. Emme rajanneet tutkimustamme koskemaan vain naisia, sillä halusimme myös miesten näkökulmaa aiheeseen. Aineiston ensimmäisen osan keräsimme kirjoituspyynnön avulla ja toisen osan muistelutyömetodilla. Osallistuimme muistelutyöryhmäämme myös itse. Analysoimme aineistomme sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin avulla.

Päätimme tehdä pro gradu -tutkielmamme yhdessä, sillä tutkimamme ilmiö kiinnosti meitä molempia ja koimme, että voimme yhdessä saada aiheesta enemmän irti kuin yksin. Olimme myös aiemmin työskennelleet yhdessä ja huomanneet, että työskentelytapamme sopivat hyvin yhteen. Tutkielmamme on siis toteutettu täysin yhteisesti: emme jakaneet aihetta osiin, joita olisimme työstäneet yksin, vaan olemme kirjoittaneet koko tutkielmamme yhdessä. Ainoa tutkielmamme osa, jota olemme tehneet yksin, on kirjallisuuteen perehtyminen. Olemme siis kumpikin tahoillamme perehtyneet teorioihin ja tutkimuksiin ja referoineet niitä toisillemme. Itse tutkimuksen teoriaosuuden olemme kuitenkin taas kirjoittaneet yhdessä. Käytännössä tutkimuksemme siis toteutettiin niin, että olemme yhteistyössä pohtineet jokaisen lauseen, jonka olemme kirjoittaneet.

## **Tutkimuskysymykset**

Muodostimme tutkimusprosessin aikana seuraavat tutkimuskysymykset: ”Miten ulkonäköä arvostellaan?”, ”Miten ulkonäön arvosteluun suhtaudutaan?” ja ”Miten ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat tilanteissa?”. Ensimmäisen tutkimuskysymyksemme tarkoituksena on saada selville, millaista ulkonäön arvostelua aineistojemme vastaajat ovat kohdanneet, ja kohdistuuko ulkonäön arvostelu johonkin tiettyihin toistuviin ulkonäön osa-alueisiin. Toisen tutkimuskysymyksemme tarkoituksena on selvittää se, miten ulkonäön arvostelua kohdanneet



aineistojemme henkilöt ovat suhtautuneet ulkonäön arvosteluun. Kolmas tutkimuskysymyksemme vastaa siihen, millaisilla tavoilla henkilöt ovat toimineet ulkonäön arvostelun tilanteissa. Vaikka toinen ja kolmas tutkimuskysymyksemme saattavat muistuttaa toisiaan, muodostimme niistä kuitenkin kaksi erillistä kysymystä, sillä mielestämme niissä on oleellinen ero. Se, miten yksilö toimii ja reagoi tilanteessa ei välttämättä kuvasta sitä, miltä hänestä tuntuu.

Tutkielman toinen luku käsittelee tutkimamme aiheen kannalta tärkeitä käsitteitä ja aiempia tutkimuksia. Kolmannessa luvussa esittelemme aineistomme ja metodit, joilla analysoimme sitä. Olemme keränneet aineistomme kahdessa osassa: toisen kirjoituspyynnöllä ja toisen muistelutyömetodilla. Tutkimuksen analyysimeteodeina ovat sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Neljännessä luvussa käymme läpi tutkielmamme tulokset. Aineistomme perusteella ulkonäön pohjalta vedetään johtopäätöksiä yksilön sukupuolesta ja siitä, miten hyvin yksilö toteuttaa omaa sukupuoltaan. Lisäksi johtopäätöksiä tehdään ulkonäön perusteella myös yksilön seksuaalisesta suuntautumisesta, ja oletettua seksuaalista suuntautumista käytetään myös lyömäaseena yksilöä vastaan. Ulkonäön arvostelun kautta esimerkiksi ilmaistiin asenteita liittyen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Tutkimustuloksemme tukivat aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten tuloksia, joissa ulkonäön arvostelijoina toimivat useimmiten miehet. Miehet arvostelivat naisten ulkonäköä, ja ulkonäön arvostelua kohdanneet naiset reagoivat siihen usein passiivisesti. Tutkimuksemme päättyy lukuun viisi, joka sisältää yhteenvedon ja pohdinnan.

## **2. Aikaisemmat tutkimukset ja teoreettiset näkökulmat**

Tutkimuksemme käsittelee ulkonäköön kohdistuvaa julkista arvostelua. Tässä luvussa esittelemmekin ulkonäköä käsitteenä. Käymme läpi myös kauneusihanteista käytyä keskustelua, minkä jälkeen keskitymme tiettyihin ulkonäön osa-alueisiin, jotka ovat lihavuus ja pukeutuminen. Käsittelemme myös hieman kauneusteollisuutta.

### **2.1 Ulkonäkö, ruumiillisuus ja tunteet**

#### **Ulkonäkö ja kauneusihanteet**

Ulkonäköä ei ole välttämättä yksinkertaista käsitteellistää, ja sen määrittely on osittain haastavaa sen itsestään selvän ja alati läsnä olevan luonteen vuoksi. Ulkonäköön liittyy kuitenkin selkeästi

hahmotettavissa olevia osia. Ulkonäöllä on esimerkiksi materiaalisruumiillinen pohja. Tämä tarkoittaa, että ruumis on sidoksissa aikaan ja paikkaan eli elävällä ihmisellä on ruumis, johon kuuluu tiettyjä ominaisuuksia. Yhteiskuntatieteissä ruumiillisuus on paljolti jätetty taustalle tai ohitettu. Tähän on kuitenkin tullut muutos ja sosiaalisen ja ruumiillisuuden suhteita on teoretisoitu enemmän 1980-luvulta alkaen. (Oinas 2001, 17.) Ruumis muodostuu biologisista ja materiaalisista osista, joiden mittasuhteet ovat geneettisesti määrittäviä. Näitä ruumiillisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi kasvopiirteet, pään muoto, ihonväri, hiukset ja ruumiinrakenne, joka taas pitää sisällään pituuden, painon ja kehon muodon. Ulkonäön voidaan siis katsoa olevan ruumiin pintaa, ja se tarkoittaa kaikkea sitä, mikä näkyy ulospäin. Esimerkiksi sisäelimet ovat osa ruumista, mutta eivät kuulu ulkonäköön.

Ulkonäköön liittyy myös sellaisia ruumiiseenkin sidoksissa olevia puolia, jotka ovat tahdonalaisesti muokattavissa. Tällaisia ovat esimerkiksi meikki, hiusten väri tai niiden malli, vaatteet ja paino. Ulkonäöllä voidaan katsoa olevan myös ulottuvuus, jonka voisi määrittellä esimerkiksi toiminnalliseksi ulkonäoksi. Tämä tarkoittaa sitä, miten henkilö liikkuu, ja millaisia esimerkiksi hänen ryhtinsä ja kävelytapansa ovat. Ulkonäöllä ei ole ainoastaan ruumiillista tai materiaalista ulottuvuutta. Ulkonäköön liittyy myös useita erilaisia sosiaalisia ulottuvuuksia, ja se saakin merkityksensä sosiaalisessa todellisuudessa. Voidaan esimerkiksi väittää, että ulkonäkö on yksi niistä tekijöistä, jonka perusteella ihmiset luokitellaan arkielämän sosiaalisissa tilanteissa eri sukupuoliin kuuluviksi. Sukupuolen määrittely saattaa pohjautua sellaisiin ulkonäön osa-alueisiin kuten partoihin, pitkiin kynsiin tai rintoihin. (Kessler & McKenna 1978, 2-3.)

Ulkonäölle voidaan antaa useita eri sosiaalisia määrittäjä- tai merkityksiä. Ulkonäkö voidaan määrittellä esimerkiksi joko kauniiksi tai rumaksi. Kauneutta on pidetty tavoiteltavana ja tärkeänä ominaisuutena, ja sen merkityksestä on keskusteltu vuosisatoja. Kauneudella on ollut suuri merkitys yhteiskunnan eri osa-alueilla aina taiteesta filosofian teorioihin. (Black 2004, 6.) Ulkonäkö tutkimuksessa käsitteiden kuten ”kauneus” tai ”rumuus” määrittely on hankalaa (Naukkarinen 2011, 151), ja tämä pätee myös sosiaalipsykologiseen tutkimukseen. Siitä, mitä viehättävyys tai hyvä ulkonäkö tarkoittaa, on kiistelty. Myös siitä on keskusteltu, onko kauneus tai hyvä ulkonäkö määriteltävissä oleva ominaisuus vai subjektiivinen näkemys. (Rhode 2010, 24.) Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kauneuden ja rumuuden määrittely ei ole ollut tutkimuksen keskiössä, vaan kauneuden tutkimus on ollut humanististen tieteiden aluetta. Onko kauneus siis jotakin, joka voidaan tunnistaa ja mitata? Kauneus ja rumuus kuitenkin arvotetaan sosiaalisesti ja ne merkityksellistetään. Yleisesti kauneutta siis pidetään hyvänä ja haluttuna ominaisuutena, kun taas rumuutta pidetään ei-toivottavana ja jonakin, mistä pitäisi pyrkiä eroon.

Se, mitä pidetään tiettyinä aikoina kauniina tai rumana, määrittää myös sen, mitä pidetään hyvänä ulkonäköinä. Hyvä ulkonäkö, kauneus ja rumuus ovatkin samanaikaisesti sekä kulttuurinen näkemys että subjektiivinen kokemus. Koko kauneuden ajatus on kulttuurinen, ja se, mitä ulkonäöllä tai ulkonäölle tehdään, mihin sitä käytetään ja mitä sen uskotaan merkitsevän, on kulttuurillista. Kauneus ei siis tarkoita eri aikoina samoja asioita, vaan kauneusihanteet ja kaikki muukin kauneuteen liittyvä muuttuu aikojen kuluessa. (Korhonen 2005, 9.) Kauneuden tai hyvän ulkonäön subjektiivisuudella tarkoitamme sitä, että jokaisen yksilön henkilökohtaiset mieltymykset vaikuttavat luonnollisesti siihen, mitä he pitävät miellyttävänä näköisenä ja viehättävänä. Ulkonäön merkityksellistämisen kulttuurillisuus tiivistyy kulttuurin sisällä yhteisesti jaetuissa kauneusihanteissa. Yleisesti kuitenkin on katsottu olevan tiettyjä piirteitä, joita pidetään haluttavina ja viehättävinä suurimmassa osassa kulttuureista (Rhode 2010, 24).

Kauneusihanteet ovat nykyisin jossain määrin samankaltaisia kaikkialla länsimaisessa kulttuurissa, mikä johtuu paljolti tiedotusvälineistä (Tolonen 2001, 73). Nämä ihanteet ovat samankaltaistuneet entisestään, sillä myös tiedonvälitys on nopeutunut teknologisen kehityksen myötä viime vuosikymmenen aikana. Kauneuskäsityksiä ja niiden yhteneväisyyttä on myös tutkittu laajemminkin. Tutkimusta on tehty muun muassa siten, että kokeeseen osallistujien on kehoitettu arvioimaan valokuvia niissä olevien henkilöiden viehättävyyden perusteella. Arvioinnit ovat olleet hyvin samankaltaisia riippumatta henkilön sukupuolesta, rodusta, iästä, sosioekonomisesta ja kulttuurisesta taustasta. (Rhode 2010, 24.) Millaisia nämä tutkimuksissa ilmenneet kauneusihanteet ovat? Yksi länsimaisessa kulttuurissa vallalla oleva kauneusihanne on pitkä, hoikka, symmetrinen nainen, jolla on vaalea iho ja vaaleat hiukset eikä hänellä ole näkyviä ihohuokosia tai vikoja (Wolf 2002, 1). Myös Rhode (2010) luettelee samankaltaisia ulkonäköihanteita: kasvojen symmetria, virheetön iho ja tiimalasivartalo (Rhode 2010, 24). Historiallisestikin sopusuhtaisuutta ja symmetriaa on painotettu kauneuden käsityksessä (Korhonen 2005, 10–11). Olemme huomanneet, että tätä ulkonäköidealia edustavaa naistyyppiä näkeekin päivittäin tiedotusvälineissä ja mainoksissa. Näillä naisilla tietyt ulkonäön eri ulottuvuuksien yksityiskohdat saattavat vaihdella, mutta perustyyppi on hyvin usein samanlainen. Kuitenkin esimerkiksi hiusten väri tai vaatteiden tyyli saattavat olla erilaiset. Usein tämä naistyyppi mainostaakin jotain ulkonäön muokkaamiseen liittyvää tuotetta tai palvelua, esimerkiksi vaatteita, meikkejä, hiusvärejä tai laihdutusvalmisteita. Yleensä nämä mainokset kehottavat erityisesti naisia muokkaamaan omaa ruumistaan ja ulkonäköään.

Nykyisin ruumista, sen osia ja ulkonäköä pyritään muokkaamaan monin eri keinoin haluttuun suuntaan. Tämän ruumiin muokkaamisen tavoitteena on hyvän ulkonäön saavuttaminen. Se, miltä yksilö näyttää, on muuttunut entistä tärkeämmäksi, mistä kertoo esimerkiksi se, että ulkonäköön

kiinnitetään huomiota jo hyvin varhaisessa vaiheessa ihmisen kehitystä. Ulkonäöstä onkin tullut olennaisen tärkeää jo jopa lapsille ja esiteineille. Erään nuortenlehden tekemän kyselyn mukaan ihanteellinen ulkonäkö pitää sisällään kauniin ja finnettömän ihon, hyvin leikatut hiukset, muodikkaat vaatteet ja sopusuhtaisen sekä hoikan ruumiin. (Vänskä 2012, 14.) Nuorten vastausten tavoiteltu ulkonäkö vastaakin melko hyvin aiemmin esittelemäämme ideaaliulkonäön tyyppiä. Tärkeää ulkonäön suhteen vaikuttaisi olevan se, miten muut ihmiset suhtautuvat yksilön ulkonäköön, ja millainen kuva itsestä sen avulla välitetään. Voidaan jopa väittää, että kehosta on tullut julkinen kuva, jota muokataan ja tyyllitellään vaatein, meikein ja kauneusleikkauksin. (Vänskä 2012, 15.) Kauneusleikkaukset ovat hyvin radikaali tapa muokata ulkonäköä, ja lisäksi niiden toteuttaminen vaatii huomattavia taloudellisia resursseja. Leikkaukset sisältävät myös aina terveydellisen riskin, sillä leikkaukset voivat epäonnistua tai niistä voi seurata lääketieteellisiä komplikaatioita. Silti niiden suosio on lisääntynyt, ja niiden määrä kasvaa maailmassa noin 20 prosenttia vuodessa (Kinnunen 2008, 11). Mielestämme se, että tällaisiin kivuliaisiin ja varallisuutta vaativiin operaatioihin meneminen kasvattaa suosiotaan, kertoo hyväksi määriteltävän ulkonäön yhä kasvavasta merkityksestä.

Tutkimuksissa on oltu yhtenevää mieltä siitä, että ulkonäön merkitys on kasvanut ja hyvä ulkonäkö koetaan tärkeäksi. Kaikista ulkonäköön liittyvistä puolista ei keskustelussa ole kuitenkaan oltu samaa mieltä. On esimerkiksi kiistelty siitä, kumpi ulkonäön ulottuvuus on tärkeämpi: kasvot vai keho. Kasvonpiirteiden merkitystä on painotettu siitä syystä, että kehon voi peittää vaatteilla, ja tällöin kasvojen rooli ulkonäön symbolina korostuu. Kehon merkitystä kuitenkin korostetaan esimerkiksi kulttuureissa, joissa keho nähdään joko fyysisen tai sosiaalisen sukupuolen ilmentäjänä. (Berry 2008, 11.)

## **Lihavuus**

Alkaessamme kartoittamaan mahdollisia ulkonäön arvosteluun liittyviä käsitteitä, kohtasimme eniten arvostelua liittyen lihavuuteen. Sen vuoksi olemme pyrkineet käsittelemään sitä tässä kappaleessa melko laajasti. Teoriakirjallisuuden lisäksi teimme taustatutkimusta lihavuudesta muun muassa internetissä. Tutkimusta tehdessämme hämmästyimme erityisesti sitä aggression määrää, joka kohdistui lihaviin henkilöihin esimerkiksi internetin erilaisissa keskustelupalstoilla ja kommenttiosioissa. Vihamielisyys kohdistui erityisesti lihavien ihmisten ulkonäköön eli siihen, kuinka heitä pidettiin vastenmielisen näköisinä juuri lihavuudesta johtuen. Toisinaan arvostelu kohdistui lihavuuden merkitykseen terveydelle, mutta selkeästi suurimmaksi osaksi kirjoittajat toivat ilmi mielipiteensä koskien lihavien ihmisten ulkonäköä.

Painolla ja lihavuudella vaikuttaisi nykyisin olevan erityisen vahva merkitys hyvän ulkonäön käsityksessä. Lihavuudella tavataan viitata sosiaaliskulttuuriset normit ylittävään ruumiin kokoon. Ylipaino ja liikalihavuus määritellään usein painoindeksin kautta, ja nämä termit liitetään yleensä lääketieteelliseen tutkimukseen. (Harjunen & Kyrölä 2007, 15.) Käytämme tutkimuksessamme käsitettä lihavuus. Yhteiskunnallisessa lihavuustutkimuksessa tarkoituksena on vakiinnuttaa sana lihavuus arvovapaaksi käsitteeksi, joka ei sisällä alentavaa ja pilkkaavaa ulottuvuutta (Harjunen & Kyrölä 2007, 16). Lihavuutta ei kuitenkaan pidetä ainoastaan ulkonäöllisenä vikana, jota tulee muokata. Lihavuutta lähestytään lähes aina ongelmana erityisesti terveys- ja väestöpoliittisesta näkökulmasta, ja sitä onkin tutkittu lähinnä lääketieteellisestä ja ravitsemuksellisesta näkökulmasta. Tällöin on keskitytty siihen, miten lihavuus voidaan niin sanotusti parantaa. Lihavuuden parantamisen näkökulma on edelleen hallitseva sekä asiantuntijoiden lihavuuskäsityksissä että myös valtaväestön näkemyksissä. Vaikka lääketieteessä lihavuutta tavataankin lähestyä ongelmana, on lääketieteen edustajilla todellisuudessa osittain ristiriitaisia tulkintoja siitä, miten lihavuus ja terveys vaikuttavat toisiinsa. Yhdeksi selitykseksi lihavuuden näkemiselle ongelmana on tarjottu taloudellista intressiä ja lihavuuden medikalisaatiota. Lihavuuteen liittyvät kulttuuriset, sosiaaliset, psyykkiset ja kokemukselliset ulottuvuudet ovatkin aiemmin tutkimuksessa jääneet vähälle huomiolle. 2000-luvulla lihavuutta on kuitenkin ruvettu lähestymään myös muista näkökulmista kuin vain lääketieteellisestä. Myös suomalaisessa tutkimuksessa on yhä useammin tarkasteltu lihavuutta siten, että sen merkitykset ja seuraukset ovat monitahoiset. (Harjunen & Kyrölä 2007, 9-18.)

Lihavuus on merkittävästi sidoksissa kysymyksiin kauneusihanteista ja ulkonäöstä. Myös tässä ulottuvuudessa lihavuus on sukupuolittunutta. Ruumiin paino ja koko ovat nykyisin keskeisiä erityisesti naisruumiin hyväksyttävyyden kriteereitä. (Harjunen & Kyrölä 2007, 22.) Tämä oli huomattavissa esimerkiksi juuri lukemissamme internetin keskusteluissa lihavuudesta. Kuten muutkaan kauneusihanteet, myös ruumisnormit eivät ole objektiivisesti mitattavia tai pysyviä (Harjunen & Kyrölä 2007, 22). Laihan vartalon on länsimaisessa kulttuurissa nähty edustavan yksilön hyvää itsehillintää ja elämänhallintaa sekä hyviä moraalisia kykyjä (Bordo 1993, 193–195). Yksilön ruumiin koolla ja muodolla on siis suuri merkitys yhteiskunnassamme. Erityisesti naisten lihavuuteen on suhtauduttu kielteisesti. Syytä tälle on etsitty muun muassa sukupuolieron tuottamisesta. Tutkimuksissa on pohdittu sitä, miksi juuri naisen vartalon lihavuuteen suhtaudutaan kielteisesti, mutta miehen välttämättä ei. Tämän tulkittu johtuvan esimerkiksi siitä, että miehellä suurempi koko olisi hyväksyttävämpää, sillä suuri koko symboloi suurempaa valta-asemaa. Tässä teoriassa lihava nainen siis rikkoisi valtanormia. (Harjunen & Kyrölä 2007, 10–12.) Mielestämme tämä tulkinta on mielenkiintoinen, mutta se ehkä hieman yksinkertaistaa aihetta, eikä ole riittävä selittääkseen kokonaisuudessaan kielteistä suhtautumista lihaviin naisiin. Ensinnäkin nykyään

lihaviin miehiin saatetaan kohdistaa enemmän kielteistä arvostelua kuin aiemmin (esim. Rhode 2010) ja toiseksi on ollut myös ajanjaksoja, jolloin suurikokoista naisvartaloa kohtaan on osoitettu ihailua. Voisi siis sanoa, että kielteinen suhtautuminen naisten lihavuuteen on ilmiönä niin moniulotteinen, ettei sitä voida selittää ainoastaan ison koon suhteella valta-asemaan.

Lihavuuden ja siihen suhtautumisen seuraukset voivat olla moninaisia, ja ne voivat levittyä laajasti yksilön elämän eri osa-alueille. Osa näistä seurauksista on hyvin konkreettisia. Esimerkiksi työelämän ja lihavuuden suhdetta on tutkittu melko laajasti. Muun muassa Lahelma ja Sarlio-Lähteenkorva (1999) ovat tarkastelleet lihavuutta ja sukupuolta sosio-ekonomisesta näkökulmasta. Heidän tutkimuksensa mukaan lihavuus lisäsi naisilla riskiä työttömyyteen ja alhaisiin tuloihin ja liikalihavuus taas lisäsi riskiä pitkäaikaistyöttömyyteen. Lisäksi Lahelman ja Sarlio-Lähteenkorvan mukaan lihavilla naisilla oli vähiten sosiaalisia kontakteja välittömän lähipiirin ulkopuolella muihin väestön osiin verrattuna. Miehillä vastaavasti laihuus oli yhteydessä työttömyyteen ja alhaisiin tuloihin. Vähiten todennäköisesti alhaiset tulot olivat lihavilla miehillä. (Lahelma & Sarlio-Lähteenkorva 1999, 446–447.) Tämä tutkimustulos osittain vaikuttaisi vahvistavan tulkintaa siitä, että miehille lihavuus ei olisi työelämän kannalta yhtä tuomittavaa kuin naisille, vaan se saatettaisiin katsoa jopa eduksi. Kuitenkin Lahelman ja Sarlio-Lähteenkorvan tutkimuksesta on kulunut aikaa ja nähdäksemme asenteet lihavuutta kohtaan ovat myös muuttuneet siitä, kun tutkimus toteutettiin.

### **Pukeutuminen ja ehostus**

Olemme edellä käsitelleet ulkonäköä sen ruumiillisen ulottuvuuden kautta. Ulkonäöllä on kuitenkin myös sellaisia puolia, jotka eivät ole suoraan ruumiillisia. Yhtenä tällaisena ei suoraan ruumiillisena puolena voidaan pitää esimerkiksi pukeutumista, jota voidaan pitää myös yleisimpänä keinona muokata ruumista ja ulkonäköä. Tästä syystä käsittelemme pukeutumista seuraavaksi hieman laajemmin. Pukeutumisella voidaan korostaa tai peittää ruumista tai sen tiettyjä osia, ja sen avulla voidaan saada aikaan paljon toisistaan poikkeavia mielikuvia yksilöstä. Pukeutumiskulttuureilla tarkoitetaan eri maiden ja maanosien pukeutumisen traditioita ja eri alakulttuuriryhmien pukeutumisen tyylejä. Pukeutuminen kattaa kaiken ulkonäön muokkauksen pääläeltä kantapäihin ja vaatteet ovat elementtejä, joista pukeutuminen muodostuu. Vaate tarkoittaa yksittäistä vaatekappaletta. Sama vaate eri kokonaisuuksiin yhdistettynä voi antaa täysin erilaisen vaikutelman. Myös asusteet, kampauss, meikki, tatuoinnit ja lävistyksset ovat osa pukeutumiskokonaisuutta. Voidaan siis ajatella, että vaate täydentää ruumista, ja vaateen avulla ruumiista voidaan tehdä erilaisia muunnelmia ja vaatteet ja pukeutuminen kertovat muun muassa henkilön asemasta yhteiskunnassa. (Kamila 2012, 28–31.) Eri tehtävissä ja erilaisissa ammateissa odotetaan erilaista pukeutumistyyliä. Esimerkiksi poliittisena vaikuttajana toimivan henkilön saatetaan olettaa

pukeutuvan konservatiivisesti. Muotilehden toimittajan taas voidaan olettaa pukeutuvan trendikkäästi ja kalliisti, mutta hänellä on toisaalta vapauksia tyyliinsä suhteen. Pukeutumisvalinnat saattavat kertoa myös henkilön arvomaailmasta. Esimerkiksi ekologiset vaatevalinnat saattavat kertoa kantajansa maailmankuvasta.

Länsimaissa vaatteet ovat kaikkien saatavilla tulotasosta riippumatta, mutta kaikkia vaatteita ei nähdä samanarvoisina tai ne eivät välitä samanlaista viestiä muille yhteisön jäsenille. Se, minkälaisia vaatteita pidetään tavoiteltavina, määräytyy esimerkiksi muodin mukaan. Muodin ympärille onkin rakentunut suuri teollisuus. Muodiksi voidaan määritellä ne vaatteet ja vaatetyylit, jotka ovat juuri tietyllä hetkellä suosittuja. Se, millaiset vaatteet ovat muotia, määrittyy muun muassa muotitoimittajien, julkisuuden henkilöiden ja vaatesuunnittelijoiden toimesta. Vaikka muoti voidaan määrittää laaja-alaisesti yhteiskuntaamme vaikuttavaksi ilmiöksi, sitä ei kuitenkaan ole juuri tutkittu akateemisesti. Vänskän (2012) mukaan onkin ristiriitaista, että muoti tulee arkielämässä koko ajan vastaan mediassa ja kadulla, mutta akateeminen maailma ei katso sitä tutkimuksen arvoiseksi kohteeksi. Tutkijat ovat esimerkiksi tuominneet sen triviaaliksi, pinnalliseksi, moraalista rappiota edistäväksi ja naisten alistamista edistäväksi kulttuurin muodoksi. (Vänskä 2012, 57.) Nähdäksemme muoti voidaan mieltää yhteiskunnallisesti merkittäväksi, sillä kuten Vänskä kirjoittaa, se on alati läsnä ihmisten elämässä, ja se ohjaa yksilöiden toimintaa esimerkiksi kulutuksen kautta.

Kuten aiemmin totesimme, vaatteita ei arvoteta vain muodikkaiksi tai ei-muodikkaiksi, vaan niistä tulkitaan myös merkkejä henkilön sukupuolesta, iästä, luokka-asemasta, ammatista, kiinnostuksista, persoonasta, mielipiteistä ja seksuaalisuudesta. Toisin sanoen ulkoisilla elementeillä kerrotaan ja niiden avulla voidaan päätellä jotain henkilön sisäisistä ominaisuuksista. Vaatteet ja niiden välittämät viestit voidaan ymmärtää ei-verbaalisena kommunikaationa, mutta vaatteiden merkitykset ovat liikkuvammat. (Vänskä 2012, 68–69.) Mielenkiintoista on myös historiallinen näkökulma vaatteisiin. 1800-luvulla pukeutumisen kautta luotua ulkonäköä ei esimerkiksi etäännytetty yksilön sisäisestä minuudesta, vaan sitä pidettiin vihjeenä yksityisestä minuudesta vaatteiden alla. Uskottiin, että yksilö voitiin tuntea keskittymällä kaikkein konkreettisimpaan tasoon, joka koostui vaatteiden yksityiskohdista, puhetavasta ja käyttäytymisestä. Tämän kaltaista ajattelua on nähtävissä myös nykyisin. Vaikka nykyisin ei ajatellakaan, että vaatteet paljastaisivat ihmisen identiteetin tai että vaatteita vaihtamalla koko persoona muuttuisi, vaatteista on tullut erityisen tärkeä keino muokata mielikuvia minuudesta (Vänskä 2012, 111–112.) Yhdymme Vänskän näkemykseen. Vaatteilla ja asusteilla pyritäänkin nykyisin välittämään monenlaisia viestejä ja mielikuvia ympäristölle. Esimerkkinä tästä voisi mielestämme pitää merkkituotteiden suosiota ja sitä, mitä niillä pyritään saamaan aikaan. Nykyisin on esimerkiksi jopa mahdollista vuokrata

käyttöönsä tiettyjä merkkituotteita edulliseen hintaan. Merkkituotteilla pyritään usein välittämään kuvaa varallisuudesta sekä tietynlaisesta trendikkästä elämäntyylistä.

Toinen mielenkiintoinen historiallinen esimerkki pukeutumisesta liittyy naisten seksuaalisuuteen ja vaatteiden suhteeseen. Vuosisatojen ajan yritettiin kontrolloida ja määritellä sitä, mikä olisi sopiva pukeutuminen kullekin yhteiskuntaluokalle. Prostituoituilla piti olla merkki, mistä heidän ammattinsa näkyisi. Kun nämä säännöt purettiin, tuli huomattavasti vaikeammaksi päätellä ihmisen seksuaalinen status. Tämä johti niin sanottuun miniatyrisoitumiseen eli vaatteiden yksityiskohtien merkityksen korostumiseen. Koska naisten tuli peittää ruumiinsa julkisessa tilassa liikkeessaan, tuli sellaisista yksityiskohdista kuten kankaan laadusta, väristä ja sävystä merkkejä seksuaalisesta statuksesta. Naisten mahdollisuus taistella kunnianttomaksi leimautumista vastaan oli ruumiin peittäminen. Sama tulkinnan perinne elää edelleen. Jos naisen hame on liian lyhyt, korot liian korkeat tai puseron kaula-aukko liian avonainen, hänen uskottavuutensa kärsii esimerkiksi työelämässä. (Vänskä 2012, 119.) Olemme pääosin samaa mieltä Vänskän kanssa, mutta on kuitenkin huomattava, että on olemassa myös ammatteja, joissa paljastava pukeutuminen on erityisesti naisille eduksi tai jopa vaadittua. Tällaisia ammatteja ovat esimerkiksi tietynlaiset mallin tai näyttelijän työt. Jos nainen on saavuttanut tietyn aseman yhteiskunnassa esimerkiksi näissä edellä mainituissa ammateissa, hänen paljastavaa pukeutumistaan saatetaan pitää esimerkiksi rohkeana.

Pukeutuminen on ehkä näkyvin tapa muokata ruumista ja ulkonäköä, mutta niitä muokataan ja hoidetaan myös monilla muilla tavoilla. Ulkonäköä pyritään parantamaan esimerkiksi kosmetiikalla, joka pitää sisällään muun muassa meikit ja ihonhoitotuotteet. Lisäksi ulkonäköä huolletaan esimerkiksi käymällä kauneussalongeissa, joissa ammattilaiset suorittavat erilaisia toimenpiteitä asiakkaiden ulkonäön parantamiseksi. Kauneuden ja ulkonäön hoidon ympärille on rakentunut suuri teollisuus ja kauneusteollisuudella onkin huomattavan suuret markkinat ympäri maailman. Kauneusteollisuus ei ole kuitenkaan historiallisesti uusi ilmiö. Läpi historian naiset ja miehet ovat käyttäneet rasvoja, voiteita ja erilaisia valmisteita saavuttaakseen sen hetkiset esteettiset standardit. Kauneusteollisuudesta ja kosmetiikasta tuli tunnistettava ja kaupallinen massateollisuus 1920- ja 1930-luvuilla. Kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen kauneusteollisuus saavutti nykyisen asemansa. Ennen toisen maailmansodan loppua kauneusteollisuudella ei ollut normaalissa arkielämässä niin suurta merkitystä, vaan sen katsottiin kuuluvan enemmän esiintymisammattien piiriin. 1950-luvulle tullessa kosmetiikan ja kauneustuotteiden käytön merkitys ei ollut enää esiintymisessä, vaan ne liitettiin ajatukseen luonnollisesta naiseudesta, ja niistä tuli osa arkea. (Black 2004, 20, 35.)



Vuonna 2010 kauneusteollisuudessa liikkui rahaa noin 115 miljardia dollaria, joista 38 miljardia käytetään hiuksiin, 24 miljardia ihonhoitoon, 20 miljardia plastiikkakirurgiaan, 18 miljardia kosmetiikkaan ja 15 miljardia käytetään hajuvesiin. (Rhode 2010, 32.) Kauneustuotteet ovatkin kiinteä osa arkielämää erityisesti naisille, mutta myös miehille. Ehostautumista voidaan pitää jopa hyvien tapojen mukaisena tai kohteliaana sosiaalisena käytöksenä. Voisi jopa epäillä, että kauneuden hoito ja meikkaaminen ovat normi, ja meikkaamattomuutta saatetaan pitää poikkeavana käytöksenä erityisesti työelämässä. Mielestämme tämän normin ja kauneusteollisuuden laajuutta kuvaa hyvin esimerkiksi se, että markkinoille on tullut yhä enemmän meikkisarjoja ja kauneustuotteita, jotka on tuotettu ekologisesti ja ilman eläinkokeita. Nämä tuotteet on suunnattu henkilöille, jotka aiemmin eivät käyttäneet meikkejä tai kauneustuotteita, koska he kokivat niiden olevan epäeettisiä. Nykyisin kauneusteollisuus tavoittaa yhä suurempia ihmisryhmiä ja markkinoita.

Meikkien ja kauneustuotteiden lisäksi myös esimerkiksi kauneussalongit ovat osa kauneusteollisuutta. Kauneussalongeissa ruumista muokataan useilla eri toimenpiteillä, jotta saavutettaisiin tietynlainen tyyli ja tunne hyvästä ulkonäöstä. Tämän tavoiteltavan tyylin on sovittava yksilön sukupuoleen, ikään, seksuaalisuuteen, luokkaan ja etnisyyteen. Kauneussalongin työntekijät ja asiakas neuvottelevat yhdessä siitä, mikä olisi asiakkaalle soveliaista ja sopivaa. (Black 2004, 11.) Tämä neuvottelu voi olla pitkäkin prosessi (Black 2004, 66). Kauneussalongien asiakkaita ovat pääosin naiset, mutta myös miehet käyttävät niiden palveluita. Ulkonäöstä ja kauneudesta huolehtimisen voidaan kuitenkin katsoa olevan merkityksellisempää naisille kuin miehille. Vaikka myös miesten ulkonäön merkityksen voidaan katsoa kasvaneen viime vuosikymmeninä, hyvä ulkonäkö on kuitenkin huomattavasti merkittävämpää naisille kuin miehille. Ulkonäkö kokonaisuutena on siis tärkeämpää naisille kuin miehille, ja naisten itsetunto on enemmän sidoksissa fyysiseen viehättävyyteen eli hyvään ulkonäköön kuin miesten. (Rhode 2010, 30.) Ulkonäöstä huolehtimisessa ja hyvän ulkonäön tavoittelussa ruumiista muokataan eri toimenpiteillä. Ruumista vaadetaan, jotta sen eri osia voidaan korostaa tai häivyttää. Kasvoja rasvataan ja ehostetaan hyvän ihon ja tietynlaisten kasvonpiirteiden saavuttamiseksi. Hiuksia värjätään, leikataan ja hoidetaan, jotta ne näyttäisivät tietynlaiselta. Kaikessa tässä toiminnassa keskiössä on yksilön ruumis. Seuraavaksi käsittelemmekin teoriaosuudessamme ruumiillisuutta ja ruumiin tutkimusta.

## **Ruumiillisuus**

Tässä jaksossa käsittelemme ruumiillisuutta, sillä sen voi katsoa olevan tutkimuksessamme oleellisessa asemassa useallakin tavalla. Ruumiillisuus käsitteenä on osittain kietoutunut ulkonäön käsitteeseen, koska ulkonäkö muodostuu ruumiin ominaisuuksista. Aineistomme henkilöiden

kohtaama häirintä kohdistuu sekä heidän ulkonäköönsä että heidän ruumiiseensa. Heidän ruumiinsa myös reagoi heidän kokemaansa ulkonäön arvosteluun.

Ruumiillisuus on melko uusi tutkimuksen kohde yhteiskuntatieteissä suhteessa niiden historiaan. Ruumiillisuutta on alettu varsinaisesti tutkia 1980-luvulla, jolloin ruumiillisuus alettiin nähdä muunakin kuin vain pelkkänä biologiana ja fysiologiana. (Oinas 2001, 18.) Bryan S. Turner (1996) selittää tätä ruumiillisuuden unohtamista sillä, että yhteiskuntatieteissä on ollut kahtiajako, jossa ruumiillisuus on mielletty luontoon kuuluvaksi eikä sosiaaliseen maailmaan liittyväksi. Tätä kahtiajakaisuutta on kutsuttu kartesiolaiseksi filosofi Descartesin mukaan. Descartes jakoi mielen ja ruumiin toisistaan erillisiksi. (Turner 1996, 11.) Ruumiillisuuden tutkimuksen tavoitteena on ollut löytää tapa ylittää tämä dikotominen näkemys (Oinas 2001, 20). Ruumiillisuuden näkökulma onkin tärkeä, sillä monet ruumiilliset ominaisuudet kuten ihonväri tai vammaisuus on erottamaton osa ihmistä, hänen identiteettiään ja kokemusmaailmaansa (Kyrölä & Harjunen 2007, 10).

Ulkonäköäkin voidaan pitää ruumiillisena ominaisuutena. Ulkonäkö on osa ruumista. Sen voi katsoa olevan ruumiin pintaa, ja ruumiillisuus on vahvasti sidoksissa siihen, miltä ihminen näyttää. Ulkonäköön siis vaikuttavat myös sellaiset ruumiilliset käytännöt kuten istuminen, liikkuminen ja elehdintä, tapa seisoa sekä ryhti. Lisäksi ulkonäköön liittyvät vahvasti ruumiin ominaisuudet kuten pituus, paino ja sairaudet. Näitä kaikkia voidaan pitää historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti määriteltynä ja muokattuina. (Synnott 1993, 1.) Tämä käsitys edustaa sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta tehtyä ruumistutkimusta. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan materiaallinen todellisuuskin on sosiaalisessa tapahtuvan merkityksenannon tulosta (Burkitt 1999, 2-5).

Elina Oinas (2001) jaottelee sosiaalisen konstruktionismin mukaista ruumistutkimusta neljään suuntaukseen. Näitä ovat muokattu tai kolonisoitu ruumis, vuorovaikutuksessa rakentuva ruumis, diskursiivinen ruumiillisuus sekä kokemukseen ja ihmisten omiin näkökulmiin perustuva ruumis. Muokatun tai kolonisoidun ruumiin tutkimussuuntaus keskittyy niihin määrittelyihin, joita yhteiskunta tai kulttuuri antaa ruumiille. Näkökulmassa on haluttu tuoda julki niitä yhteiskunnallisia prosesseja, jotka voivat alistaa ja esineellistää tiettyjä ryhmiä. Tämän tutkimussuuntauksen ongelmakohdaksi on nähty se, että ajatus muokatusta ruumiista sisältää helposti asetelman, jossa yksilö ja kulttuuri ajatellaan toisistaan erillisiksi. Tässä asetelmassa siis kulttuuri muokkaa passiivista yksilöä. Suuntauksessa, jossa ruumis nähdään vuorovaikutuksessa rakentuvana, Erving Goffmanin symbolista interaktionismia on pidetty merkittävänä. Tässä tutkimussuuntauksessa ruumis nähdään sosiaalisen toiminnan tuotteena. (Oinas 2001, 22–24.)

Kolmas suuntaus ruumistutkimuksessa on Michel Foucault'n ajatuksista juontuva diskursiivisen ruumiillisuuden tutkimussuunta. Keskeinen ero tässä tutkimussuunnassa verrattuna muihin tutkimussuuntauksiin on se, että foucault'laisessa näkökulmassa valtaa itseään ei pidetä välttämättä kielteisenä vaan rakentavana. Neljäs konstruktivistinen suuntaus ruumiillisuuden tutkimuksessa on kokemukseen ja ihmisten omiin näkökulmiin perustuva tutkimussuunta. Tässä tutkimussuuntauksessa korostetaan toimijoiden mielekkyyttä, kulttuuria ja rakenteellisia seikkoja. Tässä tutkimussuuntauksessa pyritään välttämään se, ettei tutkimuksen kohteita nähtäisi vain vallankäytön kohteina. (Oinas 2001, 24–27.)

Oma tutkimuksemme voidaan sijoittaa muokatun tai kolonisoidun ruumiin tutkimussuuntaukseen sekä myös kokemukseen ja ihmisten omiin näkökulmiin perustuvaan tutkimussuuntaan. Tarkastelemme sitä, miten yhteiskunta tai kulttuuri määrittelee tiettyjä yksilön ominaisuuksia, omassa tutkimuksessamme esimerkiksi hyvää ulkonäköä. Lisäksi tarkastelemme sitä, miten tutkimuksemme aineiston yksilöt reagoivat näihin määritelmiin. Vaikka tutkimuksemme voidaan katsoa edustavan muokatun tai kolonisoidun ruumiintutkimuksen suuntausta, emme halua nähdä aineistojemme henkilöitä vain passiivisina yhteiskunnan muokkauksen kohteina. Olemme myös hyvin kiinnostuneita siitä, miten henkilöt itse kokevat ulkonäön arvostelutilanteet. Katsomme, että aineistojemme henkilöt ovat osa yhteiskuntaa, ja siten kykeneviä myös vaikuttamaan näihin yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin liittyen ulkonäköön ja sen arvosteluun.

Kotimaisessa tutkimuksessa ruumiillisuutta on käsitellyt useassa tutkimuksessaan esimerkiksi Taina Kinnunen (2001), joka on tarkastellut muun muassa kehonrakennuksen maailmaa. Kinnunen lähestyy kehonrakennuksen alakulttuuria muun muassa juuri ruumiin ja ulkonäön käsitteiden kautta. Kehonrakennuksessa ovat läsnä arvot ruumiin kurittamisesta, yksilön omasta vastuusta ja individualismista. Ruumista muokataan ja luodaan sen sijaan, että se olisi jotakin, mitä saadaan valmiina. Kehonrakennuksessa keskustellaan myös ruumiin rajoista, sillä alakulttuuriin liittyvät lääkkeet ja plastiikkakirurgia, jotka vievät ruumisihanteita yhä kärjistetyimmiksi. Kehonrakennuksessa ruumis ja sen ulkonäkö ovat keskeinen sosiaalisen pääoman muoto, ja ne ovat jatkuvasti yksilön tietoisien toiminnan kohteena. Kinnusen mukaan hoidettu ruumis edustaa kulttuurissamme arvostetuinta ruumiin estetiikkaa ja reflektoi samalla sisäistä ihmistä, ja sosiaalinen järjestys kietoutuu yhteiskunnassamme yhä enemmän kauneuden ympärille. Lisäksi Kinnusen mukaan kehonrakennuksen ideologian keskiössä on näkemys siitä, että täydellistynyt ruumis on täydellinen onni. (Kinnunen 2001, 241–242.) Nähdäksemme Kinnusen havainnot ulkonäön merkityksestä eivät rajoitu vain kehonrakennuksen maailmaan. Ulkonäköä muokataan myös kehonrakennuksen ulkopuolella tietynlaisen ulkonäön saavuttamiseksi, ja tämä voi olla yhtä tietoista ja jatkuvaa kuin kehonrakennuksessa tapahtuva ruumiin muokkaus. Esimerkiksi hyvä

ulkonäkö voidaan nähdä sosiaalisen pääoman muotona myös työelämässä.

Kinnunen (2008) jatkaa ruumiillisuuden käsittelyä tutkimuksessaan, jonka aiheena on myös äärimmäinen ruumiin muokkaus eli kauneusleikkaukset. Kinnunen haastatteli sekä kauneusleikkauksia suorittavia kirurgeja että kauneusleikkauksissa käyneitä henkilöitä. Kauneuskirurginen ruumis kertoo laajemmin länsimaisesta ruumiista, joka on estetisoitunut, medioitunut, medikalisoitunut, yksityistynyt ja teknologisoitunut. Kirurginen ruumis myös toistaa ja luo sosiaalisiin valtasuhteisiin perustuvaa ulkonäköihannetta. Kauneusleikkauksissa siis ruumiillistuvat myös laajemmat yhteiskunnalliset valtasuhteet. Kauneusleikkauksia säätelevät tietyt sosiokulttuuriset sopimukset, jotka juontuvat ikäryhmien, rotujen ja sukupuolten epätasa-arvosta. Esimerkkinä tästä olisi se, että nuorta ihmistä ei suostuta leikkaamaan vanhemman näköiseksi. (Kinnunen 2008, 307.) Mielestämme juuri Kinnusen mainitsema estetisoitunut ruumis on mielenkiintoinen tutkimamme ilmiön eli ulkonäön julkisen arvostelun kannalta. Estetisoitumisella tarkoitetaan ruumiin ulkonäön merkityksen korostumista. Jos ajatellaan, että ruumis estetisoituu yhä enemmän, vaikuttaisi luonnolliselta jatkumolta, että siihen kohdistuisi yhä enemmän arvostelua myös arjessa.

Ruumiillisuustutkimusta on tehnyt myös Harri Sarpavaara (2004), joka analysoi television mainoselokuvissa esiintyviä ruumiillisuusrepresentaatioita. Sarpavaaran mukaan mainoselokuvissa muun muassa myötäillään traditionaalista sukupuolijärjestelmää monella tapaa. Nainen esimerkiksi kuvataan enemmän ruumiillisena ja nauttivana olentona, kun taas mies kuvataan rationaaliseksi ja kurinalaiseksi. Nainen myös kuvataan huolenpitäjänä ja mies voimankäyttäjänä. Sarpavaara huomasi myös, että mainoselokuvissa kietoutuivat yhteen kauneus ja terveys sekä ruumiin huolto ja yksilön arvo. Mainoselokuvista heijastui Sarpavaaran mukaan myös se, että naisen arvo määräytyy miehen arvoa enemmän ruumiin ulkonäön kautta. (Sarpavaara 2004, 143–144.) Sarpavaaran havainnot elokuvamainoksista heijastavat nähdäksemme aiemmin esittelemämme ulkonäköön ja ruumiillisuuteen liittyvien tutkimusten tuloksia. Ulkonäöllä on merkitystä sekä naisille että miehille, mutta naisten kohdalla ulkonäön merkitys korostuu enemmän kuin miehillä. Lisäksi naisen arvo määrittyy miehen arvoa enemmän ulkonäön kautta.

## **Moninaiset tunteet**

Ulkonäön arvostelun ja häirinnän kohteeksi joutuminen herättää uhrissa monenlaisia tunteita. Tässä kappaleessa esittelemme tapoja, joilla tunteita on teoretisoitu yhteiskuntatieteissä.

Tunteiden tutkimus oli pitkään unohduksissa yhteiskuntatieteissä, sillä tunteet nähtiin vahvasti yksilön ominaisuuksiksi. Niiden katsottiin olevan peräisin aivotoiminnasta ja persoonallisuudesta. Perinteisesti tunteet siis nähtiin yksilön sisäisenä tilana. Tunteiden ajateltiin olevan yksilön synnynnäisiä ominaisuuksia: yksilöt syntyvät tiettyjen perustunteiden kanssa. Yhteiskuntatieteilijät eivät siis nähneet tunteiden kuuluvan heidän omaan tutkimusalaansa. Nykyisin tunteita tarkastellaan kuitenkin myös sosiaalisesta näkökulmasta. Deborah Luptonin mukaan tunteet ovat ilmiö, joita koetaan ja joita tulkitaan. Lisäksi ne muokkaantuvat kulttuuristen ja sosiaalisten prosessien kautta. (Lupton 1998, 2-10.) Jaamme Luptonin käsityksen tunteista sosiaalisena ilmiönä. Tunteet vaikuttavat ja näkyvät läpi yhteiskunnan. Johdannossa esittelemissämme kirjoituksissa ulkonäön arvostelusta kirjoittajat kuvasivat laajasti vahvoja tunteita, joita arvostelun kohteeksi joutuminen herätti. Tämä on mielestämme ymmärrettävää, kun sen suhteuttaa ulkonäön merkityksen korostumiseen. Erityisesti hyvän ulkonäön merkitys on kasvanut, joten voidaan olettaa, että siihen myös liitetään yhä enemmän tunteita.

Suomen kielessä sanalla tunne on niin laaja merkitys, että sen voidaan katsoa merkitsevän samaa kuin englannin kielen sanat feeling, emotion ja affect. Tunteiden yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa näitä käsitteitä on kuitenkin myös analyttisesti eritelty. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 18.) Näiden käsitteiden tutkimuksessa on paljon päällekkäisyyksiä ja yhteen kietoutumista. Yksinkertainen analyttinen erottelu emotion ja affektin välillä olisi esimerkiksi se, että emootiolla viitataan kulttuuriseen ja sosiaaliseen ilmaisuun, kun taas affektien katsotaan olevan enemmän biologisia ja fysiologisia. (Probyn 2005, 11.) Tietyllä tapaa voidaan myös katsoa, että affekti yhdistää sosiaalisen ja ruumiillisen ulottuvuuden (Probyn 2005, 27). Esimerkiksi Jokinen, Venäläinen ja Vähämäki (2015) erottelevat fiilikset, emootiot ja affektit toisistaan seuraavanlaisesti. Feeling eli fiilis tarkoittaa tuntemusta, joka tuntuu ruumiissa. Fiiliksellä ei siis välttämättä ole kielellistä tai sosiaalista ilmaisua. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 18.) Fiilikset ovat siis henkilökohtaisia ja yksilöllisiä. Vaikka fiiliksellä ei välttämättä ole kielellistä ilmaisua, perustuu se kuitenkin aiempaan kokemukseen. (Shouse 2005, 2-3.)

Emootiot ovat nimettyjä kielellisesti, ja ne tunnustetaan kulttuurisesti. Ne ovat myös sosiaalisia, ja niistä voi puhua. Näitä ovat esimerkiksi mustasukkaisuus ja kateus. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 18–19.) Emootiot voidaan siis mieltää fiilisten jatkoksi, siksi, miten fiilikset nimetään ja näytetään ulospäin. Emootiot voivat olla joko oikeita tai teeskenneltyjä. Toisinaan emootiot voivat siis olla yksilön sisäisen tilan ilmaisuja tai ne voivat olla jotakin, mitä näytellään, jotta sosiaaliset odotukset täyttyisivät. (Shouse 2005, 4.) Affekti taas on jotain näitä kahta edellistä

avoimempaa ja kaksijakoisempaa. Affektit liittyvät emootioihin ja fiiliksiin, mutta ne eivät palaudu niihin. Affektissa korostuu ruumiillisuus eli ruumiin kyky vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 19.) Affektit eivät ole persoonallisia vaan esipersonallisia. Affektit voidaan määritellä esimerkiksi ei-tietoisiksi kokemuksiksi intensiteetistä. Affektia ei pystytä täydellisesti ilmaisemaan kielellisesti. Affekti on siis ruumiin keino valmistautua toimimaan kulloisessakin tilanteessa. Affekteja voidaan ilmaista esimerkiksi kasvojen ilmeillä, hengitystahdilla, asennolla, kasvojen värillä ja äännähdyksillä. Ilman affektia tunteet eivät tuntuisi siltä, miltä ne tuntuvat, sillä niillä ei olisi intensiteettiä siihen. (Shouse 2005, 5-6, 11.)

Affektien tutkimus on saanut vaikutteita useasta erilaisesta tutkimuskentästä. Affekteja on tutkinut ja teoretisoinut esimerkiksi Silvan Tomkins. Hänen mukaansa affektit ovat vahvasti kytköksissä ihmisten olemuksiin biologisina organismeina. Tomkinsin mukaan affektit kehittyvät evoluutioprosessissa ja vastaavat tiettyihin selviytymisen tarpeisiin. (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 20.) Tomkinsin ajattelusta on ammentanut muun muassa häpeää tutkinut Elspeth Probyn (2005). Probyn ottaa Tomkinsilta ajatuksen siitä, että häpeä ja kiinnostus ovat yhteydessä toisiinsa. Asiat, joista koetaan häpeää, ovat siis kokijalle tärkeitä. Probynin mukaan häpeä voidaan käsittää fiiliksen, emootion ja affektin yhdistelmäksi. Häpeä näkyy ruumiissa esimerkiksi kasvoilla punastumisena (Probyn 2005, ix-xii), eikä punastumista ei voi teeskennellä (Probyn 2005, 2). Siitä, onko häpeä emootio vai affekti, on kiistelty (Probyn 2005, xv). Probyn kirjoittaa, että useissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa häpeää käytetään ihmisten välisen vuorovaikutuksen kontrollointiin. Häpeän kokemiseen vaikuttavat myös sellaiset seikat kuten sukupuoli, rotu, etnisyys ja seksuaalisuus. (Probyn 2005, xiii-xiv.)

Tässä tutkimuksessa käytämme käsitteitä tunne ja affekti. Käytämme käsitettä tunne emootion sijaan, sillä nähdäksemme se on suomen kielessä emootiota selkeämpi ja ymmärrettävämpi. Tunteet ja affektit myös kietoutuvat käsitteellisesti yhteen, mutta pyrimme erottelemaan niitä toisistaan. Tutkimuksessamme noudatamme Probynin (2005) kaltaista määritelmää, jonka mukaan affekti on tunnetta fyysisempi ja biologisempi. Tunteen käsitämme joksikin, joka voidaan nimetä ja kulttuurisesti tunnistaa. Käsitettä fiilis emme käytä tutkimuksessamme, sillä kyseisellä käsitteellä ei välttämättä ole kielellistä tai sosiaalista ilmaisua, ja aineistomme on kirjoitetussa muodossa, joten emme välttämättä pääse käsiksi aineistomme fiiliksiksi määriteltävissä oleviin tuntemuksiin. Tästä syystä niiden erittelyminen olisi tutkimuksessamme aineistomme muodon kannalta epätyytyttävää.

## 2.2 Häirintä, julkinen tila ja heteronormatiivisuus

Edellä olemme käsitteellistäneet arvostelun kohdetta eli ulkonäköä ja sen kautta ruumiillisuutta. Lisäksi olemme esitelleet tunteisiin liittyviä käsitteitä, sillä ulkonäön arvostelua voidaan pitää tunteita herättävänä tilanteena. Seuraavaksi käymme läpi itse tilanteeseen eli ulkonäön arvosteluun julkisella paikalla liittyviä tutkimuksia. Jos ajatellaan tilannetta, jossa tuntematon henkilö arvostelee toisen henkilön ulkonäköä julkisella paikalla, voidaan tilanne tulkita häirinnäksi.

### Häirintä

Häirinnän käsitteellä viitataan yksipuoliseen ei-toivottuun huomioon, joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi. Häirintää on tarkasteltu usein esimerkiksi sukupuolisesta näkökulmasta. Sen, että häirintää on määritelty sukupuolisesta näkökulmasta, on muun muassa nähty antaneen naisille välineen tehdä vaietuista ja henkilökohtaisina pidetyistä häirinnän kokemuksista poliittisia osia yleistä ilmiötä, jota pystyy vastustamaan. Termiä on käytetty pääosin työpaikkoja ja niiden hierarkkisia suhteita tutkittaessa. Sukupuolisen häirinnän voi mieltää esimerkiksi laajaksi yläkäsitteeksi, joka kattaa seksistisen, seksuaalisen ja homofobisen häirinnän. Seksistinen häirintä ja seksismi perustuvat stereotyyppisiin ja kategorisiin käsityksiin sukupuolisidonnaisista kyvyistä ja mieltymyksistä. (Aaltonen 2006, 13–33.) Tutkimuksessamme häirinnän käsitteessä korostuu huomion Aaltonen (2006) määritelmän mukainen ei-toivottavuus sekä se, että kohde kokee olonsa epä mukavaksi. Tutkimamme ilmiön voi nähdäksemme mieltää sukupuoliseksi häirinnäksi silloin, kun tilanteissa häirintä kohdistuu toisen sukupuolen edustajan taholta vastakkaiseen sukupuoleen.

Sukupuolisesta häirinnästä puhutaan usein seksuaalisen häirinnän yhteydessä. Olennainen ero niiden välillä on se, että sukupuolisella häirinnällä viitataan häirintään, joka loukkaa perinteisiä sukupuolinormeja, maskuliinisuutta ja feminiinisyttä ja aiheuttaa kielteisiä vaikutuksia kohteena olevan sukupuolelle tai sukupuoliryhmälle. Seksuaalinen häirintä taas suuntautuu henkilön seksuaalisiin ominaisuuksiin. (Vilka 2011, 34.) Seksuaalisen häirinnän käsitettä on kritisoitu siitä, että se jättää huomiotta sellaiset henkilöt, jotka eivät identifioi itseään heteroseksuaalisiksi. Käsitteessä voidaan katsoa olevan nähtävissä ajattelutapa ja asenne, jonka mukaan häirintäsuhteessa olevat ovat heteroseksuaalisia, ja häirinnän ajatellaan olevan aina heterojen välistä. Tämä lähtökohta ei ota huomioon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, esimerkiksi transsukupuolisia,

intersukupuolisia, homoja, lesboja ja transvestiitteja, eikä tunnista heihin kohdistuvaa tai heidän välistään seksuaalista häirintää. (Vilka 2011, 24). Sukupuolisessa häirinnässä on kyse sukupuolten välisistä ja sisäisistä suhteista, teoista ja vuorovaikutuksesta (Aaltonen 2006, 27). Mielestämme on tärkeää tässä yhteydessä huomioida myös se, että seksuaalinen häirintä ei kohdistu ainoastaan heteroseksuaalisiin naisiin heteroseksuaalisten miesten taholta.

Sukupuolinen häirintä onkin jossain tutkimuksissa määritelty yksinomaan miesten käytökseksi vain naisia kohtaan. Sukupuolista häirintää ovat tutkineet muun muassa Sue Wise ja Liz Stanley (1987). He ovat kritisoineet pyrkimyksiä puhua häirinnästä sukupuolesta riippumattomana ilmiönä, jossa sekä miehet että naiset voivat olla yhtäläisiä kohteita. Heidän mukaansa teot ovat eri asioita, koska vallitsevan sukupuolijärjestelmän piirissä naisen teon merkitykset ja tulkinnat eivät voi koskaan olla samanlaisia kuin miehen. (Wise & Stanley 1987, 34.) Wisen ja Stanleyn mukaan häirinnän taustalla onkin seuraavanlaisia ideologioita oletettavasti: miehet ovat aktiivisia ja naiset ovat passiivisia, ja häiriköijä ei ole ”hyvä mies” eli hän ei edusta sitä, millaisia miehet todellisuudessa ovat. Lisäksi nämä vain normaalit eli ”hyvät miehet” saattavat ajaa pois nämä häiriköijät. Yhdellä miehellä on valtaa ahdistella ja järkyttää monia naisia, eivätkä nämä naiset kykene toimimaan miestä vastaan, sillä ainoastaan toisilla miehillä on valta lopettaa tämä ahdistelu. Paras tapa, jolla miehet voivat osoittaa ylemmyyttään verrattuna naisiin, on häiriköidä heitä. (Wise & Stanley 1987, 5.) Wise ja Stanley katsovat, että naiset joutuvat rutiininomaisesti kohtaamaan potentiaalista tai tapahtuvaa häirintää jatkuvasti arkielämässä. Suuri osa tästä häirinnästä on arkipäiväistä ja sellaista, mitä ei tulkita kovinkaan vakavaksi. (Wise & Stanley 1987, 98.)

Omat näkemyksemme eroavat monella tapaa Wisen ja Stanleyn (1987) tulkinnoista. Olemme samaa mieltä siitä, että yhä edelleen on nähtävissä sellaisia näkemyksiä, että vain miehet voivat puuttua tilanteeseen, jossa muut miehet ahdistelevat naisia. Mikäli naiset puuttuvat tällaiseen tilanteeseen, heitä ei välttämättä oteta vakavasti tai heihin kohdistetaan myös häirintää. Muutoin näkemyksemme eroavat melko lailla Wisen ja Stanleyn tutkimuksesta. On otettava huomioon, että tutkimuksen toteuttamisesta on kulunut jo lähes kolmekymmentä vuotta. Mielestämme Wise ja Stanley eivät esimerkiksi ota huomioon muita valta-asetelmia kuin sukupuolen. Sukupuoli ei ole ainoa valta-asetelmia luova tekijä, vaan tällaisina tekijöinä voidaan pitää muun muassa varallisuutta, rotua ja virallista esimerkiksi työhön liittyvää asemaa. Esimerkkinä tästä työpaikka, jossa naiset ovat valta-asetelmassa suhteessa miestyöntekijään. Tässä tapauksessa naisten suorittama arvostelu tai ahdistelu on tulkittavissa häirinnäksi, koska he ovat työpaikan hierarkiassa korkeampana.



Häirintää on tutkittu paljon työelämän ja koulumaailman konteksteissa, mutta ilmiötä on tarkasteltu myös julkisten tilojen yhteydessä. Julkisen häirinnän tutkimusta on pidetty ongelmallisena, sillä sen määrittäminen on ollut vaikeaa. Aiemmin naisten pelkoja ei myöskään otettu tosissaan, vaan heidän nähtiin suhtautuvan häirintään yliherkästi. Aihetta on pidetty myös liian mitättömänä vakavan akateemisen tutkimuksen kohteeksi. Julkista häirintää alettiin kuitenkin tutkia enemmän sen jälkeen, kun ilmiö käsitteellistettiin häirinnäksi. (Kissling 1991, 456.) Julkista häirintää ei kuitenkaan voida pitää triviaalina, sillä sitä tapahtuu päivittäin, ja se voidaan määritellä väkivallaksi naisia kohtaan (Sullivan, Lord & McHugh 2010, 238). Yhdymme Sullivanin, Lordin ja McHughin (2010) näkemykseen siitä, että ilmiö ei ole triviaali, vaan se on läsnä naisten, ja myös miesten, arjessa.

### **Häirintä julkisissa tiloissa**

Aiemmin julkista häirintää on tutkittu erityisesti Yhdysvalloissa. Carol Brooks Gardnerin artikkeli vuodelta 1980 on mahdollisesti ensimmäinen akateeminen tutkimus julkisesta häirinnästä (Kissling 1991, 457). Gardnerin mukaan Yhdysvaltojen urbaaneissa keskuksissa vallitsevan normin mukaisesti tuntemattomat ihmiset eivät puhu toisilleen kohdatessaan toisensa kadulla. Hänen mukaansa tätä normia kuitenkin rikotaan monella tapaa ja monesta syystä. Osa tällaisesta normin rikkomisesta saattaa olla esimerkiksi kellonajan kysymistä tai reittiohjeiden pyytämistä, mutta normia rikotaan myös huomattavasti epämiellyttävämmällä tavalla. Gardner kutsuu tätä epämiellyttävää, normia rikkovaa kahden tuntemattoman henkilön välistä vuorovaikutusta katukomentoinniksi (street remark). Hänen tutkimuksessaan kiinnostuksen kohteena oli nimenomaan miespuoliselta henkilöltä naispuoliselle henkilölle tapahtuva katukomentointi. Gardner myös huomauttaa, että kaiken kommentoinnin ei tarvitse välttämättä olla sanallista. Kommentoida voi myös eleillä ja ilmeillä. Naiset ovat useimmiten tällaisten julkisten kommentointien kohteena, ja he myös kommentoivat itse julkisesti toisia vähemmän. (Gardner 1980, 329–338.)

Gardner on teoretisoinut katukomentointia ja siihen liittyviä ilmiöitä. Gardnerin mukaan urbaaneilla alueilla naisiin, ja erityisesti nuoriin naisiin, kohdistuu arvioivaa kommentointia miesten taholta. Miehet kommentoivat pääasiassa naisten ulkonäköä, mutta se ei ole ainoa kommentoinnin kohde. Gardnerin mukaan nämä katukomentit usein syyttävät naisia huonosta ulkonäöstä ja kävelytyylistä, epäasiallisista asusteista, sopimattomista teoista ja huonosta moraalista. Nämä kommentit eivät kohdistu vain naisiin, jotka ovat epäviehättäviä tai laittautumattomia, vaan

kommentit kohdistetaan kaikenlaisille naisille. Kommentoijat edustavat kaikkia sosiaaliluokkia ja rotuja, ja kommentoijat voivat olla joko ryhmässä tai yksin. (Gardner 1980, 333–336.)

Gardnerin mukaan tällainen kommentointi on ymmärrettävissä sukupuoliroolien kautta. Perinteinen selitys ja tulkinta katukommenteille onkin se, että ne ovat viattomaksi tarkoitettuja ja imartelevia, ja jos naista kehuaan näin, niin se on palkinto hänelle, sillä hän on silloin onnistunut täyttämään roolinsa naisena hyvin. Naiset eivät kuitenkaan suhtaudu tähän kommentointiin positiivisesti muun muassa siksi, että se saa naiset tuntemaan itsensä objekteiksi. Usein kommenteissa on myös seksuaalissävyytteinen kaksoismerkitys tai ne ovat arvioivia. Arvioinnit eivät ole aina positiivisia, mikä saa naiset kokemaan pelkoa mahdollisista tulevista katukommenteista. Yksi Gardnerin esittelemä kommentoinnin muoto on esimerkiksi se, että arvioinnissa on sekä positiivisia että negatiivisia piirteitä, ja naiset arvotetaan numeroilla. Tällä Gardner tarkoittaa sitä, että kommentoija huutaa ohikulkevalle naiselle arvosanan hänen ulkonäöstään. Kommentoija saattaa myös pisteyttää naisen eri ruumiinosat eri tavalla, esimerkiksi rinnat voivat saada arvosanaksi kahdeksan ja kasvot numeron viisi. (Gardner 1980, 336–340.)

Katukomentointi saattaa saada naiset myös hämmentymään. Nainen saattaa esimerkiksi saada samana päivänä ulkonäöstään negatiivisia ja positiivisia arvioita. Tämä saattaa saada naisen pohtimaan sitä, miten hän onnistuu naisena olemisessa. Gardnerin mukaan naisen ulkonäön merkitys eroaa huomattavasti miehen ulkonäön merkityksestä. Naisen ulkonäkö on läsnä jokaisessa tilanteessa, jossa hän on. Lisäksi naisen ulkonäkö on julkista informaatiota. Naiset myös kertoivat, että arvioivat katukommentit tulivat usein miehiltä, joiden pukeutuminen, siisteys ja hygienia eivät olleet kovin hyvät. Katukommenteissa myös jatkuvasti arvioidaan naisen roolia naisena. Ongelmallista tällaisessa katukomentoinnissa on se, että se voi alkaa normaaliksi mielletyllä keskustelulla, mutta etenee epäsovivaan kommentointiin. Tällä Gardner tarkoittaa sitä, että keskustelun aloitus voi olla esimerkiksi kysymys kellonajasta, mutta keskustelu päättyy kommenttiin naisen ulkonäöstä. (Gardner 1980, 341–342.)

Gardnerin tutkimuksessa katukomentointia kohdanneet naiset olivat reagoineet siihen eri tavoin. Osa mainitsi jättävänsä kommentit huomiotta tietoisesti. Osa naisista yritti unohtaa tapahtuman heti sen jälkeen ja useat naiset sanoivat, että he pyrkivät käyttäytymään niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Katukomentoinnin ruumiillisia reaktioita olivat muun muassa kohonnut lihasjännitys, katseen keskittäminen tiukasti johonkin muuhun kuin häiriköijään, oman ruumiin tarkastaminen tai johonkin muuhun toimeen, esimerkiksi tupakoimiseen, keskittyminen. Jotkut naiset myös hankkivat

sellaisia peittäviä asusteita kuten aurinkolaseja, jotta heidän reaktionsa eivät näkyisi miehille. Jotkut yrittivät kävellä mahdollisimman itsevarmasti ja välinpitämättömän näköisesti. Osa naisista vältti liian provokatiivisesti tai arkipäiväisesti pukeutumista. Yleinen keino oli myös hymyilyn välttäminen. (Gardner 1980, 345.)

Katukomentointitilanteissa naiset saattoivat myös yrittää muuttaa kanssakäymisen luonnetta. He saattoivat yrittää esimerkiksi olla ystävällisiä kommentoijille ja näin pyrkiä samaan heidät käyttäytymään kohteliaammin. Naiset saattoivat esimerkiksi pyytää katukomentointia harjoittavalta mieheltä apua johonkin toimeen. Gardner kutsui tätä ritarillisen miehen rooliin vetoamiseksi. Naiset, jotka reagoivat vihaisesti katukomentointiin, kertoivat, että häiriköijä usein reagoi takaisin aggressiivisesti. Gardnerin mukaan osittain tätä selittää se, että näissä tilanteissa nainen ikään kuin astuu miehen reviiirille käytöksellään, sillä naisia ei perinteisesti opeteta vastaamaan tällaiseen miehiltä tulevaan häirintään. Gardnerin mielestä katukommenteilla voi olla erilaisia funktioita. Häiriköijä saattaa esimerkiksi kokea pelkoa mahdollisesta torjunnasta naisen taholta, ja mitätöi tämän torjunnan kommenteillaan. Osan kommentoinnista Gardner selittää yksinkertaisesti häiriköintiä harjoittavien miesten vihamielisyydellä naisia kohtaan. (Gardner 1980, 346–348.) Gardnerin tutkimus selventää katukomentointia ilmiönä hyvin, mutta koemme, että se ei ole kuitenkaan suoraan sovellettavissa suomalaisen yhteiskuntaan. On myös huomioitava, että tutkimuksen toteutuksesta on kulunut aikaa, ja on mahdollista, että katukomentointi on ilmiönä muuttunut. Esimerkiksi katukomentointia ei enää nykyisin nähdäksemme pidetä yhtä hyväksyttävänä kuin tutkimuksen aikoihin. Kuitenkin sitä tapahtuu yhä nykyisinkin, ja sen muodot ovat yhä yllättävän samankaltaisia kuin Gardnerin kuvaamina. Lisäksi mielestämme Gardnerin kuvaama normi siitä, että tuntemattomille henkilöille ei puhuta kaupungilla, on hyvin sovellettavissa Suomeen nykyisinkin.

Kadulla tapahtuvaa erityisesti tuntemattomilta henkilöiltä tulevaa häirintää on käsitellyt hieman uudemmassa tutkimuksessa myös Elizabeth Kissling (1991). Hän analysoi naisiin kohdistuvaa julkista häirintää tuntemattomien miesten taholta ja erityisesti tähän liitettyjä sosiaalisia merkityksiä. Kisslingin mukaan tämä naisiin kohdistuva julkinen häirintä on jopa jokapäiväinen ilmiö ympäri maailmaa. Tutkimusta varten haastateltiin naisia Taiwanista, Saksasta, Libanonista, Syyriasta ja Yhdysvalloista. Naisten kuvaamat julkisen häirinnän muodot vaihtelevat huomattavasti eri maissa. Häirintä saattoi olla sanallista ja ei kovin seksuaalissävytteistä, esimerkiksi ”Päivää, kaunis neiti!” tai se saattoi olla uhkailevaa ja todella ahdistavaa. (Kissling 1991, 451–452.)

Osa Kisslingin haastattelemista naisista määritteli julkisen häirinnän lievät muodot joko kohteliaisuuksiksi tai ”vähemmän kuin kohteliaisuuksiksi, mutta myös vähemmäksi kuin ahdisteluksi”. Toiset naiset taas pitivät neutraaleitakin kommentteja ahdistavina ja heidän yksityisyyttään loukkaavina. Kisslingin mukaan julkinen häirintä on monitasoista sosiaalista kontrollia riippumatta siitä, mitä huutelijat itse tarkoittavat kommentteillaan. Julkisen häirinnän motiivilla ei siis ole merkitystä, vaan se toimii joka tapauksessa osana laajempaa sosiaalisen kontrollin systeemiä ja seksuaalista terrorismia. Julkisen häirinnän tehtävänä voidaan pitää naisten muistuttamista siitä, että he ovat arvioinnin kohteena olevia seksuaaliobjekteja toisin kuin miehet. Sekä kohteliaisuudet että arvostelut voivat olla uhkaavia ja pelottavia naisia kohtaan. (Kissling 1991, 452–455.) Olemme samaa mieltä Kisslingin kanssa siitä, että julkisen häirinnän taustalla on laajempia asenteita ja arvoja. Ilmiötä ei siis voi tulkita vain häiriköijien omien yksittäisten asenteiden kautta.

Uudempaa julkisen häirinnän tutkimusta edustaa esimerkiksi Harmony B. Sullivanin, Tracy L. Lordin ja Maureen C. McHughin (2010) tutkimus kadulla tapahtuvan sukupuolisen häirinnän kokemuksista, selityksistä ja vaikutuksista. Heidän mukaansa naiset joutuvat päivittäin kohtamaan julkista häirintää kaduilla. Tutkijoiden mukaan yhteiskunnallinen mielipide kuitenkin yhä edelleen vähättelee häirintää ja saattaa määritellä sen esimerkiksi ärsyttäväksi, mutta ei vaaralliseksi. Sitä selitetään myös ajatuksella, että ”pojat ovat poikia”. Tutkijoiden mukaan julkinen häirintä aiheuttaa vakavia negatiivisia seurauksia naisten emotionaalille hyvinvoinnille ja saa heidät tuntemaan olonsa uhatuiksi. Tutkijat määrittelevät sukupuoleen pohjautuvan julkisen häirinnän määrittävän tiettyjen ehtojen kautta. Julkisen häirinnän kohteena ovat yleensä naiset ja häiritsijät ovat yleensä miehiä. Häiritsijät eivät tunne häirinnän kohteita ja häirintä tapahtuu kasvokkain. Häirintä tapahtuu julkisissa tiloissa, esimerkiksi kadulla tai julkisessa kulkuvälineessä. Tilat ovat siis sellaisia, minne ihmisillä on julkinen pääsy. Häirintäpuhe ei kuulu julkisen puheen diskurssiin, vaan se käsittelee hyvin yksityisiksi miellettyjä aiheita. Häiritsijä voi kuitenkin tarkoittaa muiden kuulevan kommentin, ja kommentit ovat yleensä luonteeltaan alentavia, esineellistäviä, nöyryyttäviä ja usein myös uhkaavia. (Lord, McHugh & Sullivan 2010, 237–238.)

Tutkijoiden haastattelemien naisten kokemuksissa toistui usein sellainen tilanne, että aluksi häiriköijät kommentoivat naisten ulkonäköä positiivisin määrein. Kun naiset yrittivät olla kiinnostamatta huomiota häiriköijään, muuttui kommenttien sävy arvostelevaksi, ja kommentit muuttuivat suoranaiseksi loukkauksiksi. Kommentit saattavat olla myös suoraan loukkaavia ja arvostelevia. Naisia ei yleensä kehoiteta ottamaan häiriköintiä vakavasti tai myöskään vastaamaan

häiriköijille. Tutkijat vertasivat naisten kokemuksia siihen, että he joutuisivat päivittäin tahtomattaan osallistumaan kauneuskilpailuihin, joissa heidän ulkoista olemustaan arvostellaan kaikkien kuullen. Tämä häirinnän ulottuvuus osoittaisi sitä, että naiset joutuvat kilpailemaan miesten huomiosta ulkonäkönsä avulla, ja miehillä on oikeus arvostella naisten ulkonäköä heidän elämänsä jokaisella osa-alueella. Häirintä vahvistaa traditionaalisia sukupuolinormeja ja vallan epätasa-arvoista jakautumista miesten ja naisten välillä. (Lord ym. 2010, 238–240.)

Lordin, McHugh'n ja Sullivanin (2010) mukaan sukupuoleen perustuva julkinen häirintä todistaa, että yhteiskunta on edelleen miesten dominoima. Tutkijoiden mukaan julkinen häirintä on sekä suorasti että epäsuorasti heteroseksististä, sillä se perustuu ajatukseen heteronormatiivisuudesta. Häiriköijät tuovat aktiivisesti julki omaa heteroseksuaalisuuttaan, ja he myös olettavat, että heidän häirintänsä kohteeksi joutuvat naiset ovat heteroseksuaaleja. Häiriköijät olettavat, että naiset ovat kiinnostuneita siitä, kuinka viehättäviä he ovat miesten silmissä. (Lord ym. 2010, 240–242.) Lordin, McHugh'n ja Sullivanin havainnot julkisen häirinnän tarkoituksesta muistuttivat Gardnerin (1980) teoriaa siitä, että toisinaan miehet mitätöivät kohtaamaansa torjuntaa naisten taholta arvostelun ja häirinnän kautta. Mielestämme tässä tutkimuksessa myös havainnot häirinnän pohjautumisesta heteronormatiivisuuteen olivat mielenkiintoisia.

Yksi tapa mieltää julkinen häirintä on arkipäiväisen seksismin ilmentymisen kautta. Toinen tapa mieltää julkinen häirintä on tulkita se väkivallaksi. Naiset yleensä opetetaan elämään häirinnän kanssa ja olemaan välittämättä siitä. Tutkijoiden mielestä olisi tärkeää, että passiivisen reaktion sijaan julkiseen häirintään opittaisiin reagoimaan aktiivisesti. Tämä pitäisi sisällään sen, että julkiseen häirintään vastaamisessa tulisi näkyä sen kohteeksi joutuneen tunteet. Passiivinen reagointi opettaa tutkijoiden mukaan häiriköijille sitä, että heidän teoillaan ei ole seurauksia. Tämä passiivinen reagointitapa voi johtaa myös siihen, että häirityiksi tulleet naiset kokevat itsensä voimattomiksi ja vihaisiksi. Toisinaan häirinnän kohteeksi joutuneet naiset kokivat olonsa paremmaksi, kun he olivat reagoineet aggressiivisesti ja jopa hävyttömästi kommentteihin. He kokivat tämän ilmaisseen häiriköijille, ettei heidän käytöksensä ollut harmitonta tai hauskaa. Perinteinen passiivinen reagointitapa ei ole myöskään lopettanut julkista häirintää. Tutkijoiden mukaan on kuitenkin olemassa myös tilanteita, joissa tämä passiivinen käytös on järkevintä häirinnän kohteen fyysisen koskemattomuuden kannalta. Tutkijoiden mukaan aktiivinen reagointi julkiseen häirintään vaatisi rohkaisua ja vahvistamista sekä harjoittelua. (Lord ym. 2010, 243–251.)

Yksi mahdollinen reagointitapa voisi olla naisten itsepuolustuksen näkökulma, jonka mukaan

avainasemassa olisi jämäkkyys ja itsevarmuus aggressiivisuuden tai passiivisuuden sijaan. Tässä reagoitavassa julkisen häirinnän kohteeksi joutuneita naisia kehoitetaan ottamaan valta pois häiriköijiltä. Tämä tarkoittaisi sitä, että ilmaistaan vakaasti oma tahto ja kieltäydytään siitä, mitä ei haluta. Häirinnän tapauksessa tämä merkitsisi esimerkiksi minä-muotoisia lauseita, joissa ilmaistaan selkeästi ja selityksiä antamatta, että häirintä on ei-toivottua ja vastenmielistä. Tarvittaessa tämä tulisi toistaa useita kertoja. Itsevarma vastaus voisi olla sellainen, missä nainen ilmaisee tunteensa olematta vihamielinen tai loukkaava. Tällä itsevarmalla vastaustavalla voi kuitenkin olla myös negatiivisia seurauksia, ja toisinaan työkeämpi vastaustapa voi tuntua häirinnän kohteeksi joutuneista naisista voimaannuttavalta. (Lord ym. 2010, 252.) Tässä toistuu aiemmissakin esittelemissämme tutkimuksissa esiintynyt ajatus siitä, että naisten ei tulisi reagoida häirintään, vaan heidän tulisi suhtautua siihen välinpitämättömästi. Olemme kuitenkin sitä mieltä, että aktiivinen reagoiminen ja sen opetteleminen olisi tärkeää, sillä välinpitämätön suhtautuminen häirintään ei mitään ilmeisimmin ole toiminut, sillä häirintää esiintyy vielä nykyisinkin. On huomioitava, että häirintään vastaamisella aktiivisesti voi olla negatiivisiakin seurauksia, joten häirintään kannattaa reagoida kulloisenkin tilanteen mukaan. Kuitenkin myös välinpitämätön reaktio häirintään voi saada negatiivisia seurauksia, joten tästä syystä aktiivista reagoimista häirintään ei tulisi vältellä.

Toinen uudempi tutkimus julkisesta häirinnästä on Kimberly Fairchildin ja Laurie A. Rudmanin (2008). He ovat tutkineet naisiin kohdistuvaa tuntemattomien taholta tulevaa häirintää, ja sen negatiivisia vaikutuksia, sekä myös niitä strategioita, joita naiset käyttävät häirinnästä selviytyäkseen. Julkinen häirintä eroaa perinteisestä seksuaalisen häirinnän tutkimuksesta siinä, että siinä tekijät ovat tuntemattomia, ja häirintä tapahtuu julkisilla paikoilla kuten kadulla, kaupoissa ja baareissa. Perinteisesti seksuaalista häirintää on tutkittu esimerkiksi työelämän ja koulumaailman yhteydessä, jolloin häiritsijät olivat tuttuja ja häirintä sijoittui ei-julkisille paikoille. Tutkijoiden mukaan häirinnän kohteeksi joutuneet käyttivät sen käsittelemiseen neljää eri strategiaa, jotka olivat passiivinen reagointi, itsesyytökset, suotuista reagointi sekä aktiivinen vastustaminen, mikä piti sisällään esimerkiksi vastaan sanomisen. Tutkijat huomasivat, että ne naiset, jotka olivat käyttäneet kolmea ensimmäistä eli laajasti ymmärrettynä passiivisia selviytymisstrategioita, arvostelivat itsekin omaa ulkonäköään enemmän ja negatiivisemmin kuin naiset, jotka olivat reagoineet häirintään aktiivisesti. (Fairchild & Rudman 2008, 338–352.)

Nämä tulokset toisintavat edellisessä tutkimuksessa esiteltyä aktiivisen häirintään reagoimisen paremmuutta passiivisen reagoimisen sijaan. Tässä tutkimuksessa tuotiin myös esille julkisen häirinnän eroa seksuaaliseen häirintään verrattuna. Yksi tutkijoiden mainitsema ero oli se, että

julkisessa häirinnässä häiriköinti tapahtuu tuntemattomien ihmisten taholta julkisissa tiloissa. Julkisessa häirinnässä erittäin suuressa asemassa on juuri julkinen tila, joka mahdollistaa tällaisen häirinnän. Seuraavassa kappaleessa määrittelemme julkisen tilan ja esittelemme sitä koskevia teorioita ja tutkimuksia. Käsittelemme tarkemmin ravintoloita, baari- ja yökerhotiloja sekä pelkoja, joita liitetään julkisiin tiloihin.

## **Julkinen tila**

Julkinen tila eroaa yksityisestä tai ei-julkisesta tilasta pääasiallisesti siten, että se on avoin kaikille. Tästä seuraa väistämättä se, että julkisiksi määritellyissä tiloissa on paljon toisilleen tuntemattomia ihmisiä. Tämä mahdollistaa tutkimamme ilmiön eli julkisen häirinnän tapahtumisen.

Julkisissa tiloissa vallitsevat yhteiskunnan asenteet ja arvotukset. Julkista tilaa on käsitellyt muun muassa sosiaalipsykologian klassikkona pidetty Erving Goffman. Yksi varhaisimpia julkisten tilojen tutkimuksia onkin Goffmanin (1963) tutkimus siitä, miten julkisissa ja puolijulkisissa tiloissa käyttäytyään. Goffman tarkastelee tutkimuksessaan sitä, millaista käytöstä pidetään sopivana tai epäsopivana näissä tiloissa. Goffman määrittelee julkisiksi ja puolijulkisiksi tiloiksi esimerkiksi kadut, puistot, ravintolat, teatterit, kaupat, tanssilattiat sekä muut kohtauspaikat. Yksinkertaisesti ilmaistuna julkinen tila tarkoittaa Goffmanin mukaan mitä tahansa tilaa, jonne yhteisön jäsenillä on vapaa pääsy. Goffman tosin toteaa, että vapaa pääsy ei ole täysin yksinkertainen käsite, sillä eri yhteiskunnissa on sekä suoria että epäsuoria näkemyksiä siitä, keiden on hyväksyttävää olla missäkin paikoissa. Goffman tutkii siis ihmisten käyttäytymistä normaaleissa arkipäiväisissä tilanteissa. Goffman jaottelee tutkimuksessaan julkisilla paikoilla tapahtuvat teot hyväksytyiksi ja ei-hyväksytyiksi eli epäsopiviksi teoiksi. (Goffman 1963, 4-10.) Goffmani huomioi, että vaikka periaatteessa kaikilla yhteisön jäsenillä on vapaa pääsy julkisiin tiloihin, voi tämän pääsyn evätä kuitenkin tietynlaisista syistä. Esimerkiksi tämä näkyy ravintoloiden ja yökerhojen kohdalla, joihin alaikäisillä ei välttämättä ole pääsyä. Lisäksi pääsy voidaan evätä esimerkiksi pukeutumisen, käyttäytymisen sekä myös ennakkoluulojen perusteella. Epäsiististi pukeutunut henkilö voidaan poistaa tavaratalosta, tai hänen pääsytään tällaiseen tilaan voidaan estää.

Goffman tarkastelee tutkimuksessaan myös tilanteita, joissa kommentoidaan naisen ulkonäköä julkisissa tiloissa. Goffmanin mukaan tietyissä länsimaalaisissa yhteisöissä on käytäntö, jossa mies kommentoi ihailevasti joko sanallisesti tai viheltäen ohikulkevaa naista. Goffmanin mukaan se, mitä

tästä seuraa, jää naisen vastuulle. Nainen voi halutessaan jättää kommentin huomiotta tai vastata siihen esimerkiksi myötäilevällä hymyllä tai torjua kommentin. (Goffman 1963, 144–145.) Gardnerin (1980) mukaan Goffman (1963) siis asettaa vastuun kontaktista naiselle, vaikka mies onkin se, joka ensimmäisenä ottaa kontaktin. Gardner on samaa mieltä Goffmanin kanssa siitä, että naisen ulkonäkö itsessään on jotain, minkä miehet tulkitsevat kehotukseksi kommentoida. Tähän naiset eivät kuitenkaan itse voi vaikuttaa tai tehdä sen suhteen tietoista päätöstä. Tästä syystä Goffmanin tulkinta naisen vastuusta onkin Gardnerin mukaan virheellinen. (Gardner 1980, 335.) Nähdäksemme Gardner on oikeassa. Lisäksi Goffman ei ota huomioon sitä, etteivät kaikki miesten kadulla esittämät kommentit ole positiivisia tai ihailevia, sillä kommentit saattavat olla myös arvostelevia tai seksuaalisesti alentavia. Mahdollisesti Goffmanin omissa havainnoissa heijastuvat hänen aikansa asenteet katukomentointia kohtaan.

Tiloihin kohdistuvassa tutkimuksessa tilat asetetaan yleensä asteikolle julkinen, puolijulkinen ja yksityinen. Julkisen ja puolijulkisen tilan määrittely saattaa olla haastavaa, sillä monet yksityiset ja puolijulkisetkin tilat voivat olla käytännössä julkisia, sillä ne ovat kaikille avoimia ja yhteiskunnan omistuksessa. Rajaamisen vaikeus tulee ilmi siinä, että esimerkiksi ravintolat ovat yksityisessä omistuksessa, mutta ne toimivat tietyille käyttäjäryhmille julkisen tilan kaltaisina. Yksityiseksi tilaksi voidaan kuitenkin määritellä esimerkiksi koti. (Koskela 2009, 82.) Aineistomme henkilöt kohtasivat ulkonäköön kohdistuvaa häirintää nimenomaan julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa. Useimmiten tämä tila oli kaupunkitila. Osa häirinnästä tapahtui myös kouluissa ja kauppoissa. Useasti aineistossamme esille nousseet ja toistuneet häirintäympäristöt olivat ravintolat, baarit ja yökerhot. Kaikkia näitä tiloja yhdistää se, että niissä tarjoillaan alkoholia. Kuten edellä mainitsimme, niihin on vapaa pääsy, jos tietyt vaatimukset täyttyvät: yksilöiden tulee olla täysi-ikäisiä ja usein vaatimuksena on myös se, että he nauttivat kyseisen paikan tuotteita.

Ravintolaa voi ymmärtää suomalaisessa kontekstissa sosiaalisena ja julkisena tilana vain, jos tuntee sen historian. Merja Sillanpää (2002) on tutkinut suomalaisen ravintolakulttuurin kehitystä 1900-luvulla. Hänen mukaansa suomalaisten suhde ravintoloihin on erityinen verrattuna muihin maihin, sillä suomalaisten suhtautumista ravintoloihin määrittää kaksijakoisuus: toisaalta ravintolat nähdään paikkana, joissa viihdytään ja jonne halutaan, mutta samalla niitä paheksutaan. (Sillanpää 2002, 11.) Tämä paheksunta on kohdistunut erityisesti ravintoloissa käyviin ja työskenteleviin naisiin. Ennen ravintolat olivat perinteisesti miesten paikkoja, ja naisia, jotka kävivät niissä, paheksuttiin. Ravintoloiden naisiasiakkaisiin kohdistettiin moraalista halveksuntaa, ja heiltä odotettiin esimerkiksi alkoholijuomista kieltäytymistä. (Sillanpää 2002, 87.)



Peräti 1950-luvulle saakka prostituoitujen ja ravintolatarjoilijoiden välistä eroa saatettiin pitää pienenä. Tällöin naiset eivät esimerkiksi välttämättä edes päässeet ravintoloihin yksin tai naisseurassa. Tämä päti sekä tanssiravintoloihin että jopa lounasravintoloihin. Naiset olivat ei-toivottuja asiakkaita. 1960-luvulla tulivat olutravintolat, joiden asiakkaat olivat pääosin miehiä, sillä naisten ei ollut sopivaa nauttia alkoholia julkisesti. Tullessa 1960-luvun lopulle tätä naisasiakkaiden syrjimistä vastaan alettiin kapinoida muun muassa vihaisilla lehtiartikkeleilla. Ravintolat saattoivat väittää, että he pitivät naisasiakkaita yhtä tärkeinä kuin miesasiakkaita, mutta käytännössä tilanne oli toinen. Nämä säännöt eivät myöskään koskeneet kaikkia naisia, vaan esimerkiksi julkisuudessa olevat naiset saivat erityiskohtelua. Naisasiakkuuden ongelma konkretisoitui nimenomaan iltahuvitteluravintoloissa. 1970-luvulta alkaen kaupungeissa naisten ravintoloissa käyminen ja alkoholin juominen vapautuivat. 1970-luvun loppuun mennessä asenteet naisten alkoholin juomista kohtaan olivat jo tasavertaistuneet entiseen verrattuna. (Sillanpää 2002, 106–138). Ravintoloiden, baarien ja yökerhojen katsottiin pitkään olevan miesten tiloja (Maunu 2014, 16). Naisasiakkuudella varsinkin baarien ja yökerhojen kaltaisissa anniskeluravintoloissa on siis varsin lyhyt historia. Voisi jopa pohtia sitä, että näkyvätkö nämä vanhat asenteet vielä tänäkin päivänä siinä, miten naisia saatetaan kohdella ravintoloissa, baareissa ja yökerhoissa.

Julkisiin tiloihin saatetaan liittää pelkoja, ja niissä liikkuvat tuntemattomat ihmiset saatetaan kokea uhkaaviksi. Esimerkiksi katukomentointi saattaa lisätä tällaisten pelkojen syntymistä. Julkisia ja puolijulkisia tiloja on pelon näkökulmasta teoretisoinut muun muassa Hille Koskela (2009). Hänen mukaansa naiset pelkäävät usein miehiä enemmän esimerkiksi väkivaltaa julkisissa tiloissa, mikä rajoittaa heidän liikkumistaan julkisessa kaupunkitilassa. Naiset saattavat esimerkiksi järjestää pelon vuoksi liikkumisensa siten, ettei heidän tarvitse liikkua puistoissa tai kaupungin keskustassa pimeään aikaan. Julkisen tilan kannalta tällä on kahdenlaisia seurauksia: se muuttaa yksilöiden omaa julkisen tilan käyttöä ja toiseksi se lisää näiden tiettyjen tilojen uhkaavuutta, sillä siten kaupungissa liikkuu entistä vähemmän ihmisiä. Koska juuri naiset välttelevät kulkemista näissä tietyissä tiloissa, tarkoittaa tämä myös sitä, että miehiä liikkuu niissä suhteessa enemmän. Voidaan siis katsoa, että julkinen tila maskulinisoituu. (Koskela 2009, 36–43.) Sukupuolten välinen ero tulee esille myös siinä, minkälaisia tiloja miehet ja naiset pelkäävät. Naiset pelkäävät yleensä esimerkiksi autioita paikkoja, joissa liikkuu vähän väkeä, sillä siellä on vaikeaa saada apua. Miehet taas tyypillisesti pelkäävät tiloja, joissa on paljon ihmisiä, kuten taksijonot ja ravintoloiden edustat. Naiset joutuvat todennäköisesti väkivallan kohteeksi nimenomaan yksityisessä tilassa ja väkivallan tekijäkin on ennestään tuttu. Miehet taas joutuvat väkivallan uhriksi todennäköisemmin julkisessa tilassa. Tästä huolimatta naiset pelkäävät väkivaltaa nimenomaan julkisessa tilassa. (Koskela 2009, 79–85.)

Myös julkista häirintää käsittelevissä tutkimuksissa on teoretisoitu naisten ja julkisten tilojen välistä suhdetta. Näiden tutkimusten havainnot ovat huomattavan samankaltaisia. Wisen ja Stanley'n (1987) mukaan myös naisten tilojen maantiede on huomattavan erilainen miesten vastaaviin, koska naisten tulee osata vältellä tiettyjä tiloja tiettyihin aikoihin, jotta he välttyisivät häirinnältä. Pelko siis estää naisia liikkumasta tietyissä tiloissa. (Wise & Stanley 1987, 98.) Kisslingin (1991) mukaan yksi mahdollinen tarkoitus julkiselle häirinnälle olisi se, että häirinnällä vahvistetaan olemassa olevia tilallisia rajoja eli julkiset tilat nähdään miesten alueena, joilla naiset ovat tunkeilijoita (Kissling 1991, 454–455). Naisten julkinen elämä on huomattavasti erilaista miehiin verrattuna, ja tämä konkretisoituu erityisesti siinä, miten naisia kohdellaan julkisissa tiloissa miesten taholta. Gardnerin (1980) mukaan naiset ovat avoimia ihmisiä julkisilla kaduilla, ja he ovat alttiita joutumaan katukomenttien kohteiksi. (Gardner 1980, 333.)

Yksi strategia, jolla naiset pyrkivät selviytymään tai välttelemään katukomentointia oli tietyiltä alueilta tai tiloista pois pysyminen. Tätä tilojen välttelyä saattoi tapahtua jopa vuosia. Naiset myös välttelivät sellaisia tiloja, joissa he epäilivät, että saattaisi olla mahdollisuus, että he joutuisivat kohtaamaan katukomentointia. (Gardner 1980, 345.) Koskelan (2009) mukaan naiset pelkäävät autioita julkisia tiloja, mutta häirintää koskevissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että naiset pelkäävät myös sellaisia julkisia tiloja, joissa liikkuu paljon ihmisiä, sillä nämä ihmiset lisäävät riskiä joutua häirinnän kohteeksi. Voisi siis väittää, että naisilla on useita syitä pelätä sekä autioita että vilkkaita julkisia tiloja. Näissä tutkimuksissa onkin tuotu esille juuri naisten näkökulmaa ja suhtautumista julkisiin tiloihin ja häirintään. Vanhemmissa julkisen häirinnän tutkimuksissa ei ole kyseenalaistettu sukupuolijakoa mieheen ja naiseen tai häirinnän kohteeksi joutuneiden naisten heteroseksuaalisuutta. Tutkimusten voidaankin väittää pohjautuvan heteronormatiiviseen tapaan mieltää maailma. Seuraavassa jaksossa avaamme heteronormatiivisuuden käsitettä ja sitä, millaisin tavoin heterous saadaan näyttämään luonnolliselta.

### **Heterouden näyttäytyminen luonnollisena**

Julkinen arvostelu on usein huomattavan heteronormatiivista ja jopa homofobista. Heteronormatiivisuus on käsite, jonka avulla on tutkittu heteroseksuaalisuuden ja heterosukupuolten luonnolliseksi miellettyä ja etuoikeutettua asemaa. Käsitteen avulla on tarkasteltu myös heterouden sisäisiä normituksia ja arvostuksia.

Heteronormatiivisuus-käsitteen käyttö ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton, sillä esimerkiksi Leena-Maija Rossin (2006) mukaan heteronormatiivisuuden käsitettä käytettäessä saatetaan keskittyä liikaa homouden ja heterouden vastakkainasetteluun. Heteronormatiivisuuden termillä on alun perin angloamerikkalaisessa tutkimuskeskustelussa kuvattu kriittisesti sitä, kuinka institutionalisoitu heteroseksuaalisuus muodostuu ja myös sitä, kuinka tämä seksuaalisuus saa itsestään selvänä pidetyn ja luonnollisen seksuaalisuuden aseman. (Rossi 2006, 19.) Tämä heteronormatiivinen ajattelumalli heijastuu myös instituutioihin, rakenteisiin, ihmissuhteisiin ja käytäntöihin niin, että niiden välityksellä heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja heteroseksuaalinen feminiinisyys edustavat luonnollista, oikeutettua ja toivottua. (Lehtonen 2003, 32.) Tiivistetysti käsitteen sisällön voi muotoilla seuraavasti: ”heterous ei ole normaalia, se on vain normitettua ja yleistä” (Rossi 2006, 19).

On esitetty, että heteronormatiivisuutta pitävät yllä tiedostamattomat käsitykset oikeanlaisesta seksuaalisuudesta, eivätkä siis varsinaiset normit. Toisaalta voidaan kuitenkin katsoa olevan myös julkilausuttuja sosiaalisia sääntöjä, jotka suosivat heteroseksuaalisuutta sekä esittävät sukupuolen ja seksuaalisuuden eroteltuna naiseen ja mieheen. Heteroseksuaalisuus siis näyttäytyy itsestään selvänä ilman vaihtoehtoa. Heteronormatiivisuus on 1900-luvulta 2000-luvulle tultaessa vakiinnuttanut paikkansa sukupuolentutkimuksessa sekä queer-tutkimuksessa. Leena-Maija Rossin mukaan heteronormatiivisuuden käsitteen voidaan jopa katsoa sivuuttaneen monia muita käsitteitä. (Rossi 2006, 19.) Esimerkkinä tällaisesta toimii Adrienne Richin (1980) pakollisen heteroseksuaalisuuden käsite. Rich viittasi käsitteellään siihen, että lesbous on pyritty poistamaan näkyvistä kaikessa kulttuurissa ja historiankirjoituksessa, ja että erilaisten sosiaalisten käytäntöjen välityksellä naiset pakotetaan alistumaan miesten vallan alle. Richin mukaan lesbouden avulla voitiin vastustaa pakollista heteroseksuaalisuutta. (Rich 1980, 631–660.) Toinen heteronormatiivisuuden syrjäyttämä käsite on Monique Wittigin käyttämä heteroseksuaalisen sopimuksen käsite. Se viittaa ideologiseen malliin, joka pitää sisällään ajatuksen miehen ja naisen riippuvuudesta toisistaan. (Wittig 1980, 105–111.)

Heteronormatiivisuuden käsitteen kehittäjää on vaikea määrittää. Kuitenkin yksi varhaisimpia heteronormatiivisuuden käsitteen käyttäjiä oli Michael Warner vuonna 1993. Warner yhdisti käsitteen avulla toisiinsa institutionaalisuuden, normaaliksi tekemisen kysymyksen ja seksuaalisuuden oletetun toiminnallisuuden ja oikeuttamisen. Käsitteen avulla voidaan tarkastella esimerkiksi säätelevän normin ajatusta. Normin voidaan määritellä olevan voimakkaasti ohjaava ja

mallia asettava sosiaalinen käyttäytymissääntö. Leena-Maija Rossin (2006) mukaan normin käsite saattaa johtaa ajatukset lakiin ja sanktioihin, vaikka kysymys ei olekaan tällaisesta konkreettisesti julkilausutusta säännöstä. Yksi normiin keskittymisen etu on se, että se antaa mahdollisuuden vastarinnalle. Heteronormatiivisuuden käsitteen avulla voidaan myös nostaa esille muitakin normituksia. Sen avulla voidaan tarkastella esimerkiksi heterouden sisäistä normitusta ja heterouden mahdollisia ei-normatiivisia muotoja. Yhtenä heteronormatiivisuuden käsitteen riskinä voidaan pitää sitä, että heteronormatiivisuus näyttäytyy yksinkertaistettuna muotona ja erot heteroseksuaalisuuden sisällä sumentuvat. (Rossi 2006, 19–23.)

Mielestämme on tärkeää myös tarkastella heterouden sisäistä normitusta, sillä kaikki heterouden muodot eivät ole samanlaisia, ja niitä arvotetaan yhteiskunnassamme. Heterouden sisäisistä normituksista onkin kirjoittanut esimerkiksi Stevi Jackson (1999). Hänen mukaansa heteroseksuaalisuutta on järkevää käsitellä kollektiivisesti esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, kun tarkastellaan siihen liittyviä sosiaalisia etuoikeuksia. Heterouden sisäistä moninaisuutta taas on mahdollista tarkastella silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat erilaiset heteroseksuaaliset identiteetit, käytännöt ja kokemukset. (Jackson 1999, 64.) Leena-Maija Rossin (2006) mukaan tämä pitää sisällään ajatuksen siitä, että heteroseksuaalisuutta voi tehdä väärin. Tällaiseen ei-normatiiviseen heteroseksuaalisuuteen kuuluu esimerkiksi valittu lapsettomuus, parisuhde-elämästä kieltäytyminen ja ei-perinteistä seksiä harjoittavat henkilöt. (Rossi 2006, 24.) Vaikka henkilö siis on heteroseksuaali, voi hän tästä huolimatta kohdata syrjintää ja arvostelua seksuaalisuutensa tai heterouden huonon toteuttamisen vuoksi. Esimerkiksi tutkimassamme ilmiössä tämä tulee esille siten, että naisille todetaan heidän toteuttavan heteronaisuuttaan huonosti tai väärin.

### **2.3 Yhteenveto**

Tässä teorialuvussa olemme käyneet läpi tutkimamme ilmiön kannalta tärkeitä käsitteitä, teorioita ja tutkimuksia. Aloitimme ulkonäön määrittelyllä. Ulkonäöllä on materiaalisruumiillinen pohja, sillä ruumiiseen ja ulkonäköön vaikuttavat yksilön geneettinen perimä. Perimä vaikuttaa esimerkiksi siihen, minkälaisiksi yksilön kasvopiirteet tai ruumiinrakenne muokkautuvat, onko hänen ihonsa tumma vai vaalea sekä onko hänellä kiharat vai suorat hiukset. Ulkonäkö on ruumiin pintaa ja se tarkoittaa kaikkea sitä, mikä näkyy ulospäin. Ulkonäköön vaikuttaa myös se, miten henkilö liikkuu ja millaisia hänen ryhtinsä ja kävelytapansa ovat. Ulkonäkö on kuitenkin paljon enemmän kuin vain materiaallinen ruumis.

Ulkonäölle annetaan useita eri sosiaalisia määrittäjiä tai merkityksiä. Ulkonäkö voidaan määritellä esimerkiksi joko kauniiksi tai rumaksi. Se, mitä pidetään tiettyinä aikoina kauniina tai rumana, määrittää myös sen, mitä pidetään hyvänä ulkonäköinä. Kauneushanteet ovat yleensä yhteneviä kulttuurin sisällä, mutta on kuitenkin katsottu olevan tiettyjä piirteitä, joita pidetään haluttavina suurimmassa osassa kulttuureista (Rhode 2010, 24). Länsimaisessa kulttuurissa naiselle tavoiteltava ulkonäkö pitää sisällään esimerkiksi vaalean ihon ja vaaleat hiukset, pitkän ja hoikan ruumiin sekä symmetriset kasvopiirteet (Wolf 2002, 1). Kauneushanteet ovatkin nykyisin jossain määrin samankaltaisia kaikkialla länsimaisessa kulttuurissa (Tolonen 2001, 73). Hyvän ulkonäön merkitys on kasvanut kaikkialla yhteiskunnassa, ja sen saavuttamiseksi ruumista muokataan äärimmäisinkin keinoin. Kauneusteollisuus onkin nykyisin merkittävä markkina-alue. Yksi hyvän ulkonäön korostunut ulottuvuus on hoikka ruumis, ja lihavuutta pidetään ei-toivottuna. Toinen tärkeä ulkonäköön liittyvä ulottuvuus on pukeutuminen.

Ulkonäkö kytkeytyy ruumiiseen. Ulkonäön voidaan katsoa olevan ruumiin pintaa, ja ruumiillisuus kietoutuu siihen, miltä ihminen näyttää. Ulkonäköön siis vaikuttavat myös sellaiset ruumiilliset käytännöt kuten istuminen, liikkuminen ja elehdintä, tapa seisoa sekä ryhti. Lisäksi ulkonäköön liittyvät vahvasti ruumiin ominaisuudet kuten pituus, paino ja sairaudet. Näitä kaikkia voidaan pitää historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti määriteltynä ja muokattuina. Ulkonäön arvostelun ja häirinnän kohteeksi joutuminen herättää uhrissa monenlaisia tunteita. Yhteiskuntatieteissä tunteita on analyttisesti jaoteltu esimerkiksi affekteihin ja emootioihin. Näiden käsitteiden tutkimuksessa on paljon päällekkäisyyksiä ja yhteenkietoutumista. Yksinkertainen analyttinen erottelu emotion ja affektin välillä olisi esimerkiksi se, että emootiolla viitataan kulttuuriseen ja sosiaaliseen ilmaisuun, kun taas affektien katsotaan olevan enemmän biologisia ja fysiologisia. Emootiot tunnistetaan kulttuurisesti ja ne tavoitetaan kielen avulla, kun taas affekteja ei. Emootiot ovat myös sosiaalisia, ja niistä voi puhua. Affektit liittyvät emootioihin, mutta ne eivät palaudu niihin. Affektissa korostuu ruumiillisuus eli ruumiin kyky vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi.

Lähestymme ulkonäön julkista arvostelua häirinnän käsitteen kautta. Häirinnän käsitteellä viitataan yksipuoliseen ei-toivottuun huomioon, ja joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi (Aaltonen 2006, 13). Sukupuolinen häirintä on yläkäsite, joka kattaa seksistisen, seksuaalisen ja homofobisen häirinnän. Tähän aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa on keskusteltu siitä, onko sukupuolinen häirintä vain naisiin miesten taholta kohdistuvaa häirintää, vai voiko käsitteen alle sopia muunkinlainen häirintä. Häirintää on tutkittu lähinnä työ- ja kouluympäristöissä, mutta myös julkista häirintää on tutkittu jonkin verran. Julkinen häirintä eroaa työ- ja kouluympäristöissä tapahtuvasta häirinnästä esimerkiksi siten, että häiriköijät ovat uhrille

tuntemattomia henkilöitä ja häirintä tapahtuu julkisessa tilassa.

Julkinen tila tarkoittaa mitä tahansa tilaa, jonne yhteisön jäsenillä on vapaa pääsy. Vapaa pääsy ei kuitenkaan ole täysin yksinkertainen käsite, sillä eri yhteiskunnissa on erilaisia näkemyksiä siitä, keiden on hyväksyttävää olla missäkin tiloissa. Tilat määritellään yleensä julkisiksi, puolijulkisiksi ja yksityisiksi. Aiheemme kannalta mielenkiintoisia julkisia tiloja ovat ravintolat, baarit ja yökerhot. Ravintolaympäristöä on aiemmin pidetty miesten tilana, johon naiset eivät ole olleet tervetulleita. Julkisia tiloja on tutkittu myös pelon näkökulmasta. Julkinen häirintä saattaa saada naiset pelkäämään ja sen kautta välttelemään tiettyjä julkisia tiloja. Tästä saattaa seurata julkisen tilan maskulinisoitumista. Julkinen häirintä on usein luonteeltaan heteronormatiivista. Heteronormatiivisuus on käsite, jonka avulla on tutkittu heteroseksuaalisuuden ja heterosukupuolten luonnolliseksi miellettyä ja etuoikeutettua asemaa. Käsitteen avulla on tarkasteltu myös heterouden sisäisiä normituksia ja arvotuksia.

Seuraavassa luvussa kuvaamme tutkimuksemme aineistoja ja niiden keräämisvaiheita. Lisäksi kuvaamme tarkemmin muistelutyömetodia, jolla keräsimme toisen aineistomme. Käsittelemme myös sitä, miten toteutimme oman muistelutyömme. Sen jälkeen esittelemme analyysimetodimme eli sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin.

### **3. Tutkimusaineisto ja analyysi**

Seuraavaksi esittelemme kaksi aineistoamme ja niiden keräystavat. Toisen aineistomme keräsimme kirjoituspyynnöllä ja toisen muistelutyöllä. Analysoimme nämä kaksi aineistoa erillisinä. Päädyimme tähän tutkimukselliseen ratkaisuun kahdesta syystä: ensinnäkin muistelutyöllä saatu aineisto oli kirjoituspyyntöaineistoon verrattuna yksityiskohtaisempaa, ja ne muodostivat selkeästi oman rakenteellisen kokonaisuutensa. Tarkoitamme tällä sitä, että muistelutyöaineiston kirjoitukset etenivät kaikki samalla tavalla, jossa aluksi kuvattiin tapahtumahetkeä, paikkaa ja olosuhteita, ja niistä muisto eteni itse ulkonäön arvosteluun. Tämän jälkeen muistoissa käsiteltiin hyvin seikkaperäisesti ulkonäön arvostelun herättämiä tunteita. Kirjoituspyyntöaineiston kirjoitukset taas olivat vastaustyyliältään hajanaisempia ja ne etenivät hyvin eri tavoin. Niissä ei välttämättä kuvailtu tilanteen herättämiä tunteita tai itse tilannetta kovinkaan yksityiskohtaisesti. Toiseksi keräsimme kirjoituspyyntöaineiston aiemmin kuin muistelutyöaineiston, joten aloitimme ensimmäisen aineiston analysoimisen jo ennen kuin toinen aineisto oli kokonaisuudessaan hallussamme.

Saatuamme muistelutyöaineiston huomasiimme myös, että se poikkesi kirjoituspyyntöaineistosta.

Aineistojemme esittelyn jälkeen kuvaamme muistelutyötä metodina. Muistelutyön kehittäjänä pidetään Frigga Haugia. Käymme luvussa läpi muistelutyömetodin syntyä, Haugin omaa näkemystä siitä, miten muistelutyötä tulisi toteuttaa sekä tutkimuksia, joissa tätä metodologiaa on käytetty. Lisäksi kuvaamme sitä, miten toteutimme oman muistelutyömme ja kuvaamme, mitä samankaltaisuuksia ja eroja siinä on suhteessa Haugin kuvaamaan muistelutyöhön.

### **3.1 Kirjoituspyyntöaineisto ja sen keruu**

Keräsimme osan aineistostamme kirjoituspyynnöllä. Kirjoituspyyntömme liitettiin osaksi erästä sukupuolentutkimuksen kurssia. Kurssi suoritettiin kirjoittamalla oppimispäiväkirja, ja kurssin osallistujat saivat korvattua yhden oppimispäiväkirjamerkin vastamalla kirjoituspyyntöömme. Kurssin vastaava opettaja oli Marja Vehviläinen, joka toimi graduohjaajana syyslukukauden 2014. Esittelimme pro gradu -tutkielmamme aiheen ja kirjoituspyyntömme kurssilla 19.1.2015. Kerroimme lyhyesti aiheen, jota tutkielmamme käsittelee ja sen, minkälaisia vastauksia toivomme.

Kirjoituspyyntömme toteutettiin e-lomakkeella, jotta vastaajien anonymiteetti ei vaarantuisi. Vastaajat vastasivat kirjoituspyyntöömme e-lomakkeella (Liite 1.). E-lomakkeessa oli kirjoituspyynnön lisäksi saateteksti, joka toisti kirjoituspyynnön, ja sisälsi tiedon lomakkeen sulkeutumispäivästä. Kirjoituspyynnön e-lomake avattiin 19.1.2015 ja se suljettiin 17.2.2015. Saimme e-lomakkeella yhteensä 26 vastausta, joista yksi toimitettiin meille sähköpostitse. 3.2.2015 tämän lisäksi lähetimme kirjoituspyyntömme Tampereen yliopiston sosiaalitieteiden aineyhdistys Interaktio Ry:n sähköpostituslistalle. Tätä kautta emme kuitenkaan saaneet yhtäkään vastausta.

Saimme kirjoituspyynnöllämme vastauksia yhteensä 26 kappaletta. Vastaukset olivat kaikki suhteellisen lyhyitä: pisin vastaus oli noin puolitoista sivua pitkä ja lyhyin vastaus taas noin lyhyen kappaleen pituinen. 25 vastausta oli kirjoitelman muodossa, ja yksi vastaaja oli käyttänyt vastauksessaan kirjoituspyynnöstämme löytyneitä apukysymyksiä ja vastannut niiden perusteella. Suurin osa vastaajista ei merkinnyt vastauksiin pyydettyjä tietoja eli sukupuoltaan ja sitä, saako vastauksia käyttää tulevissa tutkimuksissa. Pystyimme kuitenkin päättämään vastauksista kirjoittajan sukupuolen useasta seikasta. Vastauksissa kirjoittajaan saatettiin viitata esimerkiksi tämän kuulemissa kommentoissa ”tyttöä”, ”ämmänä”, ”poikana” tai ”miehenä”. Kirjoittajat eivät itse kyseenalaistaneet näitä sukupuolen määritelmiä, joten päätimme niiden perusteella kirjoittajan sukupuolen. Kirjoittajat saattoivat myös esimerkiksi kuvata itseään ja

pukeutumistyyliään vaikkapa perinteisen naiselliseksi, minkä koimme myös viittaavan kirjoittajan sukupuoleen.

## **3.2 Muistelutyö**

### **3.2.1 Frigga Haugin muistelutyömetodi**

Toinen aineistomme syntyi muistelutyömetodin avulla. Muistelutyömenetelmän kehittäjänä on pidetty Frigga Haugia. Menetelmää ei voida pitää tarkkaan määriteltynä prosessina, sillä Haugin mukaan metodia ei ole vielä kehitetty riittävästi, että siitä olisi yksinkertaisesti ja suoraan sovellettavissa (Haug 1999, 1). Metodi syntyi siten, että Haug kokoontui yhdessä tutkijatoveriensä kanssa muistelemaan naisten seksuaalisuuden muotoutumista tarkoituksenaan tarkastella laajemminkin naisten sosiaalistumista yhteiskuntaan. Projektin tavoitteena oli lisätä ymmärrystä niistä rakenteista ja suhteista, joissa naiset elävät arkisten seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen keskittyvien muistojen kautta. Muistelutyömenetelmää on käytetty erityisesti sukupuolentutkimuksessa, ja sitä on pidetty feministisenä metodina. Menetelmää on kutsuttu hyvin merkittäväksi feministisen tutkimuksen metodologiseksi saavutukseksi, sillä sen on ajateltu tarjoavan vaihtoehdoisen tiedon tuottamisen tavan. (Hasanen, Koivunen & Kolehmainen 2010, 36.) Valitsimme muistelutyön, koska meihin vetosi se, että metodi ei ollut tarkkaan määritelty prosessi, vaan siihen sisältyi vapautta soveltaa sitä oman tutkimuksemme tarkoituksiin. Lisäksi nähdäksemme Haugin projektin, jossa hän kehitti tämän metodin, tavoitteet olivat samankaltaisia kuin omankin tutkimuksemme. Omassa tutkimuksessamme halusimme tarkastella muun muassa sitä, millaisia arkisia kokemuksia aineistomme henkilöillä oli ulkonäön arvostelusta, ja miten he suhtautuivat siihen. Metodi vaikutti myös hyödylliseltä tutkimuksemme kannalta, koska se oli suunnattu erityisesti naisille, ja oma muistelutyöryhmämme koostui vain naispuolisista osallistujista.

Haugin mukaan muistelutyömetodi on siis kehitetty nimenomaan naisryhmille. Syy tähän on historiallinen. Muistelutyö on kehittynyt feministisen liikkeen myötä ja sen tarkoituksia varten. Haug ei olekaan varma toimisiko muistelutyömetodi perinteisen, usein maskuliinisena pidetyn, tieteen parissa. Muistelutyömetodi on siis ryhmätyöskentelyä, joka koostuu useasta eri vaiheesta. Muistelutyöprosessi alkaa sellaisen tutkimuskysymyksen kehittämällä, joka avaa ja rajaa tutkimuskenttää. Muistelutyön toteutumisen kannalta olisi hyvä, että tutkimuskysymys kiinnostaisi kaikki osallistujia. Kiinnostuksen suuri määrä takaisi sekä motivaatiota työskentelylle sekä tunteen yhteenkuuluvuudesta. Tutkimuskysymys voidaan muodostaa ryhmän keskuudessa tai



tutkimuskysymys voidaan ensin ilmoittaa, ja tutkimuskysymyksestä kiinnostuneet voivat osallistua. (Haug 1999, 2.) Itse ensin muodostimme tutkimusaiheen ja tutkimuskysymykset ja tämän jälkeen muotoutui pieni muistelutyöryhmämme. Meidän lisäksi ryhmässä oli vain yksi jäsen. Toivoimme suurempaa osanottajamäärää, mutta aikataulullisista syistä tämä ei ollut mahdollista. Mikäli aikataulut olisivat sopineet yhteen paremmin, ryhmäämme olisi osallistunut kaksi muutakin henkilöä. Aluksi olimme hieman huolissamme siitä, että saisimmeko näin pienellä ryhmällä riittävästi aineistoa tutkimukseemme, mutta tulimme siihen tulokseen, että ryhmän pieni koko voi olla eduksi tutkimukselle. Arvelimme, että ryhmän pienuus saattaisi edistää rentoa ja luottamukseen perustuvaa ilmapiiriä.

Haug neuvookin, että ryhmät eivät saisi olla kahtatoista henkilöä suurempia, jotta kaikilla ryhmän jäsenillä olisi tasa-arvoinen mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen. Tärkeää olisi, että aihe olisi kaikille muistelutyöryhmään osallistujille yhteinen, ja kaikilla olisi omakohtaisia kokemuksia aiheesta. Haugin mukaan muistelutyöryhmää ohjaavan henkilön tulisi välttää liiallista asiantuntija-asemaa, sillä hän on itsekin kokenut käsiteltävän aiheen. Hän on siis ollut myös kokijan asemassa, eikä voi katsoa olevansa objektiivinen tarkkailija. Muistelutyömetodia toteutettaessa ryhmän ohjaajan olisi hyvä myös olla perehtynyt aihetta ympäröiviin ja käsitteleviin teorioihin, sillä ne voivat auttaa syventämään saavutettua tietoa (Haug 1999, 3-7.) Itse koimme, että liiallinen asiantuntija-asema ei ollut ongelma, sillä omassa ryhmässämme oli vain yksi jäsen meidän lisäksi. Meillä ei myöskään ollut aiempaa kokemusta muistelutyöryhmän ohjaamisesta tai siihen osallistumisesta, joten koimme olevamme lähes yhtä kokemattomia metodin suhteen kuin kolmas ryhmämme osallistuja.

Ensimmäisessä muistelutyösessiossa aihe tulisi selittää ymmärrettävästi auki kaikille osallistujille. Liian tieteellistä kieltä tulisi välttää, jotta muistot aktivoituisivat. Voidaan olettaa, että muistikuvat ja muistot eivät herää, mikäli aiheen kuvailuun käytetty kieli on liian hankalaa. Kun tutkimuskysymys on esitetty session osallistujille, kirjoittavat osallistujat ylös kysymyksen herättämät muistot ja muistikuvat. Kysymyksen esittämisen ja kirjoittamisen välille tulisi jättää ainakin yhden vuorokauden verran aikaa. Ajan jättäminen kysymyksen ja kirjoittamisen välille on tärkeää, sillä se mahdollistaa sen, että kirjoittaja voi valita itselleen tärkeän muiston, ja kirjoittajalla on muutenkin aikaa prosessoida kysymystä ja muistojaan. Muistelutyömetodia voidaan toteuttaa esimerkiksi muutaman päivän kestoisessa seminaarityöskentelyssä tai pidempi aikaisissa projekteissa, joissa tapaamisia on useita. (Haug 1999, 3.)

Haugin mukaan kirjoittamisen prosessi olisi tärkeää pitää yksinkertaisena ja avoimena tarkastelulle. Yksilöiden tulisi voida olla aktiivisia prosessissa, ja prosessissa tulisi välttää sellaisia tilanteita,

joissa osallistujia käskytetään tarjoamatta heille riittävästi informaatiota. Haug neuvoo, että teksti kannattaisi kirjoittaa kolmannessa persoonassa, koska tämä antaa mahdollisuuden yksityiskohtaisempaan kuvailuun. Lisäksi kolmannessa persoonassa kirjoittaminen pakottaa kirjoittajan perustelemaan ja selittämään käytöstään tarkemmin. Tämä ei kuitenkaan ole pakollista. Ainoastaan yksittäisistä muistoista, episodeista tai tapahtumista tulisi kirjoittaa. Kirjoittajan ei tulisi kirjoittaa omaelämäkerrallista tekstiä, sillä tällöin hän voisi konstruoida itsensä tietyllä tavalla. Kirjoittaessa tulisi myös olettaa, että kirjoittaja tietää itsestään oletettua enemmän. Hänen ei tulisi jättää pois muistoon liittyvää pienintäkään yksityiskohtaa. Kirjoitetun muiston pituutta on hyvä rajata sellaiseksi, mikä olisi tutkimukselle mahdollisimman mielekäs. (Haug 1999, 3-5.)

Haugin mukaan seuraavaksi muistelutyön toteuttamisessa voisi seurata aivoriihimäinen työskentely, jossa esimerkiksi esitetään kysymyksiä aiheesta ja tehdään harjoituksia. Samankaltaisuudet ja eroavaisuudet, jotka tulevat ilmi, ovat tärkeitä ryhmän kannalta. Aivoriihessä voidaan myös esimerkiksi jaotella kokemuksia eri kategorioihin. (Haug 1999, 5-6.) Kirjoitetut muistot luetaan ryhmässä ääneen, jonka jälkeen keskustellaan siitä, mitä kirjoittaja on tekstillään tarkoittanut. Ryhmän ohjaajan tehtävä on keskeyttää keskustelu, kun hänen näkemyksensä mukaan muistoja on käsitelty riittävästi. Tämän jälkeen ryhmän ohjaaja tiivistää keskustelun oleellisimman sanoman paperille. (Haug 1999, 11–12.) Lopuksi ryhmän jäsenet voivat kirjoittaa muistonsa uudelleen (Haug 1999, 25).

Muistelutyöskentely on ryhmätyöskentelyä. Sosiaalipsykologisessa ryhmän määritelmässä se erotetaan satunnaisesta ihmisjoukosta. Ryhmän yleisiä tunnusmerkkejä ovat tietty koko, tarkoitus, säännöt, vuorovaikutus, työnjako ja roolit sekä johtajuus. Ryhmän koko voi vaihdella: tavallisesti ryhmän kooksi mielletään kahdesta kahteenkymmentä henkilöä. Muistelutyöryhmän voi määrittellä tavoitteelliseksi ryhmäksi. Tavoitteellinen ryhmä on ryhmä, jolla on alku ja loppu, ja niillä on sananmukaisesti jokin tavoite. Ryhmässä ilmenee kuitenkin myös muutakin kuin vain tavoitteeseen pyrkivää toimintaa, sillä ryhmään vaikuttavat esimerkiksi myös ryhmän jäsenten tunteet. (Niemistö 2007, 10–17.) Muistelutyöryhmien koko vaihtelee tutkimuksen ja tilanteen mukaan, mutta Haug itse suosittelee, ettei ryhmä olisi kahtatoista jäsentä suurempi. Tällöin ryhmä on kooltaan esimerkiksi pienryhmä eli viidestä kahteentoista henkilöä (Niemistö 2007, 57). Muistelutyöryhmän tavoitteena on kerätä muistoja ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Muistelutyöryhmän perussäännöt muotoutuvat Haugin ohjeiden mukaisesti. Muistelutyössä on selkeästi johtajan roolissa toimiva henkilö, joka ohjaa muistelutyöskentelyä, mutta myös hän osallistuu työskentelyyn muiden osallistujien tavoin. Muistelutyöryhmän sisäinen vuorovaikutus voi muokkautua erilaiseksi riippuen käsiteltävästä aiheesta ja osallistujien kokemuksista. Tunteet voivat tulla esille myös itse tavoitteellisessa muistelutyöskentelyssä, ja ryhmän pieni koko voi edistää sitä, että tunteita on

helpompi ilmaista.

Ryhmän toimintaa määrittelevät ulkoiset ja sisäiset ehdot. Ulkoisia ehtoja ovat esimerkiksi ympäristötekijät, jotka pitävät sisällään muun muassa fyysisen ympäristön sekä ryhmän tavoitteen. (Niemistö 2007, 34.) Fyysinen ympäristötekijä tarkoittaa fyysistä tilaa, jossa ryhmä kokoontuu ja toimii. Tälläkin on merkitystä ryhmän toiminnan onnistumiselle. Myös tapaamiskertojen pituudella ja tiheydellä on merkitystä ryhmän toiminnalle. Ne ovat sidoksissa ryhmän tavoitteeseen. (Niemistö 2007, 51–52.) Ulkoisia ehtoja muistelutyöryhmän työskentelylle on fyysinen tila, missä ryhmä tapaa. Aiheen käsittelyä voisi helpottaa, mikäli tila olisi mahdollisimman mukava ja yksityinen, jotta arkojakin aiheita tuntuisi turvalliselta ja luontevalta käsitellä. Tapaamiskertojen pituus ja tiheys vaikuttavat myös onnistuneeseen muistelutyöskentelyyn. Niihin vaikuttavat se, millaisia aiheita käsitellään ja mihin työskentelyn tuloksia käytetään. Tapaamiskertojen tulisi olla tarpeeksi pitkiä, että aiheita ehtii työstää ja käsitellä, mutta ei kuitenkaan liian pitkiä, jotta työskentely ei kävisi liian raskaaksi. Tapaamistiheyden kohdalla tulisi huomioida, että tapaamiset eivät saa olla liian lähekkäin, jotta muistoja olisi aikaa prosessoida, mutta ne eivät myöskään saa olla liian kaukana toisistaan, jotta muisteltavat aiheet tunteineen pysyisivät elävinä mielessä.

Ryhmän sisäiset ehdot liittyvät ryhmän jäseniin, ja näitä ehtoja ovat ryhmän koko, jäsenten erilaisuus, ryhmän valmiit sisäiset rakenteet sekä ryhmän ohjaaja. (Niemistö 2007, 34.) Kuten edellä mainittiin, muistelutyöskentelyssä ryhmän tulisi olla suhteellisen pieni. Muistelutyöskentelyssä ryhmän jäseniä yhdistää kiinnostus ja kokemukset käsiteltävästä aiheesta. Muistelutyöryhmät voivat myös koostua henkilöistä, jotka eivät tunne toisiaan, jolloin valmiita sisäisiä rakenteita ei ole. Tietoisuus ryhmän tavoitteesta eli perustehtävästä on mielekkään ryhmätyöskentelyn lähtökohta. Korkea tavoitetietoisuus auttaa ryhmän jäseniä motivoitumaan sekä selkiyttää keskinäistä työnjakoa, jotta tehtävästä selvittäisiin mahdollisimman hyvin. (Niemistö 2007, 37.) Yleensä muistelutyöryhmissä tavoitetietoisuus on korkea, sillä usein jäsenet kerätään ryhmään henkilöistä, joita kiinnostaa ryhmässä käsiteltävä aihe. Ryhmän ohjaaja johtaa ryhmän toimintaa sen tavoitteen mukaiseksi. Ohjaajan työ alkaa jo ennen ryhmätyöskentelyä tiedonkeruulla ja ryhmän kokoamisella. (Niemistö 2007, 67–69.) Muistelutyöryhmän ohjaajalla on johtajan roolin lisäksi myös työskentelyyn osallistujan rooli, mikä saattaa vaatia tasapainoilua näiden välillä.

Muistelutyön on katsottu mahdollistavan sellaisen metodologisen otteen, joka auttaa tavoittamaan tieteellisen käsitteistön piiriin toistaiseksi kuulumattomia ilmiöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi kokemukset, joita kuvaavaa sanastoa ei vielä ole, ja joista on siksi vaikea puhua. Lisäksi muistelutyömenetelmää on pidetty käyttökelpoisena tiedostamisen kautta työkaluna muutokseen. Muistelutyömenetelmää on käytetty muisteltaessa ainutkertaisia tapahtumia sekä

prosessiluontoisissa tarkasteluissa. (Hasanen, Koivunen & Kolehmainen 2010, 36–37.) Muistelutyötä voidaan myös hyödyntää monella eri tavalla tutkimusprosessissa. Sitä voidaan käyttää vain osana tutkimusta. Sen avulla voi esimerkiksi paikantaa omat tutkittavaan ilmiöön liittyvät ennakkoluulot ja oletukset ennen varsinaista tutkimusprosessia. (Gordon, Lahelma & Holland 2004, 172.)

Frigga Haug itse on tutkinut muistelutyömetodin avulla useita ruumiillisuuteen liittyviä ulottuvuuksia. Yksi hänen tutkimusprojekteistaan on ollut itse ruumis kokonaisuudessaan. Tässä tutkimuksessa Haug tutki sitä, miten naiset sisäistävät standardit siitä, mikä on kaunista ja hyvännäköistä. Näiden standardien sisällä sekä niiden kanssa eletään. Omakohtaisena esimerkkinä Haug kuvaa omaa suhdettaan lihavuuteen. Haugin mukaan hän on hyvin tietoinen siitä, ettei sovi tarjottuun ruumisideaaliin painonsa puolesta. Hän koki, että hänen elämänsä olisi miellyttävämpää, jos hän olisi hoikempi. Haug myös koki inhoa jokaista naista kohtaan, joka oli häntä hoikempi. Sisäistetyt ulkonäköideaalit vaikuttivat siis Haugin tapauksessa hänen suhteeseensa toisiin naisiin. (Haug 1983, 114–115.) Mielestämme on rohkeaa, että Haug itse tuo esille tunteensa liittyen omaan ruumiiseensa, ja uskaltaa ilmaista myös negatiivisia tunteita sitä kohtaan. Myös Haugin inhon tunnustus häntä hoikempia naisia kohtaan on mielestämme rohkeaa, ja voisi sanoa, että aiheena tämä on melkein tabu. Mielestämme tämä tuo hyvin esille sitä, miten suuri merkitys ulkonäöllä ja ruumiilla on yhteiskunnassa ja arjessa. Mielenkiintoista tässä on myös se, että vaikka Haug oli tutkinut ruumiillisuutta ja painoa, hän tästä kaikesta huolimatta koki tällaisia tunteita sellaisia naisia kohtaan, jotka täyttivät ruumisideaalin häntä paremmin.

Haugin tutkimuksen muistelutyömetodilla kerätyissä muistoissa muistelutyöhön osallistuneet naiset kuvasivat omia kokemuksiaan suhteessa ruumiiseensa. Eräs nainen oli hyvin pitkä, eli liian pitkä sopiakseen naisen ruumisideaaliin. Naisen isä oli ehdottanut hänelle, että hän menisi erittäin kivuliaaseen leikkaukseen, jossa hänen sääriluitaan olisi lyhennetty. Isä oli ollut hyvin pettynyt, kun nainen oli kieltäytynyt tästä leikkauksesta. Toinen nainen taas muisteli kivuliasta suhdettaan rintoihinsa. Nainen oli hyvin hoikkarakenteinen ja hänen rintansa olivat erittäin pienet. Nainen oli saanut kokea kommentteja sekä luokkansa suosituilta tytöiltä, jotka olivat sanoneet hänen rintojaan alikehittyneiksi että pojilta, jotka olivat suoraan arvostelleet hänen rintojensa pienuutta. Haugin mukaan tässä sisäistämisprosessissa sisäistämme sen ideaalin, jonka pohjalta omaa ulkonäköä vertaillaan muiden ulkonäköön. Sisäistämisen jälkeen pyrimme sopeuttamaan itsemme näihin ideaaleihin. Näissä muistoissa näkyy Haugin mukaan niitä prosesseja, joissa arvot sisäistetään. Vasta, kun yksilö huomaa, että hän ei sovi johonkin tiettyyn normiin, on se hetki, jolloin normista tulee todella vaikuttava. Normista poikkeaminen aiheuttaa ongelman, sillä yksilö kokee olevansa erilainen. (Haug 1983, 115–117.)

Vaikka ideaalien vaikutus yksilöihin vahvistuu vasta, kun niistä huomataan poikkeavan, on yksilöiden huomio kiinnitetty niihin jo aiemmin. Nämä ideaalit näyttäytyvät yksilöille esimerkiksi kuvastoissa, mutta kun yksilöt ovat sosiaalisen järjestyksen jäseniä, näihin ideaaleihin on vaikeaa kiinnittää huomiota. Ideaalit konkretisoituvat vasta, kun niistä poiketaan. Ruumis on Haugin mukaan tärkeä osa identiteetin konstruoinnissa. Identiteetti siis kytkeytyy esimerkiksi sukupuoleen ruumiin kautta. (Haug 1983, 117–119.) Se, että yksilö poikkeaa ruumisideaalista, ilmaistaan Haugin mukaan monella tapaa. Tämä voi tapahtua esimerkiksi kehotusten kautta. Yksilölle saatetaan vaikka sanoa: ”suorista selkäsi” tai ”vedä vatsaa sisään”. Tällaisissa kehotuksissa vääränlainen ruumis nähdään siis moraalittomana tekona, ja yksilöä saatetaan aktiivisesti kehottaa tekemään jotakin vääränlaiselle ruumiinosalleen. Yksilöiden siis oletetaan olevan vastuussa omista kehoistaan: yksilöiden vastuulle sysätään se, että heidän kehonsa vastaa sosiaalista ideaalia. Myös niillä keinoilla, joiden avulla yritetään sopeutua ideaaliruumiiseen, on seuraamuksia. Haug kertoo esimerkin siitä, kuinka eräs nainen, joka peitti isona pitämänsä vatsaansa, kertoi kokeneensa, että hän huijaa kaikki ympärillään. (Haug 1983, 127–128.)

Haugin tutkimuksessa esiin tulleista kokemuksista välittyy mielestämme hyvin se, miten huomaamatta ruumista koskevat arvot ja ideaalit sisäistetään, ja miten niistä poikkeaminen koetaan henkilökohtaiseksi puutteeksi. Aiheesta tulee yksilölle kivulias ja vaikea, kun hän saa kuulla ja kokea, ettei sovi näihin ruumisideaaleihin. Mielestämme Haugin tutkimus saavutti hyvin tavoitteensa, ja toi esille niitä rakenteita, joilla ulkonäköideaaleja luodaan ja ylläpidetään. Ruumisihanteet siis välittyvät melko huomaamattomasti eri tahtoilta. Haugin tutkimuksen aineistoesimerkeissä ne välittyivät pääosin vanhemmilta ja ikätovereilta, mutta ihanneulkonäköä tuotiin esille myös esimerkiksi kuvastoissa. Nähdäksemme nykyaikana yhtenä suurena ulkonäköideaalien tuottajana voidaan pitää sosiaalista mediaa ja mediaa laajemminkin. Näiden kautta yksilö saa jatkuvasti kuvallista materiaalia siitä, millainen on tavoiteltava ruumis. Haug itse on tehnyt tutkimuksensa 1980-luvulla, joten mielestämme voisi ajatella, että nykyisin ulkonäköideaalit välittyvät yhä laajemmilta tahoilta.

Kotimaisessakin tutkimuksessa muistelutyömenetelmää on hyödynnetty. Suomessa muistelutyömenetelmää on käytetty ainakin naistutkimuksessa ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa (Hasanen, Koivunen & Kolehmainen 2010, 36–37). Esimerkiksi Outi Ylitapio-Mäntylä (2009) on käyttänyt muistelutyömetodia kerätessään aineistoa tutkimukseensa, jonka teemoja olivat kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt ja valta (Ylitapio-Mäntylä 2009, 209). Ylitapio-Mäntylä muodosti neljän naispuolisen lastentarhanopettajan kanssa muisteluryhmän, jossa he keskustelivat valitsemistaan teemoista, joita olivat esimerkiksi valta, sukupuoli, kokemus ja

välittäminen. Muisteluryhmä kokoontui yhdeksän kertaa vuosien 2002 ja 2004 välillä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 47.) Ylitapio-Mäntylä täsmensi, että haugilaisen muistelutyön käyttäminen on aina sovellus Haugin alkuperäisestä metodista, sillä jokainen ryhmä on ainutlaatuinen ja muokkaa metodia omaan käyttöönsä sopivaksi (Ylitapio-Mäntylä 2009, 32).

Ylitapio-Mäntylän mukaan suurin osa lapsiin liittyvistä tarinoista käsitteli poikia, ja varsinkin sellaiset tilanteet olivat jääneet mieleen, joissa poika oli rikkonut sukupuolijärjestystä esimerkiksi siten, että hän oli halunnut pukeutua tytön vaatteisiin. Ylitapio-Mäntylä havaitsi, että sukupuolistavat käytännöt ja valta ovat usein läsnä arjen kasvatustilanteissa näkymättöminä ja tiedostamattomina. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 209–210.) Tällaisia sukupuolistavia käytäntöjä olivat muun muassa naisiin liitetty hoiva ja ammatin kutsumus. Sukupuolen mukainen työnjako näkyi myös päiväkodin työyhteisössä. Naisiin liitettiin sellaisia ominaisuuksia kuten välittäminen ja empaattisuus. Myös tyttöjen ja poikien tunteiden ilmaisuun suhtauduttiin eri tavalla: tytöille sallittiin herkkyys, kun taas poikien rajuutta ei tulkittu ongelmalliseksi tai aggressiiviseksi. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 98.) Sukupuoli myös rajoitti, jäsensi ja erotti monia eri päiväkodin käytäntöjä, ja lastentarhanopettajat toimivat tyttöjen ja poikien suhteen eri tavoin. Lastentarhanopettajat ajattelivat kohtelevansa lapsia tasa-arvoisesti, mutta he eivät välttämättä havainneet omassa toiminnassaan näitä sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121.)

Ylitapio-Mäntylän mukaan muistelutyöskentelyn myötä lastentarhaopettajien tietoisuus monista kasvatuksen käytännöistä avautui muistelujen ja keskustelujen aikana. Hänen mukaansa nimenomaan muistelutyömenetelmä mahdollisti narratiivisena menetelmänä ammatti-identiteetin pohtimisen ja oli siten myös konkreettinen työväline opettajuuden pohdintaan. Muistelutyömenetelmä tarjosi lastentarhaopettajille puhumisen tilan, joka antoi mahdollisuuden pysähtyä keskustelemaan ja jakamaan työhön liittyviä asioita. Ylitapio-Mäntylä asetettiin hänen muistelutyöryhmässään muutaman kerran selkeästi tutkijan asemaan. Tähän vaikutti jopa se, että hän istui erilaisessa asennossa muistelutyöryhmässä muihin jäseniin verrattuna. Tutkimusprosessi herätti hänessä monenlaisia tunteita, joiden reflektoinnin merkittävyyttä hän korostaa. Toimiva ja luottamuksellinen muisteluryhmä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Ylitapio-Mäntylä onnistui luomaan tämän luottamuksen ilmapiirin useiden tapaamiskertojen kautta. Muistelutyöskentely on enemmän kuin pelkkä tutkimusmetodi: se on työskentelymetodi, jonka avulla ryhmä ihmisiä voi pohtia elämää, yhteiskuntaa ja ihmisyyteen liittyviä asioita. Menetelmän tavoitteena on tiedostaa ja ymmärtää ympärillä olevia yhteiskunnallisia ilmiöitä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 205–215.)

Myös Sirpa Kokko (2007) käytti muistelutyömetodia tutkimuksessaan, jonka pääkysymyksenä oli, miten tyttöjä kasvatetaan naisiksi peruskoulun käsityöopetuksessa, ja siinä erityisesti

tekstiilityössä. Tutkimuksen aineisto on kerätty muistelutyöryhmässä vuonna 2001. Muistelutyöryhmään osallistui tutkijan lisäksi kahdeksan naispuolista luokanopettajaopiskelijaa. Ryhmä kokoontui kuusi kertaa, ja jokainen tapaaminen kesti noin kaksi tuntia. Ryhmässä käsiteltiin teemoja, jotka olivat käsityö esineenä, käsityötunnit, sukupuolistunut käsityö, käsityöopettaja sekä käsityöt perheessä, suvussa ja koulun ulkopuolisena harrastuksena sekä käsin tekeminen yleensä. (Kokko 2007, 33–41.)

Kokko havaitsi tutkimuksessaan, että käsitöiden, eli tekstiilityö ja tekninen työ, sukupuolijako oli omaksuttu jo ryhmäläisten perheissä. Ryhmän jäsenet pitivät tekstiilityötä itsestään selvänä valintana naispuoliselle oppilaalle. Kun ryhmään osallistunut nainen oli valinnut teknisen työn, hän perusteli sitä monin tavoin (Kokko 2007, 51–59.) Käsitöissä näkyi myös tyttöjen ja poikien välinen eronteko hierarkkisena, sillä feminiinisiksi katsottua tekstiilityötä vähäteltiin. Muistoissa tuli ilmi se, että tekstiilityö on osaltaan vahvistanut mielikuvia siitä, että käsityötuotteiden valmistaminen kuuluu perheen emännyyteen ja äitiyteen. Oppilaita oli opetettu valmistamaan käsitöitä lahjoiksi muille. Heitä oli siten ohjattu käyttämään aikaansa muiden hyväksi tekemällä naisten toiminta-alueelle kuuluvia töitä ilman korvausta. Tekstiilityötaitojen katsottiin olevan tytöille suunnattuja, ja niiden nähtiin olevan heidän sukupuoleensa kuuluvia luonnollisia ominaisuuksia. Tyttöjä kasvatettiin suomalaiseen kulttuuriseen naiseuteen opettamalla heille tekstiilityötaitoja ja tekstiilien valmistusta. Kokon mukaan sukupuolta ei otettu huomioon erityisesti käsityöopetuksen sisällöissä, käytännöissä ja järjestelyissä. Sukupuoleen suhtautuminen olikin lähinnä essentialistista, jolloin sukupuoli nähtiin annettuna lähtökohtana. (Kokko 2007, 91–136.)

Kokon mukaan muistelutyön käyttö metodina toi yksilöiden muistot yhteisiksi: toisten ja muistojen kuuleminen herätti myös muiden ryhmän jäsenten muistoja aiheista. Kokon oma positio muistelutyöryhmässä oli moninainen. Hän oli sekä tutkimuksesta vastaava ryhmän koolle kutsuja että yksi muisteluihin osallistuva ryhmän jäsen. Tämän lisäksi hänellä oli myös tutkijan ja opettajan roolit. Muistelutyö tutkimusmenetelmänä edellyttää sellaista subjektiivista osallistumista, että analyysi ei sellaisenaan ole toisen tutkijan toistettavissa. (Kokko 2007, 139–141.) Kokon mukaan hänen muistelutyönsä teema oli neutraali ja soveltui nimenomaan lyhytaikaiseen muistelutyömetodityöskentelyyn. Muistelutyön tarkoitus oli olla emansipatorista eli myös tuoda julki opetustyön sukupuolistavia käytäntöjä, jotta nuoret opettajat kykenisivät tiedostamaan näitä mekanismeja. (Kokko 2007, 37.)

Kansainvälisellä tasolla esimerkiksi Purohit ja Walsh (2003) ovat käyttäneet muistelutyömetodia tutkiessaan kouluissa ilmenevää homofobiaa ja seksismiä. Heidän tutkimuksensa käsittelee kahden peruskoulun projektia, joiden avulla heteronormatiivisen ajattelun tiedostamista pyrittiin

laajentamaan ottamalla oppilaat mukaan prosessiin, jossa analysoitiin ja uudelleenluotiin koulun sisäistä diskurssia liittyen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Tutkijat halusivat, että oppilaat ymmärtäisivät, että he osallistuvat sukupuolittaviin diskursseihin ja ylläpitävät niitä. Nämä diskurssit näkyivät siinä tavassa, miten oppilaat kirjoittivat ja asemoivat itsensä. Kun heteronormatiivisuuden diskurssit tiedostetaan, ne voidaan tehdä näkyviksi, ja niitä voidaan vastustaa kirjoittamalla muistot uudelleen. (Purohit & Walsh 2003, 171–174.)

Oppilaat kirjoittivat kuusi muistoa kolmen kuukauden aikana, ja näitä muistoja analysoitiin kollektiivisesti oppilaiden kanssa. Muistoissa julki tulleita itsestäänselvyyksiä myös kyseenalaistettiin. Muistoista tuli ilmi sellaisia käsityksiä, kuten se, että tytöt ovat rauhallisia ja tyyniä, tytöt tykkäävät käydä ostoksilla, tytöt eivät voi tehdä tietyn kaltaisia töitä, poikien pitää olla vahvoja sekä poikien täytyy näyttää valtaa ja olla tyttöjä aktiivisempia. Purohit ja Walsh näkevät, että tämän kaltaisella työskentelyllä olisi paljon potentiaalia, mutta he huomasivat tutkimuksen jälkeen, että aiemmat oletukset palasivat puheisiin huomaamattomasti hetkittäin takaisin. Purohit ja Walsh muokkasivat Haugin ohjeistusta muistelutyön toteuttamisesta ja laativat oppilaille soveltuvat ohjeet, jotka sisälsivät tekstin määrän, kehotuksen kirjoittaa kolmannessa persoonassa ja olla mahdollisimman tarkka ja yksityiskohtainen sekä vain kuvailla, mitä tilanteessa tapahtui eikä antaa sille selityksiä. Purohitin ja Walshin mukaan muistojen kanssa työskentelyllä on paljon potentiaalia sukupuolittuneiden diskurssien käsittelyyn. (Purohit & Walsh 2003, 175–180.)

### **3.2.2 Muistelutyön toteutus**

Toteutimme oman muistelutyömme elokuussa 2015. Tarkoituksemme oli toteuttaa se jo keväällä, mutta aikatauluista johtuen muistelutyön toteutus viivästyi. Alun perin ryhmäämme oli tarkoitus osallistua itsemme lisäksi kaksi muuta henkilöä, joten ryhmämme olisi koostunut viidestä henkilöstä. Nämä osallistujat kuitenkin estyivät osallistumasta muistelutyöryhmäämme. Päädyimme toteuttamaan muistelutyön kolmen henkilön ryhmässä. Olisi ollut mielenkiintoista, jos ryhmässämme olisi ollut useampi osallistuja, mutta toisaalta ryhmän pieni koko myös teki tunnelmasta intiimimmän ja rennomman. Kolmas osallistuja oli tuttumme. Pohdimme aluksi onko tämä ongelma, mutta osallistujan kanssa keskusteltuaamme tulimme siihen tulokseen, että näin ei ole. Muistelutyöryhmämme aihe oli suhteellisen henkilökohtainen ja mahdollisesti araksi ja häpeälliseksi koettu. Tästä syystä päädyimme siihen lopputulokseen, että jäsenten tuttuudella keskenään voisi olla myönteinen vaikutus muistelutyöhön.

Kuten Ylitapio-Mäntylä (2009) kirjoittaa, muistelutyö on aina sovellus Haugin alkuperäisestä



menetelmästä (Ylitapio-Mäntylä 2009, 32). Muistelutyön aloittaessamme ryhdyimme pohtimaan millainen sovellus siitä sopisi parhaiten omaan tarkoitukseemme ja tutkimusaiheeseemme. Emme olleet aiemmin tutustuneet Haugin muistelutyöhön emmekä olleet aiemmin käyttäneet vastaavaa aineistonkeruumenetelmää. Tämän vuoksi halusimme itse toteuttaa muistelutyön pienimuotoisesti ja rajatusti, minkä mahdollisti myös ryhmämme pieni koko. Pohdimme aluksi pitäisikö meidän valita muistelutyötapaamisille tietyt aiheet, esimerkiksi eri ruumiinosiin kohdistuneet loukkaukset. Päädyimme kuitenkin siihen, että näin ei tehdä, sillä epäilimme tämän rajaavan pois mahdollisimman tarkkoja ja mieleen jääneitä muistoja. Lisäksi tiedustelimme osallistujaltamme, kumpi työskentelymuoto tuntuisi hänestä luontevammalta. Osallistujamme mukaan se, että aihetta ei rajattaisi, tuntui hänestä mielekkäämmältä, joten tämä vain vahvisti pohdintaamme, ja päätimme jättää tarkat aiheet pois. Emme rajanneet tekstin pituutta, sillä halusimme tunnelmasta mahdollisimman vapaamuotoisen, ja sellaisen, että osallistajat pystyivät keskittymään itse muistoon. Olimme huolissamme myös siitä, että tekstin pituuden rajaaminen kannustaisi osallistujia kirjoittamaan tekstinsä vähillä yksityiskohdilla. Muistelutyöryhmällämme oli tapaamiskertoja yhteensä kaksi. Nämä tapaamiset tapahtuivat viikon välein kahden viikon ajan. Aloitimme tapaamiset kertomalla muistelutyöstä ja ohjeistamalla osallistujamme muistelutyön tavoitteista. Koska tapaamiskertoja oli kaksi, vuorottelimme ohjaajan roolia. Ohjeiden jälkeen kirjoitimme ylös yhden tietyt muistot. Muistojen kirjoittamisen jälkeen luimme ne vuorotellen ääneen toisillemme, jonka jälkeen keskustelimme muistoista, ja niistä heränneistä tunteista. Ohjaajan roolissa ollut henkilö kirjoitti ylös keskustelun tärkeimmät kohdat.

Näissä keskusteluissa heräsi paljon tuntemuksia, ja huomasimme, että kaikilla ryhmän jäsenillä oli hämmentävän samankaltaisia kokemuksia. Keskustelimme muun muassa siitä, miten paljon turhautumista ja raivoa häirinnän kohteeksi joutuminen aiheuttaa. Kaikki muistelutyön osallistajat kokivat raivon olleen turhauttavaa, sillä tilanteisiin ei voinut reagoida tavalla, jolla niihin olisi haluttu reagoida. Kaikki myös tunnistivat tietyn lamaannuksen, joka tilanteissa heräsi. Erityisesti keskustelussa nousi esille se, miten jokainen tunnisti pelon siitä, että joutuu arvostelun kohteeksi ulkonäön vuoksi. Jokainen meistä oli kokenut jännitystä ja ahdistusta, kun oli joutunut esimerkiksi kesäisin kävelemään terassin tai nuorisojoukon ohi. Ryhmämme pohti myös sitä, miksi ulkonäön arvostelu sattuu niin paljon. Eräs ryhmämme jäsen ehdotti, että osasyys tähän voisi olla esimerkiksi se, että ulkonäkö on niin esillä ja paljastettuna muulle maailmalle, että tällaista haukkumista vastaan on vaikeaa suojautua. Jos persoona joutuu arvostelun kohteeksi, voi aina ajatella, että arvosteleva henkilö ei tunne arvostelun kohdetta, joten hänen arvostelunsa ei pidä paikkaansa. Ulkonäkö taas näyttäytyy toisille usein sellaisena kuin se on. Myös ulkonäön muokkaus nähtiin vaikeaksi. Ryhmämme keskusteli myös siitä, miksi jotkut ihmiset kokevat oikeudekseen haukkua muiden ulkonäköä. Yksi ryhmän jäsen ehdotti tälle selitykseksi sitä, että haukkuja yrittää kohottaa omaa

itsetuntoaan, ja toinen ehdotti, että arvostelijat määrittelivät naisten arvon ainoastaan ulkonäön kautta, jolloin heidän mielestään epäviehättävä nainen ei siis varsinaisesti ole edes ihminen.

Molemmissa tapaamisissa siis jokainen osallistuja kirjoitti ylös yhden muiston. Muistot olivat noin sivun mittaisia. Kaikista muistelluista tilanteista oli kulunut aikaa vuosia, tuorein muisto oli vuodelta 2013 ja vanhin vuodelta 2005. Muistot olivat mielestämme erittäin tarkkoja ja yksityiskohtaisia, erityisesti ottaen huomioon niistä kuluneen ajan. Olimme aluksi huolissamme siitä, miten ohjaajan roolit ja muistelutyöhön osallistujan roolit sopeutuvat yhteen, mutta tämä ei ollut ongelma. Erityisesti muistelutyösesioiden alussa esille tullut ohjaajan rooli ei vaikeuttanut muistelijan rooliin siirtymistä, sillä meillä oli selkeä päämäärä, jota tavoittelimme, ja koko ryhmämme oli hyvin motivoitunut tehtävään. Tästä johtuen kaikki keskittyivät muistelemiseen intensiivisesti. Kaikki muistelutyöryhmän jäsenet olivat myös ennestään tuttuja toisilleen, joten ryhmässä ei esiintynyt alkukankeutta. Osallistuttaessa muistelutyöhön asetimme itsemme ohjaajan rooliin vain aluksi, käydessämme läpi ohjeistusta, mutta tämän jälkeen siirtyminen muistelijan rooliin kävi helposti. Muistojen ääneen lukemisen jälkeisessä keskustelussa meidän ei myöskään tarvinnut korostaa ohjaajan roolejamme, sillä keskustelu vaikutti sujuvan luonnostaan. Keskimääräisen keskustelun ajaksi tuli noin puoli tuntia.

Oma toteutuksemme muistelutyöstä siis erosi melko paljon Haugin alkuperäismetodista. Huomattavin ero toteuttamassamme muistelutyössä verrattuna Haugin muistelutyöhön oli kirjoitetun muiston persoonamuoto. Haug kehottaa kirjoittamaan muistot ylös kolmannessa persoonassa, jotta muistojen kuvaukset olisivat yksityiskohtaisempia ja jotta kirjoittaja joutuisi perustelemaan toimintaansa tarkemmin. Omassa muistelutyössämme kirjoitimme muistot ensimmäisessä persoonassa, sillä halusimme tuoda muistot pintaan mahdollisimman elävinä, jotta tilanteissa heränneet tunteet palautuisivat mieleen. Yhtenä tarkoituksenamme oli päästä käsiksi tunteisiin, joita näissä arvostelutilanteissa oli herännyt. Lisäksi jokaisessa tapaamisessa ohjeistimme keskittymään itse muisteltavaan tilanteeseen ja siinä heränneisiin tunteisiin, sen sijaan, että tilanteelle yritettäisiin löytää syytä. Halusimme siis mahdollisimman tarkkoja kuvauksia muistoissa tunnetuista tunteista tilanteiden yksityiskohtaisten kuvailujen sijaan. Haug myös kehotti tekemään muistojen kirjoittamisen jälkeen aivoriihimäisiä harjoituksia. Omassa muistelutyössämme emme tehneet harjoituksia, vaan keskustelimme muistoista.

Haug oli muun muassa kehittänyt lomakkeen muistojen analysointiin, mutta me emme analysoineet muistoja Haugin lomakkeen avulla. Emme myöskään kirjoittaneet muistoja uudelleen, kuten Haug kehotti, sillä muistelutyömme tarkoitus oli kerätä muistoja aineistoksemme. Haugin alkuperäismetodista omaan muistelutyössämme hyödynsimme Haugin tapaa koota ryhmä:

ryhmämme oli kooltaan suhteellisen pieni, ja kuten Haug, me kehitimme tutkimuskysymyksen, jonka ympärille ryhmämme muotoutui. Valitsimme aiheen, josta kaikilla ryhmän jäsenillä oli kokemusta, ja jonka kaikki ryhmän jäsenet kokivat tärkeäksi. Jokainen ryhmän jäsen kirjoitti muistonsa ylös, jonka jälkeen luimme muistot ääneen ja keskustelimme niistä, kuten myös Haug teki metodiaan toteuttaessaan. Vältimme myös Haugin tavoin liiallista asiantuntija-asemaa. Toteutimme muistelutyömme siis yksinkertaistettuna versiona verrattuna Haugin muistelutyöhön.

### 3.3 Sisällönanalyysi

Aineiston keräämisen jälkeen perehdyimme aineistoon ja aloitimme analyysimme. Aineiston esianalyysin suoritimme sisällönanalyysin avulla. Seuraavaksi kuvaamme sisällönanalyysiä ja sitä, miten itse toteutimme sen. Sisällönanalyysiä voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen piiriin kuuluvassa tutkimuksessa ja sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysi on tutkimusmetodi, jonka tavoitteena on saada aineistosta esille oleellinen tiivistetyssä muodossa. Sisällönanalyysin päätarkoitus on siis järjestää ja luokitella aineisto, jotta siitä voisi tehdä johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–105.) Metodikirjallisuudessa on keskustelu sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn välisestä erosta. Toiset tutkijat katsovat, että sisällönanalyysi on alkujaan kvantitatiivinen menetelmä, ja toisten mukaan sisällönanalyysillä tarkoitetaan tutkimusaineiston kuvaamista sanallisesti, mikä taas ei kuulu kvantitatiiviseen tutkimukseen. (Vilkkä 2005, 139.) Sisällönanalyysiä kutsutaan toisinaan myös temaattiseksi analyysiksi erityisesti kansainvälisessä tutkimusmenetelmäkirjallisuudessa. Usein sillä tarkoitetaan aineiston analyysin luokitteluvaihetta tai toisin sanoen jonkinlaista esianalyysiä. Sisällönanalyysi ei kuitenkaan riitä ainoaksi tutkimuksen analyysimetodiksi, sillä pelkkä luokittelu ei tarkoita samaa kuin analyysi. Sisällönanalyysin ongelmana on pidetty myös sen aineistolähtöisyyttä, sillä puhdas aineistolähtöisyys ei välttämättä ole edes mahdollista. Tämän on katsottu johtuvan siitä, että jo aineiston kerääminen ja järjestely sisältävät tutkijan tekemiä teoreettisia valintoja ja tulkintoja. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 14–15.)

Sisällönanalyysi sopii yhteen monen eri analyysimetodin kanssa, kuten esimerkiksi käyttämämme diskurssianalyysin kanssa. Vaikka aineisto on sama, muotoutuu tutkimuksen kohde erilaiseksi näitä metodeja käyttäen, sillä metodien näkökulmat ovat erilaiset. Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan aineiston sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysiä voi tehdä aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–110). Omassa tutkimuksemme hyödynsimme siis induktiivista eli aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Induktiivisessa sisällönanalyysissä siis ensin tutustutaan aineistoon, ja aineistoa yksinkertaistamalla

ja samankaltaisuuksia etsimällä muodostetaan kategorioita. Jos olisimme toteuttaneet sisällönanalyysimme deduktiivisella otteella, olisimme aiemman tutkimustiedon ja teorioiden pohjalta muodostaneet valmiita kategorioita, joihin olisimme sijoittaneet aineistostamme löytyviä sisällöltään sopivia osia.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Näitä ensimmäinen on aineiston redusointi eli pelkistäminen. Tässä vaiheessa aineistosta karsitaan pois kaikki analyysin kannalta epäoleellinen. Redusoinnissa aineistoa tiivistetään tai pilkotaan osiin tutkimustehtävän kannalta mielekkäällä tavalla. Toinen vaihe on aineiston klusterointi eli ryhmittely. Klusteroinnissa aineistosta löydetty tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset ilmaukset ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Nämä sitten yhdistetään ja niille annetaan yhteinen niitä kuvaava nimi. Viimeinen vaihe on abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Abstrahoinnissa erotetaan oleellinen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–114.)

Toteutimme oman sisällönanalyysimme perinteistä aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysiä noudattaen. Teimme sen erikseen kahdelle aineistollemme eli kirjoituspyynnöllä kerätyille teksteille ja muistelutyöllä saaduille muistoille. Teimme näin edellä mainitsemastamme syystä: aineistomme erosivat rakenteeltaan toisistaan, joten erillinen analyysi tuntui luontevammalta. Ennen sisällönanalyysin aloittamista tulostimme molemmat aineistomme paperimuotoon siten, että meillä molemmilla oli kopiot aineistosta. Aloitimme analyysin käymällä läpi kirjoituspyynnöllä saatua aineistoa. Olimme samassa tilassa, ja luimme samaan aikaan aineiston samoja kohtia. Luimme aineiston läpi useasti syventyen siihen.

Tämän jälkeen keskustelimme siitä, mikä aineistossa mielestämme oli oleellista tutkimuskysymyksiemme kannalta. Näkemyksemme olivat hyvin samanlaiset, joten mielestämme merkityksellisten aineiston kohtien valitseminen ei tuottanut suurempia vaikeuksia. Redusointivaiheessa alleviivasimme yhdessä yhdestä tulosteesta aineistostamme tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia ilmauksia. Klusterointivaiheessa etsimme näistä alleviivatuista kohdista yhdessä samankaltaisuuksia, jonka jälkeen keskustelimme löytämistämme samankaltaisuuksista. Seuraavaksi muodostimme näistä samankaltaisuuksista ryhmiä ja nimesimme nämä ryhmät. Tämän jälkeen muodostimme yläkäsitteet näille nimetyille ryhmille. Toistimme saman menettelyn muistelutyöaineiston kohdalla.

Sisällönanalyysi selkeytti huomattavasti aineiston tarkastelua, sillä aineistoa oli helpompi hahmottaa tällaisessa yksinkertaistetussa muodossa. Lisäksi aineiston tutkimuskysymyksemme

kannalta oleelliset osat tulivat esille, sekä aineistojemme sisäiset ja väliset samankaltaisuudet ja eroavaisuudet näyttäytyivät. Sisällönanalyysimme ensisijainen tarkoitus oli selkeyttää aineistoa ja toimia eräänlaisena esianalyysinä. Teimme sisällönanalyysimme ratkaisut lukemamme metodikirjallisuuden pohjalta. Lisäksi tutustuimme tutkimuksiin, joissa sisällönanalyysiä oli käytetty. Tämä avasi metodikirjallisuuden teoriaa meille käytännön esimerkkien kautta, ja lisäksi saimme aiemmista tutkimuksista varmuutta oman sisällönanalyysimme toteuttamiseen. Pääosin sisällönanalyysi auttoi meitä tutustumaan aineistoon ja tuomaan sen oleelliset osat esille.

### 3.4 Diskurssianalyysi

Tässä kappaleessa esittelemme diskurssianalyysia analyysimetodina sekä sen avulla toteutettuja tutkimuksia. Käytimme tutkielmassamme varsinaisena analyysimetodina diskurssianalyysia. Perehtyessämme aineistoon harkitsimme useita eri analyysimetoodeja, esimerkiksi kehysanalyysia ja kategoria-analyysia, mutta koimme, että diskurssianalyysi vastaa parhaiten tutkimuskysymyksiimme. Tutkimuskysymyksemme olivat siis ”Miten ulkonäköä arvostellaan?”, ”Miten ulkonäön arvosteluun suhtaudutaan?” ja ”Miten ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat tilanteissa?”. Katsoimme, että diskurssianalyysin avulla olisi mahdollista tarkastella myös niitä syitä, jotka oikeuttavat ulkonäön julkisen arvostelun sekä sitä, miksi ulkonäön arvostelu koetaan niin raskaasti. Tämän lisäksi meillä myös oli kokemusta kyseisen analyysimetodin käytöstä, sillä me molemmat olimme käyttäneet sitä kandidaatin töissämme. Katsoimme myös, että diskurssianalyysi ja sisällönanalyysi täydentäisivät toisiaan tutkimuksessamme.

Diskurssianalyysia tehdessä tulee hyväksyä tiettyjä teoreettisia oletuksia, jotka ovat diskurssianalyysin taustalla. Nämä teoreettiset oletukset eivät ole tiukasti rajattuja, mutta ne kuitenkin ovat vaihtelevasti läsnä diskurssianalyysissa. Näitä oletuksia on useita. Merkittävä oletus on se, että diskurssianalyysia tehdessä kielen käytön ajatellaan rakentavan sosiaalista todellisuutta. Sosiaalista todellisuutta ei siis oleteta olevan irrallaan kielestä. Toiseksi diskurssianalyysissa oletetaan, että on olemassa useita rinnakkaisia ja keskenään kilpaileviakin merkityssystemeitä. Diskurssianalyysissa ei siis katsota olevan vain yhtä ainutta totuutta. Lisäksi toimijoiden ajatellaan kiinnittyvän näihin merkityssystemeihin. Toiminnan katsotaan diskurssianalyysissa olevan sidoksissa sen hetkiseen kontekstiin. Tällä tarkoitetaan sitä, että eri ympäristöissä ja tilanteissa sama toiminta voi saada eri merkityksiä. Lopuksi tärkeä oletus on, että kielen käyttö luo ja tuottaa seurauksia. Kielen käytöllä on siis todellista ja konkreettista vaikutusta. (Jokinen, Juhila &

Näiden diskurssianalyysin taustalla olevien lukuisten taustaoletusten vuoksi on siis monta eri tapaa toteuttaa diskurssianalyysia (Suoninen 1992, 125). Se, mikä näistä oletuksista painottuu, riippuu tutkimusongelmasta ja tutkimuksen kohteesta. Puhuttaessa ja kieltä käytettäessä samalla merkityksellistetään, järjestetään ja uusinnetaan sosiaalista todellisuutta. Kielen käytön kohde siis muotoutuu ja rakentuu tietynlaiseksi. Tämä toteutuu kieltä sekä puhuttaessa että kirjoittaessa. Arkielämässä ihmiset eivät välttämättä kiinnitä huomiota siihen, että näin tapahtuu. Kieli saattaa helposti tarjota oletuksia siitä, mikä on luonnollista ja oikeaa. Diskurssianalyysilla on mahdollista tuoda esille näitä sosiaalisen todellisuuden konstruktioita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18–19.)

Diskurssianalyttisessa viitekehyksessä kielen tulkitaan sisältävän sosiaalisesti jaettuja merkityssystemejä eli diskursseja. Näiden merkitysten ajatellaan muodostuvan suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Diskurssianalyysia tehtäessä ei siis ajatella, että kieli on väline, jonka avulla yksilöt kuvaavat tunteitaan, ajatuksiaan tai ympäröivää maailmaa. Diskurssianalyysin tarkoitus onkin selittää sitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä rakennetaan. Diskurssianalyttisestä näkökulmasta katsottuna merkityssystemit värittävät muun maailman. Ulkoista maailmaa, joka pitää sisällään sekä aineelliset että käsitteelliset asiat, tarkastellaan näiden merkityssystemien kautta ja läpi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 19–22.) Tällöin myöskään tutkijan käyttämä kieli ei ole vain kuvailevaa ja objektiivista. Tutkijakin konstruoi kohteensa tietyllä tavalla. (Dant 1991, 23). Reflektoinniksi kutsutaan sitä, missä määrin tutkijan on mahdollista tarkastella ja kuvata ilmiöitä ja toimintaa ilman, että hän rakentaa ne tavalla, jota pidetään yleisesti itsestään selvänä (Parker 1992, 68).

Diskursseja voi tutkia lähes kaikissa yhteyksissä. Diskurssien tutkimus onkin monitieteistä ja sitä harjoitetaan usealla tieteenalalla. Tästä seuraa, että samoja käsitteitä saatetaan käyttää osittain eri merkityksissä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22.) Nämä diskurssit eli merkitysjärjestelmät voidaan määritellä esimerkiksi ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta” (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27). Tässä tutkimuksessa käsitämme diskurssit edellä kuvatun kaltaisiksi. Diskurssien katsotaan yleensä olevan kielellisiä, mutta myös ei-sanallisia tekoja voidaan tarkastella diskursiivisesta näkökulmasta (Parker 1992, 8-9). Diskurssit voivat olla rinnakkaisia tai myös keskenään kilpailevia. Jotkut diskurssit voivat olla muita diskursseja

vahvempia. Näistä saattaa muodostua yhteisesti jaettuja ja itsestään selvinä pidettyjä totuuksia, jotka estävät vaihtoehtojen näkymisen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29.)

Diskurssianalyysissä kiinnitetään huomiota myös kontekstiin eli analyysin kohteena olevaa ilmiötä tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, jolloin tulkinta suhteutetaan niihin. Diskurssianalyysissä tarkastelun keskeinen kohde ovat sosiaaliset käytännöt, ei esimerkiksi yksilö. Diskurssianalyysissä kielen käytöllä kuvataan jotain sekä tehdään jotain. Lausumat siis väittävät jotain todellisuuden luonteesta ja rakentavat tuota todellisuutta. Diskurssianalyysissä tutkitaan sitä, mitä kielen käyttäjä milläkin ilmaisullaan tekee ja tuottaa. Lisäksi diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita laajoista ideologisista seurauksista, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteen kietoutumiseen, mutta alistussuhteiden tuottaminen ei ole aina itsestään selvää. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29–43.)

Kun analysoidaan vallan ja diskurssien keskinäisiä suhteita, valtaa tarkastellaan sosiaalisiin käytäntöihin kietoutuneena ilmiönä. Valtaa ei esimerkiksi nähdä yksilöiden ominaisuutena. Analyysin kohteeksi voidaan valita esimerkiksi se, miten jotkut tiedot saavat totuuden aseman, ja millaisia asemia niissä tuotetaan ihmisille. Valtaa tutkittaessa voidaan tarkastella esimerkiksi seuraavia aiheita: diskurssien väliset ja sisäiset valtasuhteet, tiettyjen diskurssien muotoutuminen muita vahvemmiksi, näiden diskurssien käytön seuraukset sekä muutoksen mahdollisuudet. Tietyillä diskursseilla saattaa olla vahva asema kulttuurissa. Nämä diskurssit ovat muotoutuneet eräänlaisiksi luonnollisiksi ja kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi. (Jokinen & Juhila 1993, 75–77.)

Olimme yllättyneitä siitä, miten vähän tämän tutkielmamme aihepiiriä käsitteleviä tutkimuksia on analysoitu diskurssianalyysin avulla. Ulkonäköä ja ruumista on kyllä tutkittu diskurssianalyysin avulla, mutta näiden tutkimusten näkökulmat ovat eronneet oman tutkimuksemme näkökulmasta. Kotimaisessa tutkimuksessa esimerkiksi Tiina Valkendorff (2014) on käyttänyt diskurssianalyysia tutkimuksessaan Ruoan ja ruumiin rajat: syömishäiriöt ja syömisen ongelman internetkeskusteluissa. Valkendorff käytti aineistonaan suomalaisilla internetin keskustelupalstoilla vuosina 2000–2010 käytyjä keskusteluja. Keskustelut käsittelivät muun muassa painoa, lihavuutta sekä syömishäiriöitä. Aluksi Valkendorff jaotteli aineistonsa laadullisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysillä jaotelluista puhetavoista Valkendorff paikansi tutkimuksensa diskurssit, jotka olivat biovaltaa myötäileviä ja sitä vastustavia diskursseja. Biovaltaa myötäilevissä diskursseissa ylipainoa kritisoitiin muun muassa kansanterveyden näkökulmasta. Biovaltaa vastustavissa diskursseissa taas korostettiin ylipainoisten henkilöiden oikeuksia. Valkendorff siis paikansi merkitykset, jotka lihavuudelle annettiin, ja diskurssianalyysissään tarkasteli sitä, kuinka nämä merkitykset tuotettiin

(Valkendorff 2014, 53–66).

Diskurssianalyysia on tehty ruumiiseen liittyen myös kuva- ja videomateriaalista. Annika Kumlin (2011) on myös tutkinut ruumiinkieltä, naisellista ulkonäköä ja sukupuolta kriittisen diskurssianalyysin kautta artikkelissaan *Spektaklet Susan Boyle på Youtube: normer och värderingar av kvinnokroppen*. Hän käytti aineistonaan Youtube-videota, jossa laulajatar Susan Boyle tekee ensiesiintymisensä ohjelmassa *Britain's Got Talent*. Kumlin keskittyy analyysissään Boylen ruumiiseen, vaatteisiin ja liikkeisiin. Hän pyrkii paikantamaan näistä niihin liittyvät merkitykset. Boylen esityksessä ruumiin ja seksuaalisuuden diskurssit painottuvat groteskiuden merkityksessä. Boylen esityksen aikana hänen olemuksensa viestii useita eri diskursiivisia metaforia, joita Kumlin nimeää seuraavanlaisesti: polyesteriprinsessa, strippari ja lopulta spekaakkeli. Groteskius näkyy Boylen kahdessa ensimmäisessä diskurssissa, sillä hänen ulkonäkönsä ei vastaa näihin rooleihin liitettyjä kuvastoja. Kumlin siis tarkastelee Boylen esitystä metaforien ja kuvien kautta, jotka ovat kulttuurissa tunnettuja ja jaettuina. Kumlinin mukaan Boyle ei vastannut niitä kulttuurisia odotuksia, jotka hänen ulkonäköönsä liitettiin, ja tämä näkyi muun muassa yleisön reaktioissa. (Kumlin 2011, 51–66.)

Kuten edellä olemme maininneet, diskurssianalyysiä voi toteuttaa monella eri tavalla. Sen kohteena voivat olla esimerkiksi kielen sisältö, keskustelun aiheet tai uutisartikkeli. Jotkut lähestymistavat kiinnostavat enemmän huomiota kielen rakenteeseen eli kielioppiin ja siihen, kuinka tämä rakenne toimii ja luo merkityksiä erilaisissa konteksteissa. Diskurssianalyysin kuvailevien lähestymistapojen tarkoituksena on tarkastella sitä, kuinka kieli toimii, ja miksi se toimii siten kuin se toimii. Kriittisen diskurssianalyysin tarkoitus taas ei ole vain kuvata kielen toimintaa, vaan sillä halutaan myös tuoda esille sosiaalisia tai poliittisia ongelmakohtia ja mahdollisesti myös puuttua niihin. Kriittisen diskurssianalyysin avulla pyritään siis muuttamaan maailmaa. Kuvailevan diskurssianalyysin kannattajat ovat tuoneet esille, että heidän mielestään kriittinen lähestymistapa on epätieteellinen, sillä kriittistä diskurssianalyysiä toteuttavien tutkijoiden motiivi tutkimukselle on usein oma mielenkiinto tai halua puuttua johonkin yhteiskunnalliseen ongelmaan. Kriittisen diskurssianalyysin kannattajat toisaalta kritisoivat kuvailevan diskurssianalyysin tekijöitä siitä, että he sivuuttavat sosiaaliset ongelmat ja keskittyvät vain kuvailemaan kielen käyttöä. (Gee 2010, 8-9.)

Oma diskurssianalyysimme edustaa kriittisen diskurssianalyysin suuntaa. Diskurssianalyysimme kohdistuu kirjoitettuihin kokemuksiin ulkonäön julkisesta arvostelusta, joka on mielestämme ilmiö, johon tulisi kiinnittää huomiota ja pohtia keinoja sen lopettamiseksi. Tutkimusaiheemme valinta



johtui omasta kiinnostuksestamme ilmiöön ja halustamme puuttua siihen. Toisin kuin kuvailevan diskurssianalyysin kannattajat, emme näe oman kiinnostuksen kohteen kautta valitun tutkimusaiheen olevan ongelmallinen, sillä yhteiskuntatieteellinen tutkimus on usein luonteeltaan yhteiskuntakriittistä. Emme koe, että oma kiinnostuksemme aiheeseen vähentäisi kyseessä olevan ongelman todellisuutta tai sen sosiaalista ja yhteiskunnallista merkitystä. Mielestämme oma mielenkiinto tutkimusaihetta kohtaan on tutkimuksen toteutumisen kannalta usein erittäin tärkeää eikä tutkimusaiheita voi mielestämme rajata pois siksi, että ne kiinnostavat itseä, mikäli niillä on yhteiskunnallista merkitystä.

Diskurssianalyysi perustuu sen puheen tai tekstin yksityiskohdille, joka voidaan määritellä tutkimuksen aiheen ja tavoitteen kannalta merkitykselliseksi. Diskurssianalyysi ei perustu kaikelle aineiston kielelliselle materiaalille tai edes kaikelle sille materiaalille, minkä voisi jossain kontekstissa määritellä merkitykselliseksi. Se, mikä tutkimuksessa määritellään merkitykselliseksi, on tutkijan päätös. (Gee 2010, 117). Aloitimme itse diskurssianalyysimme perehtymällä uudestaan aineistoihimme. Halusimme tarkastella mahdollisimman laajasti aineistoistamme paikantuvia merkityssysteemejä. Kohdistimme siis huomiomme erityisesti aineistoissa esiintyviin suoriin loukkauksiin, ja siihen, miten kirjoittajat niistä kirjoittivat. Konkreettisesti tämä tarkoitti sitä, että keskityimme niihin aineiston osiin, jotka olivat mielestämme oleellisia ulkonäön arvostelun ja tutkimuskysymystemme kannalta. Poimimme aineistoistamme yhteneviä tulkintoja ja merkityksenantoja. Kokosimme nämä yhtenevät aineistojen osat omiksi ryhmikseen omaan tiedostoon. Koko tämän työskentelyn ajan keskustelimme siitä, että olemmeko tulkinneet merkitykselliset aineistojen osat samalla tavalla. Tämän jälkeen nimesimme nämä yhtenevät merkityssysteemit työnimillä, jotka mielestämme parhaiten kuvasivat sitä, millaista todellisuutta näillä diskursseilla pyrittiin tuottamaan. Työskentelyn seuraavassa vaiheessa nimesimme diskurssit uudelleen lyhyemmällä nimillä, jotka kuvasivat diskursseja tarkemmin.

Halusimme nähdä, minkälaisia arvoja ja arvotuksia sekä oikeuksia ja velvollisuuksia eri sukupuolen edustajille näissä kirjoituksissa annettiin. Diskurssianalyysissamme huomiomme kiinnittyi näihin seikkoihin, sillä aineistoihimme perehtyminen ja sisällönanalyysi olivat tuoneet ilmi, että aineistoissamme oli selkeästi viittauksia sukupuolten välisiin valta-asetelmiin. Omat aineistomme olivat mielenkiintoisia diskurssianalyysin näkökulmasta, sillä ne koostuivat kirjoitetuista teksteistä, joissa kirjoittajat kuvailivat sitä sanallista häirintää, jonka kohteeksi he ovat joutuneet. Tässä tapauksessa on otettava huomioon mahdollisuus siitä, että häirinnän sanalliset muodot ovat muuntuneet kirjoittajien niitä kirjoittaessa. Kirjoittajat myös tekevät omia tulkintojaan häirinnästä.

Nämä tulkinnat saattoivat tulla ilmi esimerkiksi siinä, kun kirjoittajat kuvasivat ulkonäön arvostelusta heränneitä tunteitaan. Halusimme siis tarkastella kirjoittajien kohtaamaa ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua sekä katsoa myös sitä, millaisia diskursseja paikantuu kirjoittajien omissa tulkinnoissa ja myös heihin kohdistuneissa arvosteluissa sekä millaisilla kielellisillä käytännöillä näitä diskursseja ylläpidetään.

#### **4. Ulkonäön arvostelu**

Tässä luvussa kuvaamme sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin avulla saamamme tulokset. Aluksi esittelemme kirjoituspyyntöaineiston sekä muistelutyöaineiston sisällönanalyysin tulokset, joista siirrymme molempien aineistojen diskurssianalyysin tuloksiin. Tuloksien jälkeen kokoamme niistä tutkielmamme keskeiset johtopäätökset. Kirjoituspyyntöaineiston kirjoitukset on merkitty lyhenteillä K1-K26 ja muistelutyöaineiston muistelijoille on annettu pseudonyymit Leena (26 vuotta), Venla (24 vuotta) ja Mari (28 vuotta). Molempien aineistojen kohdalla olemme käyttäneet katkelmia kaikista vastauksista. Valitsimme analyysimme ne sitaatit, jotka nähdäksemme ilmensivät analyysimme tuloksia parhaiten.

##### **4.1 Ulkonäön arvostelun ryhmittelyt**

###### **4.1.1 Kirjoitukset**

Ensin kävimme läpi kirjoituspyyntöaineistomme sisällönanalyysin avulla. Kirjoituspyynnöllä kerätyistä teksteistä muodostimme neljä yläkäsitettä, joiden alle aineistokatkelmaryhmät paikantuivat. Nämä yläkäsitteet olivat **loukkaukset**, **tuntemukset**, **reaktiot** ja **ahdistelu**.

###### **Loukkaukset**

Ensimmäinen yläkäsite oli *loukkaukset*, jotka kohdistettiin kirjoittajien ulkonäköön. Tämän yläkäsitteen alle paikantui kuusi ryhmää:

###### ***Lihavuus***

Yksi *loukkaukset*-yläkäsitteen alaryhmä oli *lihavuus*. Nämä aineistossa ilmenneet loukkaukset kohdistuivat suoranaisesti kirjoittajien painoon, tarkemmin määriteltynä lihavuuteen. Loukkauksista piirtyi kuva, että lihavana oleminen ei vastaa ihanteellista naiseutta. Lihavuuteen kohdistuvat loukkaukset saattoivat kohdistua kirjoittajan koko ruumiin olemukseen. Esimerkiksi yksi kirjoittaja kuvasi, kuinka hänelle oli ohiajavasta autosta huudettu yksinkertaisesti: ”läski” (K12). Lihavuutta kommentoitiin myös sellaisilla loukkauksilla, joiden voisi katsoa olevan käänteisiä kohteliaisuuksia, kuten esimerkiksi tämän kirjoittajan kuvaamassa tapauksessa: ”Olimme tavanneet ehkä kolmisen kertaa, kun hän eräs kerta kertoi minulle, että olisin vielä kauniimpi, jos laihduttaisin 5-10 kg” (K10). Nämä lihavuuteen kohdistuvat loukkaukset saattoivat kohdistua myös yksittäiseen ruumiinosaan, joka aineistomme kirjoituksissa oli takapuoli. Eräs kirjoittaja kertoi, että hänelle oli huudettu halveksivaan sävyyn: ”Mikä takapuoli!” Tohon hukkuu!” (K2) ja toiselle kirjoittajalle oli huudettu: ”Jumalauta sulla on iso perse!” (K10).

### ***Heteronaiseus***

Toinen *loukkaukset*-yläkäsitteen alaryhmä oli *heteronaiseuteen* kohdistuneet loukkaukset. Tarkoitamme heteronaiseudella sellaista ulkonäköä ja olemusta, joka liitetään osaksi heteronaiseuden perinteistä oikeaa esittämistä. Aineistomme pohjalta heteronaiseuden voidaan katsoa pitävän sisällään esimerkiksi pienen koon, pitkät hiukset, naisellisen tyylin ja sirot liikkeet. Aineistossa olleet loukkaukset saattoivat kyseenalaistaa suoraan aineiston henkilöiden heteroseksuaalisuuden heidän ulkonäkönsä pohjalta. Loukkausten mukaan kirjoittajien ulkonäössä oli myös liikaa niin sanottuja miehisiä piirteitä. Kun kirjoittajat olivat loukkaajien mielestä epäonnistuneet heteronaiseuden oikeanlaisessa tuottamisessa, olivat loukkaajat luokitelleet heidät lesboiksi, miehiksi tai epänaisselliseksi naisiksi. Eräiden kirjoittajien ruumiinrakenne ei vastannut sellaista heteronaiselle tyypilliseksi katsottua ruumiinrakennetta. Tämä ruumiinrakenne ei kuitenkaan ollut varsinaisesti lihava, joten emme sijoittaneet sitä *lihavuus*-alaryhmään. Lihavaksi haukuttujen kirjoittajien naiseutta tai heteroseksuaalisuutta ei myöskään kyseenalaistettu.

Eräs kirjoittaja kuvasi sitä, miten hänen ulkonäköään yleensä kommentoidaan: ”Tulen tulemaan aina huomioduksi naisporukassa sinä ”komeana”, ”näyttävänä” naisena, mutta ei kauniina” (K4). Kirjoittajan mukaan tämä johtuu hänen pituudestaan. Toiselle kirjoittajalle huudettiin kadulla: ”Ohhoh, siinähän vasta ronski tyttö!” (K5). Myös tietynlaiset tavat liitettiin loukkauksissa osaksi

tietyntaista naiseuden esittämistä. Yksi kirjoittaja kirjoitti tähän liittyvästä esimerkkitapauksesta: *"(He) alkoivat kysellä, miksi en käyttänyt rintaliivejä"* (K9). Toisinaan ruumiinrakenne tai ulkonäkö yleensä oli kirjoittajien mukaan saanut loukkaajat kyseenalaistamaan heidän koko sukupuolensa. Eräs bodybuildingia harrastava kirjoittaja kuvasi kesäistä ravintolaillallistaan näin: *"Kuljin joukon ohi, joka kovaäänisesti kommentoi ulkonäköäni (olin valmistautumassa kisoihin, joten olin käsivarsiltani lihaksikas ja ns erottuva ja minulla oli toppi päällä). Sanoivat mm, hyi vittu, toi näyttää ihan mieheltä, mitäköhän toikin on nappaillu, hehheee kuinkakohan möree ääni sillä on ja niin edelleen."* (K13). Toisen kirjoittajan kalju pää sai aikaan vastaavaa sukupuolen kyseenalaistamista: *"Kerran toinen nainen huusi minulle kadulta kahvilan pöytään, että hän luuli minua mieheksi"* (K26).

Myös tietynlainen tyyli, asuste tai muu ulkonäön osa sai aikaan sen, että loukkaajat kyseenalaistivat kirjoittajien heteronaiseuden. Eräs kirjoittaja oli leikannut pitkät hiuksensa lyhyiksi. Hän kuuli itseään kommentoitavan näin: *"Katsokaa tota friikkiä. Ihme pallopää lesbo. Kukaan ei valitse sitä."* (K2). Hiusten pituus liitettiin muutenkin loukkauksissa vahvasti heteronaiseuteen. Eräs kirjoittaja oli kuullut paljon loukkauksia johtuen hänen kaljustaan: *"Jostain syystä ihmiset kokivat oikeudekseen huomautella minulle sekä ulkonäöstäni kaljuineni että siitä, minkä seksuaalisen suuntautumisen heidän mielestään ehkäpä omasin"* (K26). Hänelle oli kommentoitu kaljua myös seuraavasti: *"Hei, ennen olit todella kaunis nainen, mutta nyt näytät pelkältä lesbolta"* (K26).

Hiusten lisäksi myös asusteilla oli merkitystä. Yhden kirjoittajan esimerkissä ilmenivät sekä hiukset että asusteet: *"Tämän jälkeen he pohtivat seksuaalista suuntautumistani sillä hiusteni ja pukeutumiseni vuoksi en voi olla hetero"* (K16). Hänelle oli todettu: *"Ei naisella voi olla noin lyhyet hiukset"* (K16). Hän myös kertoi kuinka häntä *"myös yleisesti esimerkiksi baarissa luullaan lesboksi lyhyiden hiusten ja pukeutumiseni (niin sanottu rock-tyyli) vuoksi"* (K16). Näissä esimerkeissä sellaiset asusteet kuin nenäkoru, silmälasit ja lävistykset saivat aikaan sen, että kirjoittajien heteroseksuaalisuutta kyseenalaistettiin. Eräältä kirjoittajalta oli kysytty: *"Ja sulla on tommonen korukin nenässä, ooksää joku lesbo?"* (K21). Hän kertoi myös, että *"Silmälasien ja lävistykseni kommentointi on yllättävän yleistä, vaikka kumpikaan "asuste" ei ole mielestäni järin näyttävä. Usein näistä vedetään myös johtopäätös seksuaalisesta suuntautumisestani"* (K21).

### ***Heteromieheys***

Yksi *loukkaukset*-yläkäsittteen alaryhmä oli *heteromieheys*. Kahdessa kirjoituksessa loukkaukset kohdistuivat kirjoittajien heteromieheyden esittämiseen. Tarkoitamme heteromieheydellä sellaista

ruumiillista olemusta, joka liitetään heteromiehenä olemiseen. Aineistomme pohjalta tämä pitää sisällään lyhyet hiukset, suuret hartiat ja ison koon sekä myös sen, ettei heteromies omaa naisellisiksi miellettyjä asusteita. Hiusten pituudella oli merkitystä myös heteromieheyden esittämisessä. Eräs kirjoittaja kuvasi tällaista tilannetta: *"(Hän) kommentoi minun kuin myös muiden pitkätukkaisten poikien hiuksia. Hän kehotti meitä menemään parturiin"* (K20). Kirjoittaja kuvasi myös sitä, että tämä samainen loukkaaja oli myös kommentoinut poikia, jotka käyttävät yleisesti naisellisiksi miellettyjä asusteita: *"Poikia, joilla oli koruja, hän saattoi samaten pahastua"* (K20). Eräs kirjoittaja kuvasi sitä, kuinka hänen ei-maskuliiniseksi miellettyjä ruumiinrakennettaan oli loukattu kutsumalla sitä ivallisesti maskuliiniseksi mielletyllä adjektiivilla. Loukkaaja oli viitannut kirjoittajaan sanoen: *"Tämä leveäharteinen mies siitä etupenkistä"* (K1). Kirjoittajan mukaan hän tiesi omaavansa kapeat hartiat.

### ***Terve ruumis***

*Loukkaukset*-yläkäsitteeseen sisältyi myös alaryhmä *terve ruumis*. Tarkoitamme tällä yläkäsitteellä sitä, että siihen, miten fyysisesti hyväkuntoinen ihmisruumis toimii, liitetään erilaisia odotuksia. Ruumiin fyysinen terveys pitää sisällään monia ulottuvuuksia, aineistomme mukaan muun muassa kävelytyylin ja sen miten ruumis liikkuu, ruumiin koon, ruumiin eritteet ja ruumiin pinnan ulkonäön. Tämän ryhmän loukkaukset kohdistuivat siihen, että kirjoittajien ruumiit eivät toimineet tavoille, jotka liitetään terveeseen ruumiiseen. Lihavuutta ei aineistossamme lähestytty terveeseen ruumiin kautta vaan ulkonäön näkökulmasta.

Vaikka aineistomme henkilöt olivat saaneet paljon loukkauksia lihavuuteen liittyen, erään kirjoittajan vartaloa oli puolestaan arvosteltu liiasta laihuudesta nimenomaan terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Hän kuvasi vieraiden naisten kommentoineen hänelle: *"Sä oot niin sairaan laiha"* (K18). Naiset olivat myös jatkaneet kovaan ääneen hänen laihuutensa kommentointia. Toisen kirjoittajan ystävän vahvasti kaareutuvasta selästä johtuvaa kävelytyyliä oli pilkattu: *"Poikaporukasta eräs alkoi kavereilleen esittämään tätä kävelytyyliä vaappuen ja ankkaa matkien. Hän sai kavereiltaan hyväksyvät naurut palkakseen"* (K3). Terveeseen ruumiiseen liitettiin usein myös ajatus siitä, että ruumista tulisi voida hallita. Kun näin ei käynyt, niin aineistomme kirjoittajat saivat kuulla siitä. Erään kirjoittajan päänahka oli palanut, ja hän sai kuulla tästä kommentointia useasti: *"Kuulin kuinka joku nosti keskustelua hilseestäni kokoajan pinnalle"* (K22).

## ***Seksuaalinen haluttavuus***

Yksi *loukkaukset*-yläkäsittien alaryhmä oli *seksuaalinen haluttavuus*. Tähän ryhmään sijoittuvilla loukkauksilla tarkoitamme sellaisia kirjoittajien kuulemia loukkauksia, joissa ilmaistaan se, että he eivät vastaa kuvaa seksuaalisesti haluttavasta naisesta. Loukkauksissa tätä ilmaistiin pääasiassa siten, että kommentoijat ilmaisivat sen, että he eivät haluaisi olla kirjoittajien kanssa seksuaalisessa kanssakäymisessä. Tämän ryhmän loukkauksissa muutenkin seksuaalisuus korostui. Toisinaan se sisälsi muutakin ahdistelua kuin ulkonäön kommentointia.

Eräs kirjoittaja kuvasi sitä, kuinka hän käveli kesällä terassin ohi, jossa istuva miesporukka kommentoi ohikulkevia naisia. Hän kirjoitti, että miehet: *"huutelivat (en tiedä toisilleen vai minulle) kommentteja tyyliin "En panis ku liian pienet ryntäät mutta hyvä perse!" johon toinen vastasi että "panisi" ja sitä rataa"* (K6). Toisenkin kirjoittajan tekstissä tietty ruumiinosa sai hyväksyntää, vaikka kommentti itsessään oli luonteeltaan negatiivinen ja loukkaava. Toinen kirjoittaja kuvasi sitä, että hän oli kuullut kahden miehen puhuvan "huorista" hyvin negatiiviseen sävyyn, jonka jälkeen he totesivat kirjoittajalle, että hänkin on huora, mutta: *"On sinulla kyllä hyvä perse siitä huolimatta"* (K19). Eräälle kirjoittajalle oli yksiselitteisesti huudettu ohiajavasta autosta: *"En panisi!"* (K12). Eräs kirjoittaja kertoi, kuinka hänelle oli tultu naureskellen kehottamaan, että hänen kannattaisi ottaa silmälasinsa pois. Hänen kysyessään syytä tälle, hän sai vastaukseksi: *"No just siks (naurua). Että saisit joskus"* (K21).

## ***Yleinen epäviehättävyys***

*Loukkaukset*-yläkäsittie sisälsi myös alaryhmän *yleinen epäviehättävyys*. Tähän yläkäsiteryhmään sijoittuvat aineistomme sellaiset loukkaukset, joissa ilmaistiin kirjoittajan yleinen tai tiettyyn ulkonäön osa-alueeseen liittyvä epäviehättävyys. Näissä joko todettiin vain kirjoittajan olevan epäviehättävä tai loukkaus kohdistui johonkin tiettyyn kirjoittajan ominaisuuteen. Erään kirjoittajan läheiseltä oli kysytty kirjoittajaan viitaten: *"Kuka toi on? Ihan vitun ruma"* (K17). Osa loukkauksista kohdistui asusteisiin, kuten silmälasihin. Yksi kirjoittaja kuvasi, miten hän on saanut kuulla *"huomautuksia esimerkiksi hampaitteni koosta, silmälasistani tai vaatetuksestani"* (K15). Toinen kirjoittaja kertoi, kuinka hänen oli sanottu olevan epäviehättävä, sillä *"sulla on tommoset rillit ja kaikkee"* (K21).

Osa tähän ryhmään kuuluvista kirjoituksista käsitteli hiuksia. Tähän ryhmään sijoituvissa loukkauksissa hiuksista johtuen ei kuitenkaan kyseenalaistettu kirjoittajien heteroseksuaalisuutta tai sukupuolta. Eräs kirjoittaja oli kuullut erään ryhmän naureskelua ja sen, kuinka joku oli sanonut: *”Kattokaa ton tukkaa”* (K14) ja osoittanut häntä. Toinen kirjoittaja kertoi, että hänen ollessaan töissä kaupan kassalla joukko asiakkaita oli hämmästeltyt hänen hiuksiaan: *”Minulla on erittäin lyhyet hiukset ja arvostelu koski erityisesti niitä. Nämä kolme henkilöä kysyivät kassan edessä minulta suoraan missä käyn kampaajalla ja paikan kerrottuaani he totesivat minun näyttävänkin juuri siltä”* (K16).

## **Tuntemukset**

Toinen yläkäsitemie oli *tuntemukset*. Tarkoitamme tällä niitä tuntemuksia, joita kirjoittajat kokivat ja joita heissä heräsi heidän kohdatessaan ulkonäön arvostelua. *Tuntemukset*-yläkäsitemien alle paikansimme kolmetoista alaryhmää. Loukkaukset siis herättivät paljon tuntemuksia aineistomme kirjoittajissa, ja kaikki nämä tuntemukset olivat negatiivisiksi laskettavia.

## **Häpeä**

Ensimmäinen *tuntemukset*-yläkäsitemien alle sijoituvista ryhmistä oli *häpeä*. Kirjoituksissa käsiteltiin niitä häpeän tunteita, mitä loukkaukset saivat aikaan. Tämä oli yksi aineistomme eniten mainituista tuntemuksista. Tunteen vahvuutta kuvattiin muun muassa seuraavanlaisesti: *”Tunsin valtavaa häpeää”* (K10) sekä *”Koin voimakkaita tunteita, kuten häpeää”* (K25). Häpeän tunnetta kuvattiin myös sanalla nöyryyttävä: *”Tuntui todella nöyryyttävältä”* (K6). Erään kirjoittajan tekstissä häpeä oli saanut aikaan konkreettisen piiloutumisen: *”Häpesin silmät päästäni ja menin takaisin vessakoppiin”* (K2). Toisessa tekstissä kirjoittaja oli ruvennut myös peittelemään arvostelun kohteeksi joutunutta ruumiinosaansa: *”Häpesin sitä ja peittelin, kun sitä aina arvosteltiin”* (K13). Häpeän ensisijaisuutta loukkaustilanteessa korostettiin myös eräässä tekstissä: *”Päällimmäinen tunne oli häpeä”* (K10). Toisissa kirjoituksissa häpeä ei ollut päällimmäinen tunne, vaan se linkittyi muihin tuntemuksiin: *”Myös jollain tavalla hävetti”* (K6). Eräs kirjoittaja myös kuvasi, kuinka hän tunsu myötähäpeää loukkaajiaan kohtaan: *”Mutta toisaalta tunsin myötähäpeää heidän käytöstään kohtaan”* (K8).

## **Suojattomuus**

Toinen *tuntemukset*-yläkäsitemien alaryhmä oli *suojattomuus*. Tarkoitamme tällä tuntemuksella sitä,

kun kirjoittajat kuvasit oloaan loukkausten jälkeen puolustuskyvyttömäksi, yllätetyksi ja alastomaksi. Kirjoittaja kuvasivat tätä suojattomuutta alastomuudeksi. Erään kirjoittajan mukaan muiden negatiivisten tuntemusten lisäksi ”*Tuli jotenkin alaston olo*” (K6). Toinen kertoi, kuinka ”*Uusi tukkani, tai tukattomuuteni, teki oloni alastomaksi*” (K26). Sama kirjoittaja kirjoitti siitä, miten loukkauksen jälkeen kukaan ei tullut häntä puolustamaan eikä hän kyennyt siihen itse. Hän kuvasi tilannetta: ”*Olin loukkauksen edessä yksin ja aseeton*” (K26). Eräs kirjoittaja vertasi loukkaustilannetta seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai raiskaukseen. Hän kertoi, että loukkaustilanteessa ”*tuli jotenkin paljas olo, kuin yksityisyyttäni ja koskemattomuuttani olisi loukattu, vaikka kyse olikin ”vain” kampauksestani*” (K24). Hän oli kokenut tilanteen hyvin raskaasti ja henkilökohtaisesti: ”*Henkilökohtaisesti kommentin otin; se oli kuin sanallinen raiskaus tämän miehen toimesta*” (K24).

### ***Kiusaantuneisuus***

*Tuntemukset*-yläkäsitteen alle sijoittui myös alaryhmä *kiusaantuneisuus*. Tarkoitamme tällä loukkaustilanteessa heränneellä tuntemuksella häpeän kaltaista mutta ei yhtä vahvaa tuntemusta. Tämä tuntemus liittyy enemmän loukkaustilanteiden sosiaaliseen ulottuvuuteen ja siihen, että tilanteissa läsnä on muita ihmisiä, jotka todistavat tilannetta. Eräs kirjoittaja kuvasi sitä, miten hän koki tilanteen seuraavanlaisesti: ”*On sanomattakin selvää, että koin tilanteen kiusaannuttavaksi ja vaivaannuttavaksi*” (K15). Toinen kirjoittaja kertoi olleensa tilanteessa ”*vähän kiusaantunut*” (K9), johtuen arvostelutilanteen julkisesta luonteesta. Kolmas kirjoitti kiusaantuneisuudestaan näin: ”*Koin arvostelun häiritsevänä ja epämiellyttävänä, kiusallisena*” (K23). Useampi kirjoittaja kuvasi loukkaustilannetta noloksi. Yhden kirjoittajan mukaan loukkaukset ”*nolostuttivat*” (K4) häntä. Eräs kirjoittaja piti tilanteen kiusallista luonnetta itsestään selvänä: ”*Tilanne oli tietysti itselleni myös nolo*” (K11). Kolmas kirjoittaja kirjoitti: ”*En viitsinyt kääntyä katsomaan sillä minua nolotti*” (K22).

### ***Hämmentyneisyys***

Eräs *tuntemukset*-yläkäsitteen alaryhmä oli *hämmentyneisyys*. Osa kirjoittajista kuvaili sitä, kuinka loukkaustilanteet olivat sellaisia, että he eivät tieneet miten toimia ja eivätkä he tieneet miten tilanteeseen tulisi suhtautua. Kirjoittajat kuvasivat loukkaustilanteita yllättäviksi ja sellaisiksi, että niihin ei ehtinyt orientoitua tilanteen vaatimalla tavalla. Kaksi kuvaili sitä, kuinka tilanne hämmensi heitä hieman. Ensimmäinen kirjoitti, että ”*Sisäisesti jäin tietysti hieman äimistyneeksi*” (K11) ja toinen kertoi tuntemuksistaan tilanteessa: ”*Olin aika pöllämystynyt*” (K24). Yksi kirjoittaja kuvaili oloaan loukkaustilanteessa ”*ihmetteleväksi*” (K2) ja toinen ”*hämmentyneeksi*” (K3). Eräs kirjoittaja



kertoi, että loukkaustilanne sai hänet ”*todella hämmentyneeksi*” (K19) yllättävän luonteensa vuoksi.

### ***Vihastuneisuus***

*Tuntemukset*-yläkäsitteen alle sijoittui myös ryhmä *vihastuneisuus*. Viittaamme näillä vihastuneisuudella niihin vihan, ärsytyksen, närkästyksen ja yleisesti ottaen aggressiivisiin tuntemuksiin, joita kirjoittajat kuvasivat loukkaustilanteissa heränneen. Näiden vihastuneisuuden tuntemuksien vahvuus vaihteli. Eräs kirjoittaja kuvasi, kuinka ”*Enemmän kuitenkin olin ärsyyntynyt haukkujaan*” (K17). Toinen kirjoittaja oli ”*tuhtunut*” (K3) kokemastaan loukkauksesta. Yksi kirjoittaja kertoi tuntemuksistaan tilanteessa kirjoittaen: ”*Eniten otti päähän*” (K18). Toisissa kirjoituksissa vihastuksen tuntemukset olivat vahvempia. Yksi kirjoittaja kuvasi, sitä että hän oli loukkaustilanteessa ja sen jälkeen ”*ennen kaikkea äärimmäisen vihainen*” (K10) ja toinen kirjoittaja kertoi tunteneensa ”*voimakkaita tunteita, kuten vihaa*” (K25).

### ***Pelko, arvottomuus, itsesyytös ja järkytys***

*Pelko* oli yksi *tuntemukset*-yläkäsitteen alaryhmä. Pelolla tarkoitamme niitä uhan tunteita, joita kirjoittajat kuvasivat tunteneensa loukkaustilanteissa. Näissä kokemuksissa kerrottiin siitä, että kirjoittajat pelkäsivät mahdollisia fyysisiä seurauksia, joita olisi seurannut, jos he olisivat reagoineet loukkauksiin. Yksi vastaaja kirjoitti: ”*Pelkäsin tilanteen muuttuvan uhkaavammaksi*” (K12). Toinen kirjoittaja oli ollut ryhmässä ystäviensä kanssa, ja he olisivat halunneet puuttua loukkaustilanteeseen, mutta ”*silti kukaan meistä ei uskaltanut sanoa ääneen pojille mitään*” (K13). Toinen alaryhmä oli *arvottomuus*. Loukkaus herätti kirjoittajassa tunteen siitä, että häneen suhtaudutaan ihmisarvoa alentavasti, ja hän itse kuvaili tilannetta kirjoittaen: ”*Tuntui halventavalta*” (K2). Yksi alaryhmä oli *itsesyytös*. Tarkoitamme tällä sitä, että kirjoittaja toi suoraan ilmi sen, että hän ajatteli loukkauksen osittain johtuvan hänen omasta olemuksestaan ja käytöksestään. Hän kertoi: ”*Ehkä jopa vähän syytin itseäni siitä*” (K6). Eräs alaryhmä oli *järkytys*. Järkytyksellä tarkoitamme tuntemusta, joka sisälsi ruumiillisen kokemuksen ja negatiivisen yllättyneisyyden tuntemuksen. Yksi kirjoittaja kuvasi sitä yksinkertaisesti näin: ”*Tuntui järkyttävältä*” (K10).

### ***Loukkaantuneisuus, iljetys ja ahdistus***

Myös *loukkaantuneisuus* oli yksi *tuntemusten* alaryhmä. Tällä tarkoitamme tuntemusta, joka sisältää kokemuksen siitä, että joku toinen on kohdellut sinua väärin ja epäoikeudenmukaisesti. Aineistomme teksteissä tätä tuntemusta kuvattiin esimerkiksi näin: ”*Koin (sen) loukkaavana*” (K4), ”*Lause tuntui minusta erittäin pahalta ja loukkaavalta*” (K10) ja ”*Olin valtavan*

*loukkaantunut*” (K10) sekä *”Osittain koin loukkaantuneeni huoraksi haukkumisesta”* (K19). Toinen ilmennyt alaryhmä taas oli *iljetys*. Tällä tarkoitamme sellaista tuntemusta, joka tuntuu ruumiissa fyysisesti puistatuksena ja aiheuttaa kokijalleen epämukavan ja vaivaantuneen olon. Eräälle kirjoittajalle tämä tuntemus ei tullut kovin vahvana: *”Kohtaamisesta tuli ehkä hieman ällöttynyt olo”* (K8). Toinen kirjoittaja taas oli kokenut iljetystä vahvasti: *”Koin voimakkaita tunteita kuten inhotusta”* (K25). Kolmas kirjoittaja kuvaili tuntemusta näin: *”Tilanne tuntui suunnilleen hävyttömältä”* (K21). *Tuntemukset*-yläkäsitteen alle paikantui lisäksi ryhmä *ahdistus*. Kirjoittajat kuvasivat kokemaansa tuntemusta näin: *”Tilanne tuntui ahdistavalta”* (K12) ja *”Koin tämän ahdistavaksi tilanteeksi”* (K7).

### ***Yleinen mielipaha***

Eräs *tuntemusten* alaryhmä oli *yleinen mielipaha*. Yleisellä mielipahalla tarkoitamme kaikkia niitä negatiivisia tuntemuksia, mitä loukkaukset herättivät, joita ei voida sijoittaa muihin alaryhmiin. Tavat, millä näitä mielipahan tunteita kuvattiin, vaihtelivat. Eräs kirjoittaja kuvailee loukkauksen aiheuttamaa tuntemusta *”epämukavaksi”* (K2). Toisen mukaan *”Kommentti tuntui aika ilkeältä”* (K5) ja yhtä kirjoittajaa tilanne *”harmitti”* (K11). Erään kirjoittajan mukaan hänelle tuli itse loukkaustilanteessa *”ikävä olo”* (K14). Yhden kirjoittajan mukaan *”On sanomattakin selvää, että koin tilanteen erittäin, erittäin epämiellyttäväksi”* (K15). Toinen kirjoittaja taas kuvasi loukkauksesta herännyttä tuntemustaan: *”Tuollainen kommentti ei tuntunut kivalta”* (K18). Erään kirjoittajan mukaan *”Kommentit voivat tuntua hyvin häiritseviltä”* (K21).

Osa kirjoittajista kuvasi loukkaustilanteessa syntyneitä tuntemuksia ”pahaksi”. Yhden kirjoittaja kertoo, että *”Lause tuntui minusta erittäin pahalta”* (K10). Hän kuvasi myös toisesta loukkaustilanteesta, että loukkauksen jälkeen *”Minusta tuntui tietenkin pahalta”* (K10). Kolmannen mukaan *”Tapauksesta minulle jäi paha mieli”* (K16) ja neljäs kirjoittaa, että *”Joka tapauksessa minusta tuntui pahalta”* (K17). Eräs kirjoittaja kertoi siitä, kuinka *”Kommentointi voi tuntua luissa ja ytimissä pahalta”* (K26). Hän myös kuvasi tuntemuksiaan vain toteamalla *”Pahoitin mieleni”* (K26).

### **Reaktiot**

Kolmas yläkäsite, jonka paikansimme aineistosta, oli *reaktiot*. Tämän yläkäsitteen alle paikantuivat ne tavat, joilla aineistomme kirjoittajat reagoivat loukkaustilanteissa tai niiden jälkeen. Tämän yläkäsitteen alle paikantui seitsemän alaryhmää, joihin eri kirjoitusten reagoititavat sijoituivat.

## ***Nauru ja itku***

Ensimmäinen *reaktiot*-yläkäsitteen alaryhmä oli *nauru*. Tarkoitamme tällä sitä, että vastaajien reaktio loukkaustilanteessa oli spontaani nauraminen. Tämä nauru saattoi olla huvittunutta, hermostunutta tai jotain siltä väliltä. Yksi kirjoittaja kuvasi, että silloin kun hän oli ystäviensä seurassa, hän saattoi kuitata saamansa loukkaukset pelkällä naurulla: *"Jos olimme toisten tyttöjen kanssa liikenteessä, saatoimme vaan nauraa tilanteelle"* (K4). Ystävien seura toi siis turvallisuuden tunnetta ja voimaa loukkaustilanteessa. Toinen kirjoitti, että tilanteessa hän muistaa vain nauraneensa: *"Muistan vain nauraneeni"* (K10). Yhdelle kirjoittajalla nauramisen tarkoitus oli poistaa hermostuneisuutta: *"Naurahdin hermostuneena"* (K4). Toinen kirjoittaja kuvasi reaktiotaan näin: *"Itse hymähdin"* (K23). Erään vastaajan mukaan eräs tietty loukkaustilanne ei herättänyt hänessä kovinkaan negatiivisia reaktioita: *"Kadulla tapahtunut kommentointi ei koskettanut minua juurikaan vaan lähinnä nauratti"* (K16). Toisiin loukkaustilanteisiin hän oli kuitenkin suhtautunut negatiivisemmin. Toinen *reaktioiden* alaryhmä oli *itku*. Tarkoitamme tällä alaryhmällä sitä, että kirjoittajan reaktio loukkaustilanteen jälkeen oli itkeminen. Eräs kirjoittaja kuvasi tilannetta yksinkertaisesti: *"Itkin"* (K2).

## ***Pako***

Eräs *reaktiot*-yläkäsitteen alaryhmä oli *pako*. Tähän alaryhmään sijoittuneissa kirjoittajien reaktioissa kirjoittaja oli pyrkinyt pakenemaan loukkaustilanteesta mahdollisimman nopeasti joko kirjaimellisesti tai kuvainnollisesti. Tähän liittyi myös halu hävitä näkyvistä. Eräs kirjoittaja kuvasi reaktiotaan näin: *"Olisin halunnut kadota näkymättömiin"* (K4). Toiselle kirjoittajalla oli huudeltu terassilta, ja hän kirjoitti: *"Itse jatkoin tapahtuman hetkellä kävelyä ja yritin vain päästä nopeasti terassin ohitse"* (K6). Hän jatkoi kuvaten, kuinka hän olisi halunnut paeta: *"Olisi tehnyt mieli juosta nopeasti karkuun"* (K6). Myös yhdessä kirjoituksessa kuvattiin halua paeta tilanteesta: *"Halusin pois tilanteesta"*. Eräs kirjoittaja oli pyrkinyt näyttämään tyneltä, mutta samalla poistumaan mahdollisimman nopeasti: *"Lähdinkin vain kättä heilauttamalla pois päin tiestä"* (K7). Toinen vastaaja kertoi: *"Pyrin nopein askelin pois tilanteesta"* (K10). Yksi kirjoittaja kuvasi pakoaan: *"Kiihdytin kävelytahtia"* (K12). Toinen kirjoittaja kertoi primitiivireaktion loukkaukseen olleen pako: *"En kuitenkaan jäänyt sen kummempaa tilanneanalyysiä tilanteesta tekemään, vaan pyrin nopein askelin pois tilanteesta"* (K11). Eräs vastaaja kertoi, että vasta tilanteesta pakeneminen lopetti loukkaustilanteen: *"Tilanne loppui, kun lähdimme paikalta"* (K9). Toinen kirjoittaja kuvasi pakenemistaan: *"Lähdin mitään sanomatta pois paikalta"* (K8). Pakenemista kuvattiin myös näin: *"En jäänyt vastaamaan miehelle takaisin"* (K5) ja *"Poistuין paikalta"* (K23).

## ***Lamaantuminen***

Yksi alaryhmä oli *lamaantuminen*. Tällä tarkoitamme sitä, että yksilö menettää tilanteessa kykynsä toimia eikä kykene vastaamaan loukkaukseen sanallisesti tai fyysisesti. Kirjoittajat ilmaisivat usein sitä, että he olisivat halunneet reagoida loukkaustilanteisiin, ja jälkeenpäin he ihmettelivät miksi eivät olleet kyenneet näin toimimaan. Eräs kirjoittaja kuvasi sitä, kuinka loukkaustilanteessa hän ei kyennyt vastaamaan sanallisesti loukkaukseen: *”Nolona mykistyin”* (K4). Hän kirjoitti samasta ilmiöstä myös näin: *”En hämilläni saanut mitään sanotuksi”* (K4) ja sekä *”En saanut oikeastaan mitään sanaa suustani, sillä olin todella hämmäntynyt”* (K19). Eräs kirjoittaja kertoi siitä, kuinka lamaannus ei vaikuttanut vain sanalliseen reaktioon, vaan myös muu fyysinen toiminta tuntui loukkauksen jälkeen vaikealta: *”Tuntui vaikealta jatkaa kävelyä”* (K6).

Yksi kirjoittaja oli lamaantunut sanattomaksi, ja häntä ihmetytti, miksi toinen vähemmistöryhmään kuuluva arvostelisi häntä: *”Töissä ollessani menin kommenteista täysin sanattomaksi sillä kyseinen kolmikko edusti itsekin vähemmistöä enkä olisi uskonut heidän kommentoivan kenenkään ulkonäköä kyseisellä tavalla”* (K16). Toinen kuvasi lamaantuneensa ja myös lamaantumiseen liittyviä ruumiillisia tuntemuksia: *”Muistan että menin aivan punaiseksi ja aloin varmasti myöskin hikoilemaan”* (K22). Eräs kirjoittaja kertoi lamaannuksen johtuvan järkytyksestä: *”Olin niin järkyttynyt, että lamaannuin enkä osannut sanoa mitään”* (K10). Sama kirjoittaja kuvasi hämmästyksensä siihen, ettei hän kyennyt reagoimaan loukkaamistilanteessa lamaantumisensa vuoksi: *”Jälkeenpäin mietittynä en ymmärrä, miksi en sanonut mitään”* (K10).

## ***Näennäinen välinpitämättömyys***

Eräs *reaktioiden* alaryhmä oli *näennäinen välinpitämättömyys*. Tähän ryhmään kuuluvissa reaktioissa vastaajat eivät ulkoisesti reagoineet näkyvästi, ja he pyrkivät vaikuttamaan mahdollisimman välinpitämättömiltä ja tyyniltä. Kirjoituksissa kuvattiin kuitenkin sitä, että vaikka ulkoisesti kirjoittajat eivät näyttäneetkään reaktioitaan, sisäisesti he tunsivat monenlaisia tuntemuksia. Yksi kirjoittajista kuvasi teeskennelleensä kuulematonta: *”Teeskentelin etten kuule mitä he huutelivat”* (K6). Toinen kirjoitti, että hän pyrki poistumaan paikalta mahdollisimman välinpitämättömän oloisena: *”Jatkoin kävelyä kuin mitään ei olisi tapahtunut”* (K12). Myös kahdessa muussa kirjoituksessa kirjoittajat kuvasivat sitä, että he pyrkivät poistumaan paikalta mahdollisimman rauhallisesti esittäen, että loukkaus ei vaikuttanut heihin mitenkään: *”Jatkoin matkaani ihan kuin en olisi ikinä mitään kuullutkaan”* (K13) ja *”Jatkoin matkaani sanomatta heille mitään”* (K19). Eräs kirjoittaja kertoi yksinkertaisesti, miten *”ulkoisesti en reagoinut mitenkään”*

(K1). Kirjoittajat kuvasivat myös sitä, että he pyrkivät näyttämään mahdollisimman välinpitämättömiltä ja olemaan hiljaa: *”En ole koskaan tykännyt niistä kommentteista, mutten ole koskaan myöskään sanonut sitä ääneen”* (K10) ja *”Itse useimmiten vain vaikenin”* (K20).

### ***Vastustaminen***

*Reaktiot*-yläkäsitteen alle paikantui myös ryhmä *vastustaminen*. Tähän alaryhmään sijoittuvissa vastauksissa kirjoittajat olivat vastustaneet loukkauksia usealla eri tavalla. Näihin tapoihin kuului sekä fyysisiä että sanallisia reaktioita. Näissä vastauksissa kirjoittajat eivät olleet lamaantuneet, vaan heidän reaktiokykynsä oli säilynyt. Eräs kirjoittaja oli fyysisesti puolustanut itseään loukkausta vastaan. Hän kertoi: *”Olen lyönyt avokämmenellä kasvoihin miestä”* (K15). Kirjoittajaa oli myös häiritty tekstiviestein, ja hän oli pyytänyt viestittäjää lopettamaan viestien lähettämisen: *”Olen kertonut tahollaan seurustelevalle, ettei minua kiinnosta ja toivon, että hän lopettaa viestien lähettämisen”* (K15). Kirjoittaja kuvasi sitä, kuinka hän saattaa vastata loukkauksiin alatyylisestikin. Hän kertoi: *”Yhtä kaikki, en ikinä yritä peitellä tai häpeillä sitä, miten häirinnän koen, vaan tuon mielipiteeni ilmi tavalla tai toisella”* (K15).

Eräs vastaaja oli kyseenalaistanut saamansa loukkauksen ja ilmaissut yksinkertaisesti *”Koska mä en haluu”* (K9), kun häneltä oli tiedusteltu, miksi hän ei toimi tietyllä loukkaajan odottamalla tavalla. Eräs vastaaja koki vastustamiseksi myös tilanteesta poistumisen ja sen, että hän ei ole puhunut loukkaajalleen loukkauksen esittämisen jälkeen: *”Ainoa ratkaisu, jonka keksin, oli poistua tilanteesta ja lopettaa kaikenlainen kanssakäyminen kyseisen henkilön kanssa. Olen ollut sitkeästi puhumatta heille pian kymmenen vuotta”* (K15). Toinen vastaaja oli vastustanut kuulemaansa negatiivista kommenttia itsestään vastaamalla loukkaukseen loukkauksella: *”Taisin kirjoittaa veljeni messenger-keskusteluun pojalle, että hän itse oli ruma”* (K17). Yksi kirjoittaja oli käskenyt loukkaajaa lopettamaan sanomalla *”lopetta heti”* (K21). Toinen kirjoittaja oli vastustanut loukkaustaan fyysisellä eleellä: *”Näytin keskisormea reunimmaiselle, sanoin että ihan sama mulle ja kävelin pois”* (K25).

### ***Arvostellun kohdan muokkaaminen***

*Reaktiot*-yläkäsitteen alle muodostui myös ryhmä *arvostellun kohdan muokkaaminen*. Tämän ryhmän vastauksissa kirjoittajat olivat loukkauksen kuultuaan ryhtyneet muokkaamaan sitä kohtaa, johon loukkaajat olivat sanansa kohdistaneet. Näitä reaktioita tapahtui sekä välittömästi loukkaustilanteen jälkeen että myöhemmin. Eräs kirjoittaja oli pyrkinyt peittämään suureksi arvostellun takapuolensa: *”Riisuin takkini pois ja sidoin sen lanteille, jotta takapuoleni ei*

*kiinnittäisi huomiota*” (K2). Toinen kirjoittaja kuvasi myös kuinka hän oli pyrkinyt peittämään loukkauksen kohteena olleen ruumiinosansa: *”Häpesin sitä ja peittelin, kun sitä aina arvosteltiin*” (K13). Yhden kirjoittajan painoa oli arvosteltu hänen ollessaan ulkona. Hän kertoo, kuinka oli toiminut loukkaustilanteen jälkeen kotiin päästyään: *”Kotona jumppasin tunnin ajan*” (K2). Erään kirjoittajan kampausta ja ihon kuntoa arvosteltiin, ja hän kertoi, kuinka: *”Seuraavana päivänä olin heti ottanut letit pois ettei palanutta päänahkaa näy*” (K22). Toisessa kirjoituksessa loukkauksella oli pitkäaikainen vaikutus. Kirjoittaja kuvasi tätä: *”Aluksi luulin, ettei asia haitannut minua, kunnes huomasi ajattelevani ulkonäköäni ja pukeutumistani*” (K19).

## **Ahdistelu**

Paikansimme aineistostamme vielä neljännen yläkäsitteen, jonka nimesimme *ahdisteluksi*. Tämän yläkäsitteen alle paikantuivat ne kirjoituspyyntöaineistossamme ilmenneet tilanteet, joissa kirjoittajat kuvasivat heihin kohdistunutta seksuaalista ahdistelua. Tarkoitamme seksuaalisella ahdistelulla sitä, että kirjoittajiin oli kohdistettu selkeästi seksuaalissävytteistä ei-toivottua huomiota joko sanallisesti tai fyysisesti koskemalla. Osa kirjoituspyyntöaineistomme vastaajista tulkitsi kirjoituspyynnössämme olleen ulkonäön arvostelun tarkoittavan nimenomaan seksuaalista häirintää. Esittämämme pyynnön tulkitseminen tällä tavalla sai meidät pohtimaan sitä, olisiko mahdollista, että tutkimamme ilmiö ei ole saanut varsinaista tunnistettavaa nimeä arkikeskusteluissa eikä sitä välttämättä tulkita häirinnäksi. Ahdistelu yläkäsitteen alle paikantui kaksi alaryhmää.

## **Koskettelu**

Ensimmäinen näistä oli *koskettelu*. Tarkoitamme tällä niitä tilanteita, joissa kirjoittajia oli ahdisteltu seksuaalisesti koskettamalla heitä fyysisesti. Tämä koskettelu oli kohdistunut aineistossamme rintoihin ja takapuoleen. Eräs kirjoittaja kuvasi kokemustaan näin: *”Olin 15-vuotias tyttö, nuorisokonsertin väliajalla jonottomassa kahvilan jonossa yksin, kun eräs tuntematon poika pisti käden pylylleni*” (K25). Toisenkin kirjoittajan kohdalla ahdistelu oli kohdistunut hänen takapuoleensa. Hän kertoi tilanteesta: *”(Mies) läpsäisi kesken baari-illan minua takamukselle*” (K15). Kolmatta kirjoittajaa oli ahdisteltu koskettelemalla hänen rintojaan: *”Samassa äijä oli jo kiinni rinnoissa*” (K4).

## **Sanallinen ahdistelu**

Toinen alaryhmä oli *sanallinen ahdistelu*. Tähän ryhmään sijoittuivat kirjoituspyyntöaineistomme

tilanteet, joissa kirjoittajia oli ahdisteltu seksuaalisesti sanallisesti. Tarkoitamme tällä siis sellaista sanallista ei-toivottua kommentointia, jonka sisältö on selkeästi seksuaalissävyytteistä. Eräs kirjoittaja kuvasi kokemuksiaan yöelämässä: *”Olen kuullut baarissa olevani naitavan näköinen ja vaikka mies olettaakin minun innostuvan kommentista, olen kokenut tällaiset sanomiset ennemminkin halventavina kuin haluttavina”* (K26). Sanallista seksuaalista ahdistelua oli kokenut myös toinen kirjoittaja kaupungilla ollessaan: *”Miehiltä ja pojilta tuli kuuluvia vihellyksiä tai huokauksia auton ikkunasta tai suoranaisia kommentteja kuten ’voi vitsi mitkä tissit!’”* (K4). Kolmas kirjoittaja kuvasi myös satunnaisessa kohtaamisessa tapahtunutta sanallista seksuaalista ahdistelua seuraavalla tavalla: *”Tämän jälkeen mies alkoi kommentoida seksikkyttäni ja kertoi että hän on sukupuolisesti kiihottunut”* (K8). Edellä kuvatuissa ahdistelutilanteissa ahdistelijat eivät olleet auktoriteettiasemassa suhteessa kirjoittajiin, vaan he olivat samassa baarissa olevia asiakkaita tai ohikulkijoita. Kirjoituspyyntöaineistossamme oli myös kirjoituksia, joissa ahdistelija oli ollut auktoriteettiasemassa. Eräs kirjoittaja kuvasi: *”Viimeisellä tunnilla ennen inssiäjoa ajo-opettaja kysyi: ”voisiko tällainen vanha mies koskea noihin sun ihaniin tisseihin?”* (K4). Toisen kirjoittajan 50-vuotias esimies oli kommentoinut kirjoittajan seksikkyttä erittäin epäasiallisesti, ja hän oli myös lähettänyt kirjoittajalle epäsovivana pidettyjä tekstiviestejä.

#### **4.1.2 Muistelut**

Seuraavaksi tarkastelimme sisällönanalyysillä myös muistelutyöllä keräämäämme aineistoa. Muistelutyöaineistomme kirjoituksia analysoimalla muodostui kolme yläkäsitettä, joiden alle paikantui useita alaryhmiä. Ensimmäinen yläkäsite oli jälleen *loukkaukset*, jotka kohdistettiin kirjoittajien ulkonäköön. Tämän yläkäsitteen alle paikantui viisi ryhmää:

#### **Loukkaukset**

##### ***Lihavuus ja etnisyys***

Ensimmäinen alaryhmä oli sama kuin kirjoituspyyntöaineiston sisällönanalyysissä eli *lihavuus*. Mari kuvasi muistossaan, miten hänelle oli kommentoitu ravintolaillan aikana, että *”Susta kyllä jumalauta näkee, että oot viihtynyt mäkkärillä”*. Muistelutyöaineistosta paikantui myös alaryhmä, jota ei ollut kirjoituspyyntöaineistossa. Tämän alaryhmän nimesimme *etnisyydeksi*. Tarkoitamme tällä sitä, että tiettyyn kansallisuuteen liitetään tietynlaisia fyysisiä ja ulkonäöllisiä ominaisuuksia, ja

usein nämä esitetään negatiivisesti tai jopa rasistisesti. Leenalle asiakas oli todennut tämän työskennellessä baarissa, että: ”Sä näytät ihan unkarilaiselta kuulantyoöntäjältä”. Tämän jälkeen asiakas oli vielä kommentoinut muistelijan leveitä harteita.

### ***Heteronaiseus***

Myös muistelutyöaineistosta paikansimme *heteronaiseuteen* kohdistuneita loukkauksia. Jo edellä mainitun etnisyyteen kohdistuvan loukkauksen voisi sijoittaa myös tähän ryhmään. Tässä loukkauksessa ihanteelliseen heteronaiseuteen liitetään, kuten kyselyaineistossakin, tietynlainen hento rakenne. Tässä alaryhmässä loukkaukset ovat siis kohdistuneet muistelijoiden oletettavasti naiselle liian maskuliiniseksi nähtyihin piirteisiin. Nämä piirteet saivat loukkaajat kyseenalaistamaan muistelijoiden heteronaiseuden. Venlan heteroseksuaalisuus oli kyseenalaistettu suoraan hänen olemuksensa vuoksi erään loukkaajan toimesta. Venla kuvaili loukkaustilannetta: ”Poika totesi minulle täysin yllättäen, että näytän rekkalesbolta”. Kulttuurisessa kuvastossa ”rekkalesbo” esitetään usein lyhythiuksisena, maskuliinisena, rinnattomana, toisinaan lihavana tai lihaksikkaana ja androgynisesti pukeutuvana. Tämän aineiston perusteella kuva ideaaliheteronaisesta on hentorakenteinen, pitkähiuksinen, hoikka, rintava ja naisellisesti pukeutuva.

### ***Yleinen epäviehättävyys***

Myös muistelutyöaineiston *loukkaukset*-yläkäsitteessä paikansimme *yleisen epäviehättävyyden* alaryhmän. Tässä ryhmässä muistelijoiden ulkonäköä kommentoitiin negatiivisesti ja loukkaavasti, mutta nämä loukkaukset eivät paikantuneet mihinkään muuhun alaryhmään. Venlaa oli yksinkertaisesti haukuttu ”rumaksi”. Loukkaaja ei ollut tarkentanut, mitä hän tällä tarkoitti. Leenalle henkilö, jonka hän tapasi ensimmäistä kertaa, totesi: ”Onpa sulla rumat hampaat”.

### ***Sukupuoli***

Muistelutyöaineistosta paikansimme myös toisen alaryhmän, jota ei ollut kirjoituspyyntöaineiston sisällönanalyysissä. Tämä alaryhmä oli *sukupuoli*. Tässä alaryhmässä naissukupuoleen kohdistuva aggressio tuotiin ilmi ulkonäköön kohdistuvien loukkausten kautta. Venlalle oli huudettu terassilta hänen kävellessään ohi: ”Ruma ämmä, tapa ittes!”. Marille oli huudettu tämän kävellessään kotiin yökerhosta: ”Helvetin ämmät! Ja säkään et ole puoliksiakaan niin hyvän näkönen kun luulet!”.

### **Tuntemukset**



Toinen muistelutyöaineiston yläkäsite oli *tuntemukset*. Tämän yläkäsitteen alle paikansimme seitsemän alaryhmää.

### ***Häpeä ja suojattomuus***

Ensimmäinen näistä alaryhmistä oli *häpeä*. Tämä alaryhmä esiintyi myös kyselyaineiston sisällönanalyysissä. Muistelijat nimesivät häpeän tunteen selkeästi, ja se tuli esille useassa kirjoituksessa. Venla kuvasi tuntemustaan sanoilla ”*tunsin häpeää*” ja Leena kirjoitti ”*tunsin tilanteessa häpeää*”. Häpeän tunne liitettiin myös muiden ihmisten läsnäoloon. Venla kertoi tästä: ”*Minut valtasi kommentin jälkeen häpeän tunne, sillä monet ihmiset kääntyivät tuijottamaan minua*”. Toinen sekä kyselyaineiston sisällönanalyysissä että muistelutyöaineiston sisällönanalyysissä paikantunut alaryhmä oli *suojattomuus*. Mari kuvasi loukkaustilanteessa heränneitä tuntemuksiaan: ”*Tunsin itseni yllätetyksi, avuttomaksi ja puolustuskyvyttömäksi*”.

### ***Vihastuneisuus, pelko, yleinen mielipaha ja loukkaantuneisuus***

Muistelutyöaineistosta paikansimme myös alaryhmän *vihastuneisuus*. Venla ei tuntenut tätä tuntemusta kovinkaan vahvana, mutta hän ilmaisi sitä kuitenkin selkeästi. Venla kuvasi tuntemuksiaan loukkaustilanteessa näin: ”*Olin närkästynyt*”. Eräs alaryhmä oli *pelko*. Mari kertoi tuntemuksen olleen melko vahva ja hän kuvaa sitä näin: ”*Tosissani pelästyin*”. Myös *yleisen mielipahan* ja *loukkaantuneisuuden* alaryhmät esiintyivät molempien aineistojen sisällönanalyysissä. Yleistä mielipahaa kuvasi Leena muistelutyöaineistossa muun muassa näin: ”*Se tuntui aika pahalta*” ja Venla loukkaantuneisuuttaan näin: ”*Kommentti olikin mielestäni hieman loukkaava*”.

### ***Hämmentyneisyys***

*Tuntemukset*-yläkäsitteen alle paikantui myös *hämmentyneisyys*. Tuntemusta kuvasi Venla näin: ”*Kommentti olikin mielestäni hieman hämmentävä*” sekä ”*tilanteessa tunsin itseni hämmentyneeksi*”. Lisäksi Venla kirjoitti hämmennyksen tunteesta näin: ”*Olin todella häkeltynyt*” ja Mari näin: ”*Olin siis lähinnä häkeltynyt*” sekä ”*Olin hyvin ällistynyt*”.

### ***Epävarmuus***

Muistelutyöaineistosta *tuntemukset*-yläkäsitteen alle sijoitimme myös alaryhmän, jota ei löytynyt kyselyaineistosta. Tämä ryhmä oli *epävarmuus*. Tarkoitamme epävarmuudella muistelijoiden

kuvaamaan tuntemusta siitä, että he eivät tieneet miten käsillä olevassa tilanteessa tulisi toimia, vaikka he eivät välttämättä lamaantuneet. Tuntemusta kuvasi Venla näin: ”*Tunsin oloni erittäin epävarmaksi*” ja Mari näin: ”*Enkä osannut vastata mitään*”. Tästä epävarmuuden tuntemuksesta kirjoitti Mari myös: ”*En reagoinut miehen sanoihin mitenkään, koska en tiennyt miten reagoida*” ja Venla näin: ”*En osannut reagoida kommenttiin mitenkään*”.

## **Reaktiot**

Kolmas muistelutyöaineiston yläkäsite oli *reaktiot*. Tämän alle paikansimme kolme alaryhmää. Kaikki nämä reaktion alaryhmät esiintyivät sekä kyselyaineiston sisällönanalyysissä että tässä muistelutyön sisällönanalyysissä.

### ***Lamaantuminen, pako ja vastustaminen***

Ensimmäinen näistä alaryhmistä oli *lamaantuminen*. Leena kuvasi: ”*Menin tilanteessa lukkoon, enkä osannut kommentoida mitään takaisin*”. Toinen alaryhmä oli *pako*. Sitä kuvasi muistoissa Mari näin: ”*Kävelin nopeasti kotiin*” ja Venla näin: ”*Lähdin vain kävelemään entistä nopeammin kotiin*”. Kolmas reaktioiden alaryhmä oli *vastustaminen*. Muistelutyöaineistossa loukkauksia oli vastustettu sanomalla takaisin ja vaatimalla selitystä. Leena kuvasi loukkaustilannetta: ”*Itse tokaisin miehelle vain sarkastisesti 'kiitos'*”. Venla kirjoitti: ”*Kysyin pojalta mitä hän tarkoitti*”.

#### **4.1.4 Ryhmittelyjen vertailu**

Muodostimme kirjoituspyyntöaineistosta neljä yläkäsitettä, jotka olivat loukkaukset, tuntemukset, reaktiot ja ahdistelu. Muistelutyöaineistosta muodostui kolme yläkäsitettä, jotka olivat loukkaukset, tuntemukset ja reaktiot. Loukkaukset -yläkäsitteen alle kokosimme ne kohteet ja ominaisuudet, joihin arvostelijat kohdistivat arvostelunsa. Kirjoituspyyntöaineiston loukkaukset-yläkäsitteen alle paikantuivat lihavuus, heteronaiseus, heteromieheys, terve ruumis, seksuaalinen haluttavuus ja yleinen epäviehättävyys. Muistelutyöaineiston loukkaukset olivat lihavuus, heteronaiseus, yleinen epäviehättävyys, etnisyys ja sukupuoli. Muistelutyöaineistossa olivat siis alaryhmät etnisyys ja sukupuoli, joita ei ollut kirjoituspyyntöaineistossa. Ryhmiä heteromieheys, terve ruumis ja seksuaalinen haluttavuus ei taas paikantunut muistelutyöaineistosta.

Muistelutyömetodi mahdollisti syvällisemmän loukkauksien käsittelyn, mikä saattoi johtaa siihen, että kolmen henkilön muodostamasta ryhmästä loukkausryhmiä paikantui lähes yhtä paljon, kuin

suuremmasta aineistostamme. Heteromieheyden kohdistuvia loukkauksia taas ei paikantunut ollenkaan muistelutyöaineistosta, mutta tämä selittyy sillä, että kaikki muistelutyöhön osallistuneet identifioivat itsensä naisiksi. Ryhmää seksuaalinen haluttavuus ei löytynyt muistelutyöaineistosta, mikä voisi johtua siitä, että muistelutyöskentelyssä ei tullut esille sellaisia loukkauksia, jotka olisivat olleet suoraan yhdistettävissä seksuaalisuuteen tai seksuaaliseen haluttavuuteen. Itse loukkauksien kohteista osa oli mielestämme yllättäviä. Osasimme odottaa sellaisia loukkauksia, jotka kohdistuivat esimerkiksi lihavuuteen ja yleiseen epäviehättävyyteen. Olimme myös odottaneet jonkin verran loukkauksia, jotka kohdistuivat seksuaaliseen suuntautumiseen, mutta emme siinä määrin kuin niitä esiintyi aineistossamme. Meitä siis yllätti se, miten paljon loukkauksia kohdistui aineistojen henkilöiden oletettuun homoseksuaalisuuteen.

Taulukko 1. Sisällönanalyysin yläkäsite loukkaukset.

<b>Kirjoituspyyntöaineiston loukkaukset</b>	<b>Muistelutyöaineiston loukkaukset</b>
Lihavuus	Lihavuus
Heteronaiseus	Heteronaiseus
Yleinen epäviehättävyys	Yleinen epäviehättävyys
Terve ruumis	Etnisyys
Heteromieheys	Sukupuoli
Seksuaalinen haluttavuus	-

Tuntemukset yläkäsitteen alle kokosimme kaikki ne tuntemukset, joilla aineistomme henkilöt kuvasivat tunteitaan liittyen ulkonäön arvostelutilanteisiin. Kirjoituspyyntöaineistosta paikantuivat seuraavat tuntemukset-yläkäsitteen alaryhmät: häpeä, suojattomuus, kiusaantuneisuus, hämmentyneisyys, vihastuneisuus, pelko, loukkaantuneisuus, iljetys, ahdistus, arvottomuus, itsesyytös, järkytys ja yleinen mielipaha. Muistelutyöaineiston tuntemuksia olivat häpeä, suojattomuus, vihastuneisuus, yleinen mielipaha, loukkaantuneisuus, pelko, hämmentyneisyys ja epävarmuus. Muistelutyöaineistosta siis paikantui alaryhmä epävarmuus, jota ei ollut kirjoituspyyntöaineistossa. Aineistoissa oli siis seitsemän samaa alaryhmää, ja kirjoituspyyntöaineistossa oli lisäksi kuusi alaryhmää eli iljetys, ahdistus, kiusaantuneisuus, arvottomuus, järkytys ja itsesyytös, joita ei paikantunut muistelutyöaineistossa.

Se, että kirjoituspyyntöaineistossa oli kuusi alaryhmää, joita ei ollut muistelutyöaineistossa, saattaa selittyä sillä, että kirjoituspyyntöaineisto oli laajempi, ja siinä tuntemuksia oli tuotu esille hyvin monenlaisin ilmaisin. Mikään tämän yläkäsitteen alle paikantunut alaryhmä eli tuntemukset eivät olleet meistä yllättäviä. Erityisesti osasimme kuitenkin odottaa, että aineistoissa esiintyisi häpeän ja yleisen mielipahan kuvausta. Osasimme odottaa myös sitä, että nämä tuntemukset olivat negatiivisia. Yhtäkään ulkonäön arvosteluun liittyvää positiivista tuntemusta emme paikantaneet aineistoista.

Taulukko 2. Sisällönanalyysin yläkäsite tuntemukset.

<b>Kirjoituspyyntöaineiston tuntemukset</b>	<b>Muistelutyöaineiston tuntemukset</b>
Häpeä	Häpeä
Pelko	Pelko
Suojattomuus	Suojattomuus
Vihastuneisuus	Vihastuneisuus
Hämmentyneisyys	Hämmentyneisyys
Loukkaantuneisuus	Loukkaantuneisuus
Yleinen mielipaha	Yleinen mielipaha
Iljetys	Epävarmuus
Ahdistus	-
Kiusaantuneisuus	-
Arvottomuus	-
Itsesyytös	-
Järkytys	-

Reaktiot yläkäsitteen alle kokosimme ne tavat, joilla aineistomme ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet olivat toimineet loukkaustilanteissa. Kirjoituspyyntöaineistossa näitä reaktioita olivat nauru, itku, pako, lamaantuminen, näennäinen välinpitämättömyys, vastustaminen ja arvostellun kohdan muokkaaminen. Muistelutyöaineistossa näitä taas olivat lamaantuminen, pako ja vastustaminen. Aineistoissa oli siis kolme samaa alaryhmää, ja kirjoituspyyntöaineistossa oli lisäksi neljä ryhmää eli nauru, itku, näennäinen välinpitämättömyys sekä arvostellun kohdan muokkaaminen, joita ei ollut muistelutyöaineistossa. Reaktioidenkin kohdalla voisi olettaa, että kirjoituspyyntöaineiston suurempi koko vaikutti siihen, että reaktioita oli siinä enemmän kuin muistelutyöaineistossa. Olimme melko yllättyneitä siitä, kuinka usein aineistojemme henkilöt kuvasivat lamaannuksen tunnetta. Myös naurun käyttö reaktiona arvostelutilanteissa oli mielestämme hieman yllättävää, mutta toisaalta erityisesti hermostuneisuuteen liitetään usein naurua, joten se vaikutti lopulta melko ymmärrettävältä reaktiolta ulkonäön arvosteluun.

Taulukko 3. Sisällönanalyysin yläkäsite reaktiot.

<b>Kirjoituspyyntöaineiston reaktiot</b>	<b>Muistelutyöaineiston reaktiot</b>
Lamaantuminen	Lamaantuminen
Pako	Pako
Vastustaminen	Vastustaminen
Nauru	-
Itku	-
Näennäinen välinpitämättömyys	-
Arvostellun kohdan muokkaaminen	-

Ahdistelu yläkäsitteen alle kokosimme ne tavat, joilla kirjoituspyyntöaineistomme henkilöitä oli ahdisteltu sanallisesti tai fyysisesti. Ahdistelu-yläkäsitettä ei ollut muistelutyöaineistossa. Nähdäksemme tämä selittyy sillä, että emme varsinaisesti tutkimuskysymyksillämme hakeneet vain

seksuaalista häirintää edustavaa ulkonäön arvostelua, mutta tämä ei välttämättä tullut niin selkeästi ilmi kirjoituspyynnössämme, kuin olisimme halunneet. Muistelutyömetodityöskentelyssä meillä oli mahdollisuus sanallisesti tarkentaa, minkälaisiin häirinnän ja ulkonäön arvostelun tilanteisiin tutkimuksemme kiinnostus kohdistui, mutta kirjoituspyyntöaineiston kohdalla näin ei ollut mahdollista tehdä. Kirjoituspyyntöaineisto kerättiin siis kirjallisella pyynnöllä, johon oli liitetty saateteksti. Olimme myös henkilökohtaisesti paikalla, kun kurssilla esiteltiin tutkimuksemme ja kirjoituspyyntömme. Kaikki kurssin osallistujat eivät kuitenkaan olleet paikalla, joten he mahdollisesti tulkitsivat kirjoituspyyntömme erilailla, kuin olimme sen tarkoittaneet. Tämä johti siihen, että sanallisten ulkonäön arvostelujen sijaan saimme kirjoituksia puhtaasti seksuaalisesta häirinnästä. Ahdistelu-yläkäsitteen alle paikantuivat siis alaryhmät koskettelu ja sanallinen ahdistelu.

Taulukko 4. Sisällönanalyysin yläkäsite ahdistelu.

<b>Kirjoituspyyntöaineiston ahdistelu</b>	<b>Muistelutyöaineiston ahdistelu</b>
Koskettelu	-
Sanallinen ahdistelu	-

## **4.2 Ulkonäön arvostelun diskurssit**

Seuraavassa luvussa käymme läpi ensin kirjoituspyyntöaineistomme diskurssit. Tämän jälkeen vuorossa on muistelutyöaineistostamme paikantamamme diskurssit. Viimeiseksi luvussa on diskursseista laatimamme taulukot sekä yhteenveto aineistojen diskurssien samankaltaisuuksista ja eroista. Pohdimme myös niitä syitä, jotka selittävät näitä eroja ja samankaltaisuuksia.

### **4.2.1 Kirjoitukset**

Paikansimme kirjoituspyyntöaineistostamme kahdeksan diskurssia. Nämä diskurssit olivat yksilöllinen identiteetti, ulkonäön merkitys, heteroseksuaalinen ulkonäkö, sukupuolinen ulkonäkö, heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen sekä pukeutuminen ja arvostelu.

#### **Yksilöllinen identiteetti -diskurssi**

Ensimmäisen muodostamamme diskurssin nimesimme yksilölliseksi identiteetiksi. Tarkoitamme tällä diskurssilla sellaista aineistostamme paikantamaamme merkityssysteemiä, joka ylläpitää todellisuutta, jossa ulkonäön arvostelu loukkaa ihmistä, koska ulkonäön nähdään ilmentävän tämän identiteettiä, persoonallisuutta ja minuutta. Arkielämässä saatetaan usein erottaa ihmisen fyysinen ruumis ja tämän identiteetti. Tämän käsityksen mukaan yksilön aito minuus ei ole kytköksissä tämän fyysiseen olemukseen. Huomion kiinnittäminen ulkonäköön mielletäänkin usein pinnalliseksi. Tähän verrattuna meistä olikin mielenkiintoista, että paikansimme kirjoituspyyntöaineistosta merkityssysteemin, jonka mukaan ulkonäkö on osa ihmisen identiteettiä.

Yksilöllisen identiteetin diskurssia ylläpidettiin esimerkiksi seuraavassa aineistokatkelmassa: *”Minusta tuntui tietenkin pahalta, koska arvostelu koski MINUN vartaloani ja sen ulkonäkö ei kuulu muille. Ihmisillä näyttää olevan oikeus arvostella lihaksikkaita, liian laihoja ja liian lihavia, ilman että kukaan välittää”* (K13). Tämä sama diskurssi nousi esiin myös seuraavassa kirjoituksessa: *”Hassua on se, että positiiviseksi ja kenties täysin viattomiksi aiotut kommentit voivat tuntua hyvin häiritseviltä, koska ne ovat luvatonta omaan kehoon puuttumista”* (K21). Näiden katkelmien mukaan siis ulkonäön arvostelu loukkaa kovasti, koska se itse ulkonäön lisäksi kohdistuu myös yksilön identiteettiin. Yksilön ulkonäkö siis edustaa myös yksilön identiteettiä ja persoonaa. Tämä sama ilmiö tuli esille myös muistelutyökeskustelussamme, jossa pohdimme juuri sitä, miksi ulkonäön arvostelu koetaan niin loukkaavaksi. Keskustelussamme ilmeni, että ulkonäön voidaan kokea olevan yksilön minuus muille paljastettuna. Tällöin arvostelu osuisi siis yksilön minuuteen eikä vain pinnalliseksi miellettyyn ulkonäköön.

### **Ulkonäön merkitys -diskurssi**

Toisessa paikantamassamme diskurssissa ulkonäkö on merkittävä määrittäjä yksilölle. Ulkonäköön liitetään vahvoja tunteita ja merkityksiä ja sen tärkeyttä korostetaan arkielämässä paljon. Tässä diskurssissa puhuttiin muun muassa seuraavissa aineistokatkelmissa: *”Todennäköisesti asia oli niin ohikiitävä ja tunnin jatkuessa muut tämän huomautuksen unohtivat ja jättivät omaan arvoonsa, mutta itse muistan sen nyt vielä 30 vuoden jälkeenkin”* (K1) ja *”Ihmettelen vieläkin, että miten tuollainen ohimenevä heitto vaikutti minuun niin kovasti ja herätti niin vahvoja tunte(ita)”* (K2). Vaikka ulkonäköön kohdistuva loukkaus oli tapahtunut vuosikymmeniä sitten, ja muut kuulijat olivat mahdollisesti unohtaneet sen hyvinkin nopeasti, arvostelun kohteeksi itse joutunut kuitenkin muisti tilanteen hyvin yksityiskohtaisesti. Pitkänkin ajan kuluttua loukkauksilla oli vaikutusta niitä kokeneille, sillä he muistivat tilanteet tarkkaan, ja kuullut loukkaukset vaikuttivat edelleen

kirjoittajien mukaan siihen, miten he näkivät itsensä.

Lisäksi paikansimme ulkonäön merkitys -diskurssin myös näistä aineiston osista: *”Tilanteet saattoivat ulkopuolisesta vaikuttaa hyvinkin mitättömiltä, mutta minulle ne olivat vahvoja kokemuksia, jotka laskivat itsetuntoani entisestään”* (K2), *”Mutta siitä on yli viisi vuotta aikaa ja vieläkin sen muistelu saa harmistuttavia tunteita esiin”* (K25) sekä *”Tapauksesta minulle jäi paha mieli ja muistan sen edelleen hyvin vaikka siitä on aikaa noin neljä vuotta”* (K16). Ulkonäkö on diskurssissa niin tärkeä tekijä, että siihen kohdistuneet loukkaukset muistettiin vielä erittäin pitkän ajan jälkeen. Lisäksi arvostelun ei tarvinnut olla erityisen ankaraa, että se jäi mieleen ja herätti negatiivisia tunteita. Kuten teorialuvussa toimme esille, ulkonäön merkitys on korostunut kaikkialla yhteiskunnassa (esim. Rhode 2010, Vänskä 2012) ja tämä näkyi myös aineistoamme.

### **Heteroseksuaalinen ulkonäkö -diskurssi**

Kolmas paikantamamme diskurssi oli heteroseksuaalinen ulkonäkö. Viittaamme tällä diskurssilla aineistostamme paikantamaamme merkityssysteemiin, jota ylläpiti puhetapa, jonka mukaan tullakseen nähdyksi ja tulkituksi heteroseksuaalisena ihmisenä, tulee yksilön omata tietynlainen ulkonäkö. Tämä diskurssi oli nähtävissä sekä kirjoittajien kohtaamisissa loukkauksissa että myös heidän omassa tulkinnoissaan loukkaustilanteista. Se näkyi erään kirjoittajan vastauksessa: *”Tämän jälkeen he pohtivat seksuaalista suuntautumistani sillä hiusteni ja pukeutumiseni vuoksi en voi olla hetero”*(K16). Hän jatkoi: *”Kaiken kaikkiaan myös ihmettelen yleistystä siitä, että jos naisella on erittäin lyhyet hiukset hän on joko lesbo tai menettänyt hiuksensa jonkun sairauden vuoksi”* sekä *”Minua myös yleisesti esimerkiksi baarissa luullaan lesboksi lyhyiden hiusten ja pukeutumiseni (niin sanottu rock-tyyli) vuoksi”* (K16). Hän kertoi vielä: *”Kadulla kulkiessani olen muutaman kerran kuullut samanlaista arvostelua hiusteni ja pukeutumiseni suhteen. Yhdellä kerralla nuorisoyoukko (noin 5 henkilöä, ehkä 16-vuotiaita) totesi minut ohittaessaan minun olevan varmasti lesbo”* (K16). Varsinkin hiukset, niiden malli ja pituus oli diskurssissa merkittävä tekijä sille, että naiset tulkittiin homoseksuaalisiksi. Lisäksi se, jos naisilla oli lyhyet hiukset, vaati selkeän syyn ja selityksen. Jos selitys naisen lyhyille hiuksille ei ollut esimerkiksi sairaus, sitten syyksi tulkittiin nimenomaan homoseksuaalisuus.

Diskurssin mukaan erityisesti naisten kohdalla hiusten pituuden nähtiin ilmentävän heidän seksuaalista suuntautumistaan, mutta myös miehillä vastaavasti liian pitkiksi tulkitut hiukset herättivät arviointia heidän mahdollisesta homoseksuaalisuudestaan. Heteroseksuaalinen ulkonäkö -

diskurssia ylläpidettiin puhettavalla, jossa heteroseksuaalisuus kyseenalaistettiin esimerkiksi asusteiden perusteella. Erään vastaajan asusteita ja koruja oli kommentoitu näin: *"Silmälasiensa ja lävistyksensä kommentointi on yllättävän yleistä, vaikka kumpikaan "asuste" ei ole mielestäni järin näyttävä. Usein näistä vedetään myös johtopäätös seksuaalisesta suuntautumisestani"* (K21) sekä *"Ja sulla on tommonen korukin nenässä, ooksää joku lesbo?"* (K21). Aineistomme perusteella heteroseksuaaliseksi luokiteltava ulkonäkö saattoi olla hyvinkin rajattu. Niinkin triviaali ja arkipäiväinen asuste kuin silmälasit saattoivat aiheuttaa heteroseksuaalisuuden kyseenalaistamisen.

### **Sukupuolinen ulkonäkö -diskurssi**

Neljäs muodostamamme diskurssi oli sukupuolinen ulkonäkö. Tässä diskurssissa tullakseen hyväksytyksi ja ihailuksi tietyn sukupuolen edustajana, siis miehenä tai naisena, tulee yksilön ulkonäön olla tietynlainen ja täyttää tietyt kriteerit. Tätä diskurssia ylläpidettiin puhetavoilla, jotka olivat nähtävissä sekä loukkauksissa että kirjoittajien omissa tulkinnoissa. Tietylle sukupuolelle ominainen ideaaliulkonäkö myös peilautui aineistostamme joko suoraan ilmaistuna tai loukkausten kautta. Kirjoituspyyntöaineistomme perusteella naisen ideaaliulkonäkö oli hoikka, muttei lihaksikas, pitkätukkainen, hänellä ei ole silmälaseja tai lävistyksiä ja hän pukeutuu klassisen naisellisesti. Miehen ideaaliulkonäkö oli aineistomme mukaan leveäharteinen, lyhyttukkainen ja maskuliininen. Lisäksi siihen ei kuulunut korujen käyttö. Sukupuolinen ulkonäkö -diskurssia ylläpidettiin seuraavilla puhetavoilla kirjoittajien taholta: *"Eniten otti päähän se, että kyseiset tytöt eivät tainneet tajuta, että tuo kommentti kuulosti lähes yhtä pahalta, kuin se, että kutsuisi toista läskiksi"* (K18). Tämä erään naisen kirjoittama teksti kommentoi arvostelua negatiiviseen sävyyn, mutta tekstistä välittyy hoikkuusideaali vahvasti, sillä tekstin mukaan "läski" on automaattisesti haukkumasana, ja sen kuuleminen tuntuu pahalta.

Puhetapa, jolla ylläpidettiin ideaalia hoikasta ja sirosta naisvartalosta, näkyi myös seuraavassa kirjoituksesta: *"Olen aina ollut isokokoinen, tuhti sekä melko pitkä tyttö ja nainen. Olla ja kasvaa isoksi naiseksi (samaistun Istanmäen kirjan päähenkilöön: Liian paksu perhoseksi) on vahvistanut kantamaan itse taakkansa ja tulemaan aina huomioiduksi naisporukassa sinä "komeana", "näyttävänä" naisena, mutta ei kauniina"* (K4). Aineistokatkelmasta välittyy se, kuinka tässä diskurssissa oikeanlaiseksi tulkittuun naiseuteen liitetään ruumiin pieni koko ja hoikkuus. Kirjoittaja kuvaa ruumiinrakennettaan isoksi sekä pituudeltaan että painoltaan. Lisäksi hän kirjoittaa siitä, kuinka häntä on usein kuvailtu komeaksi naiseksi. Komeus on adjektiivi, joka liitetään yleisesti viehättävinä pidettyihin miehiin. Kirjoittajan kohdalla isokokoinen ruumis ja maskuliinisuus liitettiin siis yhteen, vaikka hän itse identifioi itsensä selkeästi naiseksi ja



feminiiniseksi.

Seuraava kirjoittaja kuvasi sitä, että hän on joutunut kohtaamaan runsaasti ulkonäköön kohdistuvia loukkauksia nimenomaan ruumiin kokonsa vuoksi: *”En myöskään ole länsimaisen ihanteen mukaan (enää, toivuttuani syömishäiriöstä) langanlaiha ja nykyään omaan naiselliset muodot. Häirintä sijoittuu kouluuikaan, jolloin tietyt kiusaajat ottivat minut ja painoni (olin tuolloin hieman pyöreä) kiusauksen kohteeksi”*. Hän jatkoi: *”Nykyään en enää koe häirintää läheskään samoissa mitoissa, kun ennen. Nykyään menen 'ihan tavallisesta tallaajasta' niin painon kuin tyylin takia”* (K2). Vastaajan puhetavalla ylläpidettiin diskurssia, jossa ideaaliulkonäön ominaisuuksien omaaminen vähentää ulkonäön arvostelua. Erityisesti tässä suuri rooli oli oikeanlaiseksi nähdyn painon omaamisella.

Diskurssissa ei hyväksytty myöskään liiallista lihaksikkuutta naisruumiissa kuten aineistomme esimerkissä näkyi: *”Muistan erityisesti yhden kerran, kun kesällä olimme mieheni kanssa ulkona syömässä ja lähdin käymään vessassa. Kuljin joukon ohi, joka kovaäänisesti kommentoi ulkonäköäni (olin valmistautumassa kisoihin, joten olin käsivarsiltani lihaksikas ja niin sanotusti erottuva ja minulla oli toppi päällä). Sanoivat muun muassa, hyi vittu, toi näyttää ihan mieheltä, mitköhän toikin on nappaillu, hehheee kuinkakohan möree ääni sillä on ja niin edelleen.”* (K13). Kirjoittajan lihaksikas ruumis liitettiin siis suoraan miessukupuoleen. Erään miespuolisen vastaajan hartioita taas oli kirjoittajan mukaan arvostelu käänteisellä kohteliaisuudella: *”Tiesin, että nuoren miehen hartiani EIVÄT olleet leveät, vaan paremminkin tavalliset, enemmänkin leveiden vastakohtana ”pullonkaulamallia”* (K1). Miehen hartioita siis kutsuttiin leveiksi, vaikka ne eivät sitä kirjoittajan mukaan olleet. Tällaisella puheella tuotettiin diskurssia, jossa tietyn sukupuolen edustajan tulisi omata sukupuolelleen ominainen ulkonäkö.

Sukupuolinen ulkonäkö -diskurssia ylläpitävä puhetapa välittyi myös näistä hiuksia koskevista loukkauksista: *”Hiukseni saivat myös samalta joukolta osakseen kommentin: 'Ei naisella voi olla noin lyhyet hiukset'”* (K16). Myös toisen naiskirjoittajan hiusten pituus oli aiheuttanut hänen sukupuolensa kyseenalaistamisen. Hänen mukaansa *”Kerran toinen nainen huusi minulle kadulta kahvilan pöytään, että hän luuli minua mieheksi”* (K26). Vastaavasti yksi miespuolinen kirjoittaja oli saanut kuulla kommentointia hiuksistaan: *”(Hän) kommentoi minun kuin myös muiden pitkätukkaisten poikien hiuksia. Hän kehotti meitä menemään parturiin. Poikia, joilla oli koruja, hän saattoi samaten pahastua”* (K20). Tällaisella puheella tuotiin ilmi, että hänen hiuksensa katsottiin liian pitkiksi miehelle. Asusteetkin liitettiin sukupuolen ideaaliulkonäköön sekä miehillä

että naisilla. Eräs kirjoittaja kuvasi seuraavaa baarissa tapahtunutta sananvaihtoa: *"Sulla on tommoset rillit ja kaikkee."* *"Niin, käytän silmälaseja. Mitä sitten?"* *"Kannattais ottaa ne pois kun lähtee baariin."* *"Miksi?"* *"No just siks (naurua). Että saisit joskus"* (K21). Kommentoija kriittisellä puheellaan siis tuotti diskurssia siitä, että naiseutta voi toteuttaa väärin käyttämällä tiettyjä asusteita.

### **Heteroseksuaalisuuden paremmuus -diskurssi**

Viides aineistosta muodostamamme diskurssi oli heteroseksuaalisuuden paremmuus. Tällä tarkoitamme sellaista aineiston loukkauksissa ja niiden tulkinnoissa esiintynyttä puhetapaa, joka ylläpiti diskurssia, jonka mukaan homoseksuaalisuus ei ole tasa-arvoisessa asemassa heteroseksuaalisuuden kanssa. Homoseksuaalisuus ei näyttäytynyt aineistossa yhtä luonnollisena ja normaaliksi mielletävänä kuin heteroseksuaalisuus, eikä sitä pidetty vain yhtenä neutraalina seksuaalisuuden muotona. Vastaajien kirjoituksissa oli näkyvissä se, että he olivat tulkinneet kommentit heidän oletetusta homoseksuaalisuudestaan loukkauksiksi, ja he viittasivat useasti, että heitä haukuttiin lesboiksi. ”Haukkuminen” ei ole arvovapaa sanavalinta, ja muun muassa tällaisella puhetavalla ylläpidetään diskurssia heteroseksuaalisuuden paremmuudesta. Esimerkiksi seuraava kirjoittaja kuvaa, kuinka hän oli kuullut itseään kommentoitavan seuraavasti: *"Katsokaa tota friikkiä. Ihme pallopää lesbo. Kukaan ei valitse sitä"* (K2). Hän kuvasi tuntojaan: *"En ollut onnistunut enkä todellakaan halunnut mennä paritanssitunnille. Kukaan ei valitsisi minua. Pallopää lesboa"* (K2). Diskurssia homoseksuaalisuuden huonommuudesta verrattuna heteroseksuaalisuuteen tuottivat siis sekä loukkaajat sekä loukkauksen kohde itse kielen käytöllään.

Lisäksi diskurssia ylläpidettiin seuraavassa aineistokatkelmassa: *"Kerran joku tuntematon nainen esimerkiksi totesi minulle baarissa, että 'Hei, ennen olit todella kaunis nainen, mutta nyt näytät pelkältä lesbolta'. Pahoitin mieleni, sillä se vieras ihminen totesi asiansa tarkoituksella mahdollisimman ilkeään sävyyn ja kuuluvasti"* (K26). Arvostelija siis määrittelee kommentissaan homoseksuaalisuuden selkeästi alempiarvoiseksi kuin heteroseksuaalisuuden. Loukatun henkilön ulkonäkö oli aiemmin vastannut heteroseksuaaliselle yksilölle sopivaa ulkonäköä, jolloin hän oli ollut sekä kaunis että nainen. Hiusten leikkuun jälkeen hän oli loukkaajan mukaan kuitenkin vain ”pelkkä” lesbo. Ilmaisun ”pelkkä” synonyymeja ovat muun muassa vain ja ainoastaan, ja nämä sanat ilmaisevat vähättelyä. Tässä tilanteessa kommentti homoseksuaalisuudesta oli tarkoitettu loukkaukseksi kommentin esittäjän puolelta, ja kirjoittaja, jolle kommentti oli osoitettu, myös tulkitsi sen sellaiseksi. Molemmat puhetavat, sekä loukkaajan että kirjoittajan, ylläpitivät tulkintaa lesbouden huonommuudesta heteroseksuaalisuuteen verrattuna.

## Miehen oikeus -diskurssi

Kuudes aineistosta nimeämämme merkityssysteemi oli miehen oikeus. Tässä diskurssissa miehillä on oikeus kommentoida arvostelevasti naisten sekä toisinaan myös toisten miesten ulkonäköä sosiaalisissa tilanteissa etenkin, jos näiden henkilöiden ulkonäkö poikkeaa jotenkin sukupuolille sopivasta ideaaliulkonäöstä. Tätäkin diskurssia ylläpidettiin sekä itse kirjoituksissa kuvailluissa tapahtumissa ja kirjoittajien omissa tulkinnoissa niistä. Diskurssi välittyi muun muassa siten, että kirjoituksissa loukkaajat kuvattiin useimmiten miehiksi, joiden arvostelut kohdistuivat naisiin. Aineiston kirjoitusten mukaan kukaan ulkopuolinen ei puuttunut loukkaustilanteisiin, joten nämä tilanteet voisi tulkita naisten arkielämään kuuluviksi. Ulkopuoliset eivät tuominneet loukkaajien toimia, sillä he eivät puuttuneet niihin, tosin he saattoivat pelätä joutuvansa itsekin arvostelun kohteeksi, mikäli puuttuisivat tilanteisiin. Oheinen kirjoittaja kuvasi: *”Olen pitkään pitänyt selviönä, että lähes kaikki naiset ovat jossain vaiheessa elämäänsä kohdanneet runsaastikin ulkonäköön kohdistuvaa kielteistä arvostelua”* (K15). Kirjoittaja tuottaa tekstillään diskurssia, jossa naisten kohtaama ulkonäön arvostelu on yleistä ja itsestään selvää.

Seuraavakin kirjoittaja muisteli kohtaamansa arvostelun yleisyyttä ja toistuvuutta: *”Kun nuorena 15–21 -vuotiaana kävelin kesäpaidassa kaupungilla niin miltei joka kesä miehiltä ja pojilta tuli kuuluvia vihellyksiä tai huokauksia auton ikkunasta tai suoranaisia kommentteja”* (K4). Kirjoittajan mukaan kommentointia tapahtui siis säännöllisesti joka kesä julkisissa tiloissa. Toinen kirjoittaja kuvasi vastaavaa tilannetta: *”Terassilla istui humalainen miesjoukko, heitä oli ehkä viisi tai kuusi, noin keski-ikäisiä. Olin kävelemässä siitä terassin ohitse, kun jo ennen kuin saavuin kohdalle, terassin reunalla ollut mies huusi muulle porukalle jotain tyyliin ’No niin, kattokaas pojat!’”* (K6). Kummassakin aineistokappaleessa kuvatuissa tilanteissa kommentoijat olivat siis nimenomaan miehiä. Jälkimmäisessä kirjoituksessa on nähtävissä se, että kommentointi saattaa olla miesporukassa tapahtuva rituaali, jonka kaikki ryhmän jäsenet tuntevat. Miesjoukon yksi jäsen kiinnitti huomiota ohikulkevaan naiseen ja huudahti sadakseen muiden joukon miesten huomion. Huudahduksen jälkeen miehet kommentoivat naisen ulkonäköä moninaisesti ja kovaan ääneen. Teksteissä esiintyvät miesjoukot toistavat ja ylläpitävät diskurssissa oikeutettuna pidettyä kommentointia.

Edellä kuvatun terassiesimerkin kirjoittaja jatkaa: *”Kukaan ulkopuolinen ei reagoinut mihinkään,*

*jotkut toiset terassillaolijat vähän naureskelivat*” (K6). Kukaan ulkopuolinen ei siis reagoinut tilanteeseen muuten kuin huvittuneesti naureskellen. Kirjoittajat kuvasivatkin sitä, miten kukaan ulkopuolinen ei reagoinut loukkaustilanteisiin, vaikka he kuulivat, mitä oli tapahtumassa. Tämän ulkopuolisten reagoimattomuuden voi tulkita ilmiön hyväksynnän muodoksi, joka ylläpitää diskurssia. Reagoimattomuutta kuvattiin muun muassa näin: *”Kummassakaan tilanteessa kukaan muu ei reagoinut tilanteeseen millään tavalla*” (K16). Seuraava kirjoittaja kuvasi sitä, kuinka hän ei itse reagoinut arvosteluun eikä kukaan muukaan siihen puuttunut: *”En jäänyt vastaamaan miehelle takaisin, eikä siihen reagoinut kukaan ympärilläkään, mutta kommentti tuntui aika ilkeältä*” (K5). Miehen oikeus -diskurssia tuotettiin myös seuraavassa aineistokatkelmassa: *”Ketään ei ollut lähetyillä näkemässä tilannetta, mutta en usko että kukaan olisi siihen puuttunutkaan*” (K7). Kirjoittaja siis oletti, että vaikka tilannetta olisi joku ollutkin todistamassa, ei siihen tästä huolimatta olisi puututtu. Tämäkin ylläpitää miehen oikeus -diskurssia.

Seuraavissa esimerkeissä kuvailtu mies tuotti diskurssia ja toteutti diskurssin mukaista oikeuttaan kommentoida suoraan: *”Olimme tavanneet ehkä kolmisen kertaa, kun hän eräs kerta kertoi minulle, että olisin vielä kauniimpi, jos laihduttaisin 5-10 kg*” (K10) sekä *”Uintiehdotuksensa yhteydessä hän pyysi minua pukemaan kunnolliset bikinit päälleni, koska aiemmalla kerralla käyttämäni uimashortsit olivat kuulemma aivan kamalat*” (K10). Kirjoittajan miespuolinen uusi tuttava katsoi siis oikeudekseen kommentoida naisen ulkonäköä arvostellen ja muutoksia ehdotellen. Diskurssia ylläpiti myös seuraava kirjoittaja omalla tulkinnallaan: *”Tiedän itsekkin olevani ylipainoinen, ei ole tarpeen muistuttaa*” (K5). Kirjoittajan mukaan ohikulkevan miehen oli epäkohteliasta kommentoida hänen painoaan, mutta ylipainoisuus on kuitenkin sosiaalisesti paheksuttua, ja se on periaatteessa oikeutettu syy miehelle kommentoida hänen ulkonäköään.

Tätä diskurssia ylläpidettiin myös seksuaalista ahdistelua sisältävissä kirjoituksissa. Eräs kirjoittaja kuvailee itselleen melko yleistä tilannetta näin: *”Miehiltä ja pojilta tuli kuuluvia vihellyksiä tai huokauksia auton ikkunasta tai suoranaisia kommentteja kuten 'voi vitsi mitkä tissit!'”* (K4). Toinen kirjoittaja kuvasi kokeneensa: *”Enimmäkseen viheltelyjä ja suurieleisiä katseita, mutta joskus myös ahdistavampaakin lähentelyä*” (K7). Hän tuotti kirjoituksellaan diskurssia siten, että hänen tekstistään on tulkittavissa arvostelun olevan vakavaa vasta, kun se ylittää tietyn rajan, joka tässä tapauksessa olisi jotain viheltelyä ja katseita enemmän. Eräs kirjoittaja kuvaa kokemuksiaan yöelämässä: *”Olen kuullut baarissa olevani naitavan näköinen ja vaikka mies olettaakin minun innostuvan kommentista, olen kokenut tällaiset sanomiset ennemminkin halventavina kuin haluttavina*” (K26). Vaikka arvostelu on seksuaalisen ahdistelun tapauksissa niin sanotusti

hyväksyvää tai kehuvaan siinä mielessä, että kommentoija tuo julki sen, että pitää kommentoitavaa seksuaalisesti haluttavana ja puoleensavetävänä, on se siitä huolimatta arvostelua. Tätä arvostelua harjoittivat nimenomaan miespuoliset häiritsijät, eikä kukaan ulkopuolinen ollut aineistossamme kuvatuissa tilanteissa puuttunut niihin. Miehen oikeus -diskurssin tuottaminen kiteytyy nähdäksemme hyvin seuraavan kirjoittajan lyhyessä tekstissä: *”Olen nainen. Kaikenlaistahan tuolla tulee vastaan; pitää oppia suodattamaan”* (K7). Kirjoittaja viittasi tekstissään suoraan sukupuoleensa, ja tuotti diskurssia siitä, että naisten tulisi itse kantaa vastuu ja oppia sietämään loukkauksia. Hänen kielen käytöstään tuli myös ilmi se, että miehillä on oikeus arvostella naisia, ja he tulevat näin myös tekemään. Diskurssin mukaan naisilla on velvollisuus suhtautua arvosteluun vain yhtenä osana heidän arkielämäänsä.

### **Arvostelun sietäminen -diskurssi**

Seitsemäs aineistostamme paikantamamme merkitysjärjestelmä oli arvostelun sietäminen. Viittaamme tällä diskurssilla sellaiseen käsitykseen, että loukkauksiin on parempi olla reagoimatta, sillä jos niihin vastaa, niin seuraukset saattavat olla vakavat ja loukkausta pahemmat. Tätä diskurssia vastaajat ylläpitivät esimerkiksi siten, että he kirjoituksissaan ilmaisivat, että he olisivat halunneet reagoida tai vastata loukkauksiin, mutta he kuitenkin käyttäytyivät tilanteissa passiivisesti. Yksi kirjoittaja kuvasi tätä näin: *”Itse jatkoin tapahtuman hetkellä kävelyä ja teeskentelin etten kuule mitä he huutelivat ja yritin vain päästä nopeasti terassin ohitse”* (K6). Toinen kirjoittaja ilmaisi eleellisesti, että kuuli häntä koskevan kommentoinnin, mutta jatkoi matkaa suuremmin tilanteeseen puuttumatta: *”Koin tämän ahdistavaksi tilanteeksi ja lähdinkin vain kättä heilauttamalla pois päin tiestä”* (K7). Moni kuvasi sitä, että he käyttäytyivät, kuin eivät olisi arvostelua kuulleetkaan. Tämä näkyi esimerkiksi tässä aineistokatkelmassa: *”Jatkoin matkaani ihan kuin en olisi ikinä mitään kuullutkaan”* (K12).

Seuraavat kirjoittajat kuvasivat pelkoa mahdollisista seurauksista, joita kommentointitilanteeseen puuttuminen olisi voinut tuoda. Yksi kirjoittaja kertoi, miten hän olisi halunnut reagoida, mutta ei uskaltanut niin tehdä: *”Itse hymähdin ja poistuin paikalta. Olisi tehnyt mieli sanoa, etteivät moiset puheet ole sopivia ja saavat oloni tuntumaan kiusalliselta”* (K23). Yksi pelon kohde oli se, että loukkaustilanteeseen puuttuessa saattaisi itse joutua loukkausten kohteeksi ja julkisesti nöyryytetyksi. Kirjoittaja kuvaa tätä seuraavasti: *”Mutta silti kukaan meistä ei uskaltanut sanoa ääneen pojille mitään. Sisäänpäin käpertyen hiljaisesti kommentoimme vain keskenämme yhdellä lauseella paheksuen tilannetta. Uskoakseni yritimme kai vältellä itse silmätikuksi joutumista”* (K3).

## Pukeutuminen ja arvostelu -diskurssi

Kahdeksas aineistostamme muodostamamme diskurssi oli pukeutuminen ja arvostelu. Viittaamme tällä merkityssysteemiin, jonka mukaan se, että yksilö pukeutuu tietyllä tavalla, oikeuttaa tähän kohdistuvan arvostelun ja loukkaukset. Aineistossamme tämä tietynlainen pukeutuminen saattoi tarkoittaa massasta poikkeavaa tyyliä tai vähäpukeisuutta. Diskurssissa vähäpukeisuus oikeutti joko kategorisoimaan yksilön huoraksi tai tuomaan tiettyjä ruumiinosia enemmän arvostelun kohteeksi. Diskurssin mukaan massasta poikkeavan tyylin omaamisen pohjalta voidaan vetää johtopäätöksiä yksilöiden ominaisuuksista. Usein johtopäätös vedettiin seksuaalisesta suuntautumisesta, mutta se saattoi olla myös yleisluontoista poikkeavaksi tai omituiseksi leimaamista. Tätä kuvattiin aineistossa näin: *”Olen kokenut ulkonäköön liittyvää häirintää useasti elämäni aikana, sillä en ole ikinä mennyt massan mukana vaan kokeillut niin hiustyyleilläni kuin pukeutumisellani”* (K2) sekä *”Minua myös yleisesti esimerkiksi baarissa luullaan lesboksi lyhyiden hiusten ja pukeutumiseni (niin sanottu rock-tyyli) vuoksi”* (K16). Tietyt asusteet tai niiden puute myös liitettiin sellaiseen pukeutumiseen, jonka perusteella diskurssissa oli oikeutettua arvostella ulkonäköä: *”(He) alkoivat kyselemään, miksi en käyttänyt rintaliivejä. (He) alkoivat naureskelemaan ja nälvimään”* (K9).

Vähäpukeisuuden, paljastavan vaatetuksen tai toisinaan juhlanan pukeutumisen pohjalta vedettiin johtopäätöksiä erityisesti yksilön seksuaalikäyttäytymisestä. Diskurssia ylläpidettiin muun muassa nimittämällä vähäpukeisia naisia huoriksi. Eräs kirjoittaja kuvasi: *”Olin matkalla kaverini tupaantuliaisiin, tietenkin hieman pynttäytyneenä. Päälläni olivat valkoiset minishortsit, musta narutoppi ja korkokengät. -- Yhtäkkiä käveltyäni yhden pöydän ohitse, jossa istui noin viisi kolmekymppistä miestä, kuulin kuinka yksi miehistä sanoi kovaan ääneen minua huoraksi ja muut miehet nauroivat perään”* (K19). Kirjoittajat itse myös omissa tulkinnoissaan tuottivat diskurssia siitä, että vähäpukeisuus ilman perusteluita oikeuttaa ulkonäön arvostelun. Kirjoittajat pyrkivätkin perustelemaan vähäpukeisuutensa vastauksissaan vallitsevilla olosuhteilla. He toivat ilmi, että he eivät olleet pukeutuneet paljastavasti siksi, että he halusivat niin tehdä, vaan siihen vaikuttivat muut olosuhteet, kuten juhlat tai lämmin ilma. Yksi kirjoittaja kuvasi: *”Olin vähissä vaatteissa koska oli kesä niin kenties siksi?”* (K6). Toinen korosti taas sitä, että ei ollut pukeutunut paljastavasti: *”Makoilin mahallani viltin päällä rannalla (en kuitenkaan uimapuvussa, vaan minulla oli farkut ja t-paita päällä)”* (K10). Kirjoittajat myös selittivät kohtaamiaan loukkauksia vähäpukeisuudellaan: *”Kun oli niin paljastavat vaatteet päällä”* (K6).

## 4.2.2 Muistelut

Kirjoituspyyntöaineistostamme paikantamamme diskurssit olivat läsnä myös muistelutyöaineistossamme. Paikansimme muistelutyöaineistostamme kuusi diskurssia, joista viisi oli samoja kuin kirjoituspyyntöaineistossamme. Muistelutyöaineiston diskurssit olivat heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen, sukupuolinen ulkonäkö, pukeutuminen ja arvostelu sekä olemus ja arvostelu.

### **Heteroseksuaalisuuden paremmuus -diskurssi**

Paikansimme myös muistelutyöaineistostamme merkityssysteemin heteroseksuaalisuuden paremmuus. Tällä tarkoitamme jo aiemmin mainitsemaamme merkitysjärjestelmää, jossa heteroseksuaalisuus ja homoseksuaalisuus eivät ole keskenään tasa-arvoisia. Aineistossamme homoseksuaalisuus on ei-toivottua eikä siihen ole sosiaalisesti hyväksyttyä tai kannattavaa tulla luokitelluksi. Tämän diskurssin tuottaminen tuli ilmi esimerkiksi seuraavasta Venlan kirjoittamasta aineiston katkelmasta: *”Kommentti olikin mielestäni hieman loukkaava sekä hämmentävä, sillä en kokenut näyttäneeni minkäänlaisen rekkalesbon stereotypialta”*. Venla tuntee rekkalesbon stereotypiaan liitetyn ulkonäön ja pitää sitä loukkaavana ja huonona asiana, että se liitetään häneen itseensä. Venlan mielestä rekkalesbon asemaan sijoittuminen ei ole toivottavaa, ja hän on pyrkinyt vastustamaan tätä stereotypiaa pukeutumalla tavalla, joka liitetään klassiseen naiseuteen. Hän myös sanallisesti kirjoituksessaan vastustaa rekkalesbon kategoriaa. Mielenkiintoista on erityisesti se, että Venla itse identifioi itsensä lesboksi, mutta hän ei silti halua tulla kategorisoiduksi nimenomaan rekkalesboksi.

### **Miehen oikeus -diskurssi**

Toinen sekä muistelutyöaineistosta että kirjoituspyyntöaineistosta muodostamamme merkityssysteemi oli miehen oikeus. Tässä diskurssissa miehillä on oikeus arvostella naisten ulkonäköä erityisesti, jos se poikkeaa sellaisesta ulkonäöstä, joka mielletään hyväksi tai ihailtavaksi. Diskurssia ylläpidettiin sekä muistelijoiden kuvauksista ulkopuolisten reaktioista arvosteluun että sillä, miten itsestään selvänä he pitivät sitä, että naiset joutuvat kohtaamana ulkonäön arvostelua miesten taholta. Leena kuvasi sitä näin *”Olen kuullut kyllä paljon kommentteja asiakkailta”*. Hän

joutui työssään kohtaamaan useinkin miesten taholta arvostelua ulkonäöstään. Leena ei myöskään pitänyt tätä kohtaamaansa ulkonäön arvostelua erikoisena tai yllättävänä, vaan ikään kuin työhön kuuluvana. Leena myös kuvasi, kuinka hänen juuri tapaamansa ystävän poikaystävä kommentoi hänen ulkonäköään loukkaavasti. Tilanteeseen ei reagoanut kukaan läsnäolijoista. Leena kirjoitti tilanteesta: *”Kukaan muu seurassa ollut ei kommentoinut tilannetta, paitsi ystäväni, joka vain hihitti”*. Tässä näkyy, miten Leenan ystävän poikaystävä kommenttiin ei reagoanut kukaan, paitsi Leenan ystävä, jonka reaktio oli hyväksyvä nauru. Sekä tätä naurua että reagoimattomuutta voidaan pitää tämän diskurssin ylläpidon tapoina.

### **Arvostelun sietäminen -diskurssi**

Paikansimme myös muistelutyöaineistosta arvostelun sietäminen -merkityssysteemin, jossa erityisesti naisten on parempi sietää ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua. Naisten tulisi myös olla huomioimatta sitä, sillä aktiivisesta reagoimisesta ulkonäön arvosteluun voi seurata jotain vielä pahempaa. Venla kuvasi, kuinka hän menetti loukkaustilanteessa kykynsä reagoida, ja hän jatkoi matkaansa kommentoimatta loukkausta mitenkään: *”En osannut reagoida kommenttiin mitenkään, lähdin vain kävelemään entistä nopeammin kotiin”*. Mari kuvasi sitä, miten jo itse loukkaustilanne voi olla niin uhkaava, että loukkaukseen vastaamisen seuraukset voivat vaikuttaa erittäin pahoilta. Hän kertoo tilanteesta näin: *”Miehen reaktio ja sanat tulivat niin yllättäen ja ääneen oli latautunut sellaista aggressiota, että tosissani pelästyin. Kävelin nopeasti kotiin”*. Muistelijoiden kuvailtu reagoimattomuus kommentointiin ylläpiti diskurssia arvostelun sietämisestä.

### **Sukupuolinen ulkonäkö -diskurssi**

Myös sukupuolinen ulkonäkö -diskurssi paikantui muistelutyöaineistosta. Tarkoitamme sukupuolisella ulkonäöllä sellaista merkitysjärjestelmää, jonka mukaan tullakseen sosiaalisesti hyväksytyksi tietyn sukupuolen edustajana, tulee yksilön ulkonäön myös olla tietynlainen. Muistelutyöaineistomme perusteella naisen ulkonäköideaali on pitkähiuksinen, meikkaava ja naisellisesti pukeutuva sekä hentorakenteinen ja hoikka. Tämä ulkonäköideaali sisälsi siis paljon samoja piirteitä kuin kyselyaineiston naisideaali. Tämä diskurssi näkyi esimerkiksi Venlan muistossa: *”Minulla oli tapahtuman aikaan pitkät hiukset, jotka olin kihartanut, olin meikannut ja olin pukeutunut mekkoon. Tapahtuma-aikaan olin myös suhteellisen hoikassa kunnossa”*. Venla oli tuohtunut siitä, että hänen naiseutensa kyseenalaistettiin, vaikka hän oli pukeutunut omasta mielestään tavalla, joka vastasi naisen ideaaliulkonäköä. Venla siis ylläpiti diskurssia omassa



tulkinnassaan loukkaustilanteesta, sillä hän koki ulkonäkönsä vastaavan sukupuolelleen sopivaa ulkonäköä, joten hänen mielestään kommentointi ei ollut oikeutettua. Lisäksi diskurssi näkyi esimerkiksi oheisissa Leenan kuulemissa loukkauksissa: *”Sä näytät ihan unkarilaiselta kuulantyöntäjältä”* ja *”(Hän) sanoi jotain mun leveistä hartioista”*. Unkarilaisella kuulantyöntäjällä kommentoija viittasi mahdollisesti perinteiselle naiselle liiallisen maskuliiniseen ulkonäköön ja ruumiinrakenteeseen. Myöskään siis leveät hartiat eivät ole aineistomme mukaan sosiaalisesti hyväksyty piirre naisella, ja tätä diskurssia ylläpidettiin myös kommentoimalla tästä sukupuolelle sopimattomasta ulkonäöstä.

### **Pukeutuminen ja arvostelu -diskurssi**

Paikansimme myös pukeutuminen ja arvostelu -diskurssin molemmista aineistoista. Tässä merkityssysteemissä poikkeava tai esimerkiksi paljastava pukeutuminen oikeuttaa ulkonäön arvostelun, ja tämän pukeutumisen pohjalta voidaan vetää johtopäätöksiä siitä, millainen yksilö on. Diskurssia ylläpidettiin muistelutyöaineistossa siten, että muistelijat puolustivat syyttömyyttään loukkaustilanteessa vetoamalla siihen, etteivät he olleet pukeutuneet huomiota herättävällä tai paljastavalla tavalla. Tätä kuvasi esimerkiksi Mari näin: *”Mietin myös olinko pukeutunut poikkeuksellisen huomiota herättävästi, vaikka kaiken järjen mukaan en ollut. Koko ruumiini oli täysin vaatteiden peitossa”*. Mari viittasi siihen, että mikäli hän olisi ollut pukeutunut paljastavasti, olisi arvostelu ollut hyväksyttävää tai ainakin ymmärrettävää. Venla korosti sitä, kuinka hänen vaatetuksensa ei ollut huomiota herättävää tai poikkeavaa: *”Minulla oli päälläni täysin tavalliset vaatteet”*. Mari kertoi, että *”Olin muistaakseni pukeutunut kesämekkaan, en ainakaan mitenkään erityisen huomiota herättävästi”*. Hänkin siis painotti sitä, ettei hänen vaatetuksensa poikennut normaalista siten, että se olisi oikeuttanut arvostelua. Venla oli mielestään pukeutunut tavalla, joka ei herättänyt huomiota, joten sen ei olisi myöskään pitänyt oikeuttaa arvostelua: *”Ulkonäköni oli muutenkin mielestäni erittäin joukkoon sekoittuva eikä mitenkään huomiota puoleensa vetävä”*.

### **Olemus ja arvostelu -diskurssi**

Merkityssysteemi, jonka paikansimme vain muistelutyöaineistosta, oli olemus ja arvostelu. Tarkoitamme tällä sellaista muistelutyöaineiston merkityssysteemiä, jossa tietynlaiset ihmisen olemukseen liittyvät tekijät oikeuttavat häneen kohdistuvan arvostelun. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka yksilö täyttäisi pääosin niin sanotun ulkonäköidealin vaatimukset, on arvostelu oikeutettua, jos yksilössä on jokin pienikin asia, joka häiritsee loukkaajaa. Tässä tarkoitamme esimerkiksi

persoonallisuuden piirrettä, joka välittyy jonkin ulkonäköön liittyvän osa-alueen kautta. Myös ulkonäköidealin täyttäminen voi oikeuttaa arvostelun, jos yksilö vaikuttaa liian ylpeältä tai omahyväiseltä. Vaikka yksilö siis täyttäisi ulkonäköidealin, on yksilöä silti mahdollista arvostella liittämällä häneen esimerkiksi ylpeän nirppanokan tai tyhmän blondin stereotyypit. Ulkonäön kautta vedetään johtopäätöksiä yksilön persoonallisuudesta. Aina syy arvosteluun ei kuitenkaan ole näinkään selkeä. Ulkonäköidealista pientä poikkeamaa kuvaa seuraava Venlan kirjoittama aineistokatkelma: *”Minulla oli tapahtuman aikaan pitkät hiukset, jotka olin kihartanut, olin meikannut ja olin pukeutunut mekkoon. Tapahtuma-aikaan olin myös suhteellisen hoikassa kunnossa. Mietin tilanteessa, että mahtoiko tähän kommenttiin osasyynä olla lävistykseni”*. Venla ylläpiti diskurssia siten, että vaikka hän täytti suurimman osan ideaaliulkonäön vaatimuksista, hän katsoi, että pieni poikkeama, tässä tapauksessa lävistys, oikeutti ja selitti ulkonäön arvostelua.

Ulkonäön arvostelua saattoi aineiston mukaan oikeuttaa myös oletetut persoonallisuuden piirteet. Yksi tällainen arvostelun oikeuttava piirre oli aineistossamme esimerkiksi oletettu ylpeys. Marin pelko siitä, että hän vaikuttaa liian itsevarmalta tulee ilmi seuraavasta aineiston osasta: *”Tunsin häpeää, ja ajattelin, että olinko kävellyt jotenkin liian itsevarmasti, jonka pohjalta hän olisi voinut ajatella, että olen itserakas”*. Mari myös kertoi ajatelleensa, että hänen hiustensa vuoksi arvostelija oli liittänyt häneen tyhmän blondin stereotyypin: *”Pohdin myös, olisivatko pitkät vaaleat hiukseni provosoineet miestä”*. Mari ylläpiti diskurssia pohtimalla oikeutusta arvostelulle omasta olemuksestaan.

### 4.2.3 Vertailu

Kirjoituspyyntöaineistosta paikansimme kahdeksan diskurssia. Näitä diskursseja olivat *yksilöllinen identiteetti, ulkonäön merkitys, heteroseksuaalinen ulkonäkö, sukupuolinen ulkonäkö, heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen sekä pukeutuminen ja arvostelu*. Muistelutyöaineistosta paikansimme kuusi diskurssia, jotka olivat *heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen, sukupuolinen ulkonäkö, pukeutuminen ja arvostelu* sekä *olemus ja arvostelu*. Muodostimme aineistoista siis viisi samaa diskurssia. Lisäksi paikansimme muistelutyöaineistosta yhden diskurssin, jota ei ollut kirjoituspyyntöaineistossa. Kirjoituspyyntöaineistosta taas paikansimme kaksi diskurssia, joita ei ollut muistelutyöaineistossa.

Yksi mahdollisesti selittävä tekijä sille, miksi muodostimme kirjoituspyyntöaineistosta kaksi diskurssia, joita ei ollut muistelutyöaineistossa, oli aineiston suurempi koko.

Kirjoituspyyntöaineistomme koostui 26 lyhyehköstä kirjoituksesta, kun taas muistelutyöaineistossamme oli kuusi noin sivun mittaista muistoa. Lisäksi muistelutyöaineiston muistot noudattivat kaikki samanlaista kaavaa, kun taas kirjoituspyyntöaineiston vastaukset oli kirjoitettu vapaamuotoisemmin. Muistelutyöaineistosta muodostimme olemus ja arvostelu - diskurssin, jota ei ollut kirjoituspyyntöaineistossa. Yksi mahdollinen syy tälle voisi olla se, että kirjoitetut muistot olivat useimmissa tapauksissa yksityiskohtaisempia kuin kirjoituspyyntövastaukset. Muistelutyömetodi työskentelymuotona ohjasi kirjoittamaan ylös loukkaustilanteiden yksityiskohtia, jolloin muistot muotoutuivat yksityiskohtaisemmiksi kuvauksiksi tilanteista.

Taulukko 5. Diskurssit.

<b>Kirjoituspyyntöaineiston diskurssit</b>	<b>Muistelutyöaineiston diskurssit</b>
Sukupuolinen ulkonäkö	Sukupuolinen ulkonäkö
Pukeutuminen ja arvostelu	Pukeutuminen ja arvostelu
Heteroseksuaalisuuden paremmuus	Heteroseksuaalisuuden paremmuus
Miehen oikeus	Miehen oikeus
Arvostelun sietäminen	Arvostelun sietäminen
Heteroseksuaalinen ulkonäkö	Olemus ja arvostelu
Yksilöllinen identiteetti	-
Ulkonäön merkitys	-

### 4.3 Yhteenveto

Tässä luvussa vedämme yhteen aineistomme analyysin tulokset. Lisäksi suhteutamme niitä esittelemiimme aihetta käsitteleviin aikaisempiin tutkimuksiin.

Aineistojemme perusteella ulkonäön arvostelu kohdistui sellaisiin ominaisuuksiin kuten seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen haluttavuuteen, yleiseen epäviehättävyyteen, terveyteen, etnisyyteen ja sukupuoleen. Näitä arvosteltiin ulkonäön kautta. Vaikka aineistossamme ilmennyt ulkonäön arvostelu kohdistuikin pääasiassa sellaisiin piirteisiin, jotka poikkesivat ideaaliulkonäöstä, ei ideaaliulkonäön omaaminen kuitenkaan välttämättä suojellut ulkonäön arvostelulta tai yksilön julkiselta loukkaamiselta. Vaikka yksilö omasi melko runsaastikin ideaaliulkonäköön liitettyjä piirteitä, saatettiin häntä tästä huolimatta arvostella esimerkiksi liiallisesta ylpeydestä, joka pääteltiin hänen ulkonäöstään ja olemuksestaan. Toisinaan myös hyvin pieni poikkeama ideaaliulkonäöstä saattoi johtaa ulkonäön arvosteluun. Lisäksi esimerkiksi myös liian paljastava pukeutuminen yhdistettynä ideaaliulkonäköön saattoi aiheuttaa arvostelua.

Aineistojemme perusteella julkinen ulkonäön arvostelu kohdistuu suurimmaksi osaksi naisiin tuntemattomien miesten taholta. Aineistoissamme oli kuitenkin myös tilanteita, joissa naiset arvostelivat toisten naisten ulkonäköä. Lisäksi aineistoissamme oli tilanteita, joissa mies oli arvostellut miesten ulkonäköä ja yksi tilanne, jossa nainen oli arvostellut miehen ulkonäköä. Yksi mahdollinen selittävä tekijä sille, että ulkonäköön liittyvät loukkaukset kohdistuivat aineistossamme useimmiten naisiin, voi olla se, että miesten osuus aineistossamme oli hyvin pieni. Tämä ulkonäköön kohdistuva arvostelu tapahtui kuitenkin sellaisissa tiloissa, jotka voidaan mieltää julkisiksi. Tilat asetetaan yleensä asteikolle julkinen, puolijulkinen ja yksityinen (Koskela 2009, 82). Yksinkertaisesti ilmaistuna julkinen tila tarkoittaa Goffmanin (1963) mukaan mitä tahansa tilaa, jonne yhteisön jäsenillä on vapaa pääsy (Goffman 1963, 9). Goffmanin määritelmän mukaan tällaisia julkisia ja puolijulkisia tiloja ovat esimerkiksi kadut, puistot, ravintolat, teatterit, kaupat, tanssilattiat sekä muut kohtaamispaikat. (Goffman 1963, 3-4.)

Aineistojemme häirintä tapahtui sellaisissa avoimen julkisissa tiloissa kuten kadulla, julkisella uimarannalla, hautausmaalla ja kaupoissa. Aineistojemme puolijulkisia häirinnän tiloja olivat yökerhot, baarit, terassit, koulu ja ravintolat. Aineistojemme tyypillisin häirintätilanne tapahtui yökerhossa, baarissa tai terassilla. Näissä tiloissa tuntematon mieshenkilö arvosteli naishenkilön ulkonäköä. Yleensä tilanteeseen liittyi myös alkoholin nauttiminen. Gardnerin (1980) tutkimusta katukomentoinnista pidetään yhtenä ensimmäisistä julkista häirintää käsittelevistä tutkimuksista. Gardner kuvaa katukomentoinniksi sitä, kun tuntematon mies tai miesjoukko kommentoi ohikulkevan naisen ulkonäköä kadulla. Tämä kommentointi saattoi esimerkiksi sisältää naisen ulkonäön eri osien arvottamista kouluarvosanoilla. Myös tämä Gardnerin tutkima ilmiö näkyi aineistoissamme, sillä toinen tyypillinen ulkonäön arvostelun paikka oli katu. Näissä tilanteissa ohikulkeva tai autolla ohi ajava mies tai miesjoukko kommentoi arvostelevasti naisen ulkonäköä ja myös ulkonäön pisteytystä esiintyi aineistoissamme. Miehiin kohdistunut julkinen ulkonäön arvostelu oli aineistoissamme huomattavasti harvinaisempaa, mutta sekin tapahtui julkisessa tilassa kadulla tai puolijulkisessa tilassa koulussa.

Emme tässä tutkielmassa pyrkineet varsinaisesti selvittämään sitä, miksi arvostelijat kokevat oikeudekseen toimia näin, mutta paikansimme aineistoistamme kirjoittajien ja kommentoijien kielen käytön ylläpitämiä diskursseja, jotka mahdollisesti selittävät ilmiötä. Paikantamassamme *miehen oikeus* -diskurssissa miehillä on oikeus arvostella naisten ulkonäköä, kun taas *pukeutuminen ja arvostelu* -diskurssissa tietynlainen pukeutuminen oikeuttaa ulkonäköön kohdistuvan arvostelun.

*Olemus ja arvostelu* -diskurssissa taas tietynlainen, esimerkiksi liian ylpeä, olemus oikeuttaa ulkonäön arvostelun. *Heteroseksuaalisuuden paremmuus* -diskurssissa homoseksuaalisuus on ei-toivottua ja heteroseksuaalisuutta huonompaa. Tästä syystä henkilön, jonka ulkonäkö ei vastaa heteroseksuaalista normia, ulkonäköä saa arvostella. Lisäksi *sukupuolisen ulkonäön* -diskurssissa henkilön ulkonäköä saa arvostella, jos se ei vastaa normin mukaista sukupuolelle sopivaa ulkonäköä. Nämä diskurssit voivat selittää sitä, miksi ulkonäön arvostelua tapahtuu. Ne saattavat vaikuttaa ilmiöön joko yksittäisinä diskursseina tai yhdessä.

Aineistoissamme oli läsnä eri sukupuolille sopivaksi ja hyväksi määritelty ulkonäkö sekä heteroseksuaalisuuden korostus. Aineistojemme loukkauksista nousikin heteronormatiivisuus usealla eri tavalla. Saman ilmiön huomasivat myös Lord, McHugh ja Sullivan (2010) tutkiessaan julkisissa tiloissa tapahtuvaa häirintää. Lordin ym. (2010) mukaan miespuoliset arvostelijat olettivat, että heidän arvostelemansa henkilöt olivat heteroseksuaalisia naisia, jotka haluavat täyttää ne normit, joiden avulla heteroseksuaalisen naisen hyvännäköisyys määrittyy. Tämä näkyi myös omissa aineistoissamme. Lisäksi huomasimme, että aineistoissamme arvostelijat pitivät selkeästi heteroseksuaalisuutta luonnollisena, ensisijaisena ja homoseksuaalisuutta parempana seksuaalisuuden muotona. Tämän he jopa sanoivat loukkauksissaan hyvinkin suoraan. Useimmissa tapauksissa tämä ilmeni kuitenkin siten, että mikäli arvostelijat kohtasivat naisen tai miehen, joka ei vastannut heteronormatiivisia ulkonäköstandardeja, häiritsi tämä arvostelijoita niin paljon, että he kokivat tarpeelliseksi yrittää palauttaa heteronormatiivisen järjestyksen arvostelemalla yksilön ulkonäköä ja käyttämällä tämän oletettua homoseksuaalisuutta lyömäaseena. Heteronormatiivisista ulkonäköstandardeista poikkeava ulkonäkö sai arvostelijat kyseenalaistamaan henkilön heteroseksuaalisuuden. Tämän saattoi saada aikaan naisilla esimerkiksi liian lyhyet hiukset tai lävistykset tai miehillä vastaavasti liian pitkät hiukset tai asusteet. Kun loukkaajat olivat havainneet yksilön mahdollisen poikkeamisen heteroseksuaalisesta ulkonäköideaalista, pyrkivät he palauttamaan heteroseksuaalisen järjestyksen loukkaamalla poikkeavaa yksilöä.

Oletettu heteroseksuaalisuuskaan ei kuitenkaan välttämättä suojellut ulkonäköön kohdistuvalta arvostelulta. Arvosteluissa oli nimittäin nähtävissä myös heterouden sisäistä normitusta. Esimerkiksi lihavuus ei välttämättä saanut arvostelijoita kyseenalaistamaan henkilön heteroseksuaalisuutta, mutta arvostelijoiden näkökulmasta henkilö toteutti heteroseksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan huonosti olemalla lihava. Vastaavasti normista poikkeava pukeutuminen ei välttämättä saanut aikaan heterouden kyseenalaistamista, mutta arvosteluissa tuotiin esille se, että henkilö pukeutuu selkeästi liian erilaisesti seksuaalisuutensa tai sukupuolensa ideaaliin verrattuna.

Vääränlainen, eli aineistoissamme esimerkiksi naisilla liian maskuliiniseksi nähty, ruumis taas sai arvostelijat kyseenalaistamaan henkilön sukupuolen. Myös aineistomme kahteen miesvastaajaan oli kohdistettu miesten taholta nimenomaan heteronormatiivista arvostelua. Arvosteluissa kyseenalaistettiin heidän heteromieheydensä esimerkiksi liian feminiinisiksi miellettyjen hiusten tai asusteiden vuoksi.

Mielenkiintoinen ilmiö oli myös arvostelu ja loukkaukset, joka kohdistuivat naisten vähäpukeisuuteen tai paljastaviin vaatteisiin. Paljastava tyyli vaikutti oikeuttavan loukkaajat haukkumaan uhria esimerkiksi kutsumalla tätä huoraksi. Vänskän (2012) mukaan historiallisesti vaatteita on käytetty sosiaalisten viestien välittämiseen. Erityisesti naisten seksuaalisuus ja vaatetus ovat kietoutuneet yhteen. Prostituoitu piti voida tunnistaa tämän vaatetuksesta ja vaatteisiin liittyvistä yksityiskohdista. Ruumiin peittäminen oli naisten mahdollisuus taistella kunnianttomaksi leimautumista vastaan. Vänskän mukaan tätä samaa asennoitumista on nähtävissä edelleen. Naisen paljastava vaatetus, kuten esimerkiksi lyhyt hame, avoin kaula-aukko tai korkeat korot, saattaa leimata hänet yhä nykyisinkin seksuaalisesti kunnianttomaksi. (Vänskä 2012, 119.) Aineistoissamme oli nähtävissä tätä samaa ilmiötä. Aineistoissamme paljastavasti tai juhlavasti pukeutuneita naisia kutsuttiin huoriksi. Naiset myös itse saattoivat pohtia, johtuivatko heidän kuulemansa loukkaukset paljastavasta pukeutumisesta. He myös perustelivat paljastavaa pukeutumistaan vallitsevilla olosuhteilla eivätkä esimerkiksi omalla halulla pukeutua niin.

Aineistojemme vastaajista suurin osa suhtautui ulkonäön arvosteluun negatiivisesti ja raskaasti. Ulkonäön arvostelulla oli myös pidempiaikaisia seurauksia. Lähestyimme tutkielmassamme ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua julkisissa tiloissa sukupuolisen häirinnän käsitteen kautta. Käsitteellä tarkoitetaan yksipuolista ei-toivottua huomiota. Se perustuu sukupuoleen, ja saa kohteensa tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi (Aaltonen 2006, 13). Ulkonäköön kohdistuvan arvostelun voi katsoa olevan osa sukupuolista häirintää. Aineistojemme perusteella käsite vastasi hyvin tutkimaamme ilmiötä, sillä aineistojemme häirinnässä korostui nimenomaan sukupuoli. Aineistoissamme oli nähtävissä myös homofobista ja seksuaalista häirintää, joissa korostui loukkausten uhrien seksuaalisuus ja seksuaalinen suuntautuneisuus. Myös kaikki Aaltosen (2006) mainitsevat tuntemukset paikantuivat omista aineistoistamme, erityisesti näistä tuntemuksista korostuivat nolous ja loukkaantuneisuus. Lisäksi molempien aineistojemme kirjoittajat kuvasivat useita muita negatiivisia tunteita. Näitä tunteita olivat kyselyaineistossamme häpeä, suojaattomuus, kiusaantuneisuus, hämmentyneisyys, arvottomuus, itsesyytös, järkytys, iljetys, ahdistus ja yleinen mielipaha. Muistelutyöaineistostamme

paikannetut tunteet olivat häpeä, yleinen mielipaha, hämmentyneisyys ja epävarmuus.

Osa näistä aineistoistamme paikannetuista tunteista oli myös määriteltävissä affekteiksi. Affektia on haastavaa kuvata yksiselitteisesti, mutta niiden katsotaan olevan biologisia ja fysiologisia (Probyn 2005, 11). Affekti on ruumiin keino valmistautua toimimaan tilanteissa. Affekteja voidaan ilmaista kasvojen ilmeillä, hengitystahdilla, asennolla, kasvojen värillä ja äännähdyksillä. (Shouse 2005, 5-6.) Monet kirjoittajat kuvasivat näitä ruumiillisia reaktioitaan. Esimerkkinä tästä on häpeä, joka vie sanattomaksi. Eräs kirjoittaja mainitsi *”hävenneensä silmät päästään”*. Toinen kirjoittaja kuvasi sitä, miten tuntemus vaikutti hänen ruumiinsa toimintaan. Hänen mukaansa *”tuntui vaikealta jatkaa kävelyä”*. Kolmas kirjoittaja kertoi ruumiillisista tuntemuksistaan: *”taisin hieman punastuakin”*. Neljäs kirjoitti ruumiinsa reaktioista arvostelutilanteessa: *”muistan että menin aivan punaiseksi ja aloin varmasti myöskin hikoilemaan ja halusin pois tilanteesta”*. Viides kuvasi sitä, kuinka arvostelutilanne sai hänet *”kämpertymään sisäänpäin”*. Kaikissa näissä esimerkeissä on nähtävissä, että ruumis reagoi ennen kuin varsinainen tunne tavoittaa yksilön. Esimerkeissä on myös nähtävissä Probynin (2005) kuvaama ajatus siitä, että affekti yhdistää sosiaalisen ja ruumiillisen ulottuvuuden. Sosiaalinen ulottuvuus ilmenee siinä, että loukkaukset tulevat muilta henkilöiltä, ja loukkauksissa näkyy yhteiskunnassa vallitsevia arvotuksia. Lisäksi loukkaustilanne on julkinen, ja sillä on todistajia. Arvostelun kohteen ruumis reagoi näihin sosiaalisesti tuotettuihin loukkauksiin. Mikä sitten mahdollisesti selittäisi näitä vahvoja reaktioita?

Tutkimuksemme varsinainen tarkoitus ei ollut selvittää syitä siihen, miksi osa yksilöistä koki ulkonäön arvostelun niin voimakkaasti. Osa paikantamistamme diskursseista saattaa kuitenkin selittää sitä, miksi arvostelun kohteeksi joutuneet ottivat ulkonäköönsä kohdistuneet kommentit niin raskaasti. Aineistojemme henkilöiden kielen käyttö ylläpiti diskursseja *yksilöllinen identiteetti*, *ulkonäön merkitys* sekä *arvostelun sietäminen*. *Yksilöllinen identiteetti* -diskurssissa ulkonäkö edustaa henkilön persoonallisuutta ja identiteettiä, joten ulkonäköön kohdistunut arvostelu osuu henkilön minuuteen ja on siten henkilökohtaista. Lisäksi *ulkonäön merkitys* -diskurssissa ulkonäkö on merkittävä määrittäjä yksilölle. Jos yksilön ulkonäkö ei vastaa hänen sukupuolelleen ominaista ideaaliulkonäköä, yksilö ei vastaa sosiaalisia odotuksia. *Arvostelun sietäminen* -diskurssissa yksilöiden on parempi sietää ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua, sillä siihen reagoiminen saattaisi johtaa pahempaan lopputulokseen. Tämä voi johtaa siihen, että ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua on vaikeaa käsitellä, koska siihen ei ole saanut reagoida haluamallaan tavalla. Näin tilanteet saattavat jäädä vaivaamaan pitkäksikin aikaa, ja ne voivat tulevaisuudessa vaikuttaa muihin ulkonäön arvostelutilanteisiin ja niihin suhtautumiseen.

Useissa ulkonäön arvostelutilanteissa arvostelun kohteeksi joutuneet kokivat lamaantuneensa tai he kokivat parhaaksi jättää tilanteen huomiotta. Arvostelun ja ahdistelun uhreiksi joutuneet eivät yleensä kyenneet reagoimaan haluamallaan tavalla. Useissa kirjoituksissa tuotiin esille, että tämä kykenemättömyys reagoida jäi vaivaamaan kirjoittajia tilanteiden jälkeen. Muutamissa vastauksissa uhrin kuitenkin kykenivät toimimaan näissä tilanteissa. Nämä kirjoittajat, jotka olivat kyenneet reagoimaan ulkonäön arvostelutilanteeseen, olivat esimerkiksi sanoneet vastaan, kiroilleet, näyttäneet keskisormea tai jopa käyttäneet fyysistä voimaa arvostelijaa kohtaan. Kun näin oli tapahtunut, tilanne ei kirjoittajien mukaan jäänyt vaivaamaan heitä niin paljon, ja he kokivat usein mielihyvää siitä, että olivat kyenneet reagoimaan tilanteessa. He kokivat voimaantumista ja sitä, että tilanne oli edes osittain heidän hallinnassaan.

Käytimme aineistojemme analyysimetodina diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysiä on kritisoitu siitä, että se ei huomioi ihmisten kokemuksia. Diskurssianalyysin taustaoletuksiin kuuluu myös se, että kielen ei katsota kuvaavan todellisuutta sellaisena kuin se on. Aineistomme kuitenkin koostuu nimenomaan yksilöiden kirjalliseen muotoon saatetuista kokemuksista ja muistoista koskien ulkonäön arvostelua. Emme väitäkään, että aineistojemme kirjoitukset kuvaisivat sosiaalista todellisuutta sellaisena kuin se on, vaan ne ovat tekstien kirjoittajien omia tulkintoja heidän kohtaamistaan tilanteista. Tekstit on myös kirjoitettu tutkimustamme varten. Kirjoituspyyntöömme kuului ohjeistusta siitä, millaisia vastauksia keräämme. Myös muistelutyöryhmässä ohjeistimme osallistujia siitä, minkälaisia muistoja keräämme. Tämä varmasti ohjasi tekstien muotoutumista tietynlaisiksi. Useat kirjoitusten kuvaamista kokemuksista oli tapahtunut jopa vuosia aiemmin, joten voimme myös olettaa, että kirjoittajien muisti on muokannut tapahtumia.

Emme kuitenkaan näe ongelmallisena sitä, että tulkitsimme näitä kokemuksia diskurssianalyysin kautta, sillä tekstit kuitenkin kuvaavat sosiaalista maailmaa sellaisena kuin se tekstien kirjoittajille näyttää. Tutkimuksessamme halusimme tutkia näitä kokemuksia ja muistoja sellaisina, kuin aineistojemme henkilöt ne tulkitsevat. Oman tutkimuksemme kannalta kokemusten tarkastelu ja diskurssianalyysi eivät nähdäksemme olleet ristiriidassa, sillä kumpikaan ei pohjautu sille oletukselle, että ne kuvastaisivat sosiaalista todellisuutta juuri sellaisena kuin se on. Se, että sosiaalinen todellisuus ei todistettavalla tavalla ole juuri sellainen kuin millaisena se muistoissa ja kirjoituksissa näyttää, ei kuitenkaan poista sitä, että tämä ilmiö eli ulkonäön julkinen arvostelu on olemassa ja aiheuttaa erilaisia tunteita ja seuraamuksia sitä kohtaaville.



Tutkimuksemme materiaalina oli kaksi aineistoa. Toinen oli kerätty kirjoituspyynnöllä ja toinen muistelutyömetodilla. Analysoimme molemmat aineistot käyttäen sisällönanalyysia ja diskurssianalyysia. Vaikka sekä aineistoja että analyysimetoodeja oli kaksi, saimme molemmista aineistoista ja molemmilla analyysimetoodeilla tuloksia, jotka muistuttivat toisiaan. Tähän vaikutti varmasti molempien aineistojen suhteellinen pienuus: kirjoituspyyntöaineistomme koostui 26 vastauksesta ja muistelutyö kuudesta muistosta. Lisäksi molemmat aineistot käsittelivät samaa aihepiiriä eli tutkimusaihettamme. Vaikuttavana tekijänä tässä toimi varmasti myös se, että toteutimme itse molemmat analyysit. Mikäli esimerkiksi olisimme toteuttaneet vain toisen analyysistä, ja toisen analyysin olisi toteuttanut jokin ulkopuolinen taho, tulokset olisivat voineet erota enemmän. Voi myös olla, että toteutettuumme sisällönanalyysin ensin, ohjasi se meitä tietynlaiseen tapaan katsoa aineistoa myös diskurssianalyysin avulla. Voisi sanoa, että sisällönanalyysin avulla paikansimme tutkimusaiheemme kannalta merkitykselliset kohdat, ja diskurssianalyysin avulla toimme ilmi näiden merkityksellisten kirjoitusten taustaa, ja sitä, miten ulkonäön arvosteluun liittyviä loukkauksia ja tunteita rakennetaan ja ylläpidetään sekä sitä, miten loukkauksien ja tunteiden aikaisia reaktioita kuvataan.

Toisen aineistomme keräsimme muistelutyömetodilla. Tällä metodilla pyritään esimerkiksi tavoittamaan sellaisia ilmiöitä ja niihin liittyviä tunteita, joita voi olla vaikeaa saada sanalliseen muotoon. Osallistujat kirjoittivat nämä muistot kirjalliseen muotoon muistoja tavoittavan työskentelyn päätteeksi. Olemme käyttäneet tutkimuksessamme analyysimetoodeina juuri kieleen perustuvia metodeja: sisällönanalyysia ja diskurssianalyysia. Nähdäksemme muistelutyömetodi auttoi nimenomaan tavoittamaan mutta myös sanallistamaan sekä kokemuksia että tunteita siten, että ne oli helpompi tuottaa kirjallisessa muodossa. Tämän vuoksi koimme, että näiden kirjoitettujen muistojen ja tunteiden analysoiminen kieleen vahvasti pohjautuvien metodien kautta ei ollut ongelmallista.

## **5. Lopuksi**

### **5.1 Yhteenveto**

Muodostimme tutkimuskysymyksemme tutkimusprosessin kuluessa seuraaviksi: ”Miten ulkonäköä arvostellaan?”, ”Miten ulkonäön arvosteluun suhtaudutaan?” ja ”Miten ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat tilanteissa?”. Valitsimme tutkimuskysymykset aineistomme

perusteella siten, että tahtoimme varmistaa sen, että aineistomme perusteella on mahdollista vastata tutkimuskysymyksiimme. Tutkimuskysymyksemme valikoituivat myös oman kiinnostuksemme pohjalta. Päädyimme lähestymään tutkimusaihetta muun muassa häirinnän käsitteen kautta. Häirinnällä siis viitataan huomioon, jonka kohteeksi ei haluta joutua. Aiheemme taustalla vaikuttivat myös sellaiset teoreettiset käsitteet kuten ulkonäkö, jonka olemme aiemmin todenneet tarkoittavan sekä materiaalista että sosiaalista ulkonäköä. Ulkonäön eri osa-alueista korostuivat erityisesti paino sekä lihavuus. Lihavuudella viitataan sosiaaliset normit ylittävään ruumiin kokoon. Lisäksi käytimme sellaisia teoreettisia käsitteitä kuten tunteet ja ruumiillisuus. Tutkimuksemme ympäristönä toimi julkinen tila. Myös heteronormatiivisuus korostui tutkimuksessamme.

Keräsimme aineistomme kahdessa osassa. Ensimmäisen aineiston osan kokosimme kirjoituspyynnöllä, joka välitettiin erään sukupuolentutkimuksen kurssin osallistujille. Kirjoituspyynnöllä saimme yhteensä 26 vastausta. Aineistomme toisen osan keräsimme muistelutyömetodilla. Muistelutyöryhmäämme osallistui meidän lisäksi yksi henkilö, eli ryhmämme koostui yhteensä kolmesta henkilöstä. Tapaamisemme tuottivat yhteensä kuusi muistoa. Erittelimme aineistomme ensin sisällönanalyysillä.

Sisällönanalyysin kautta kirjoituspyyntöaineistosta muodostimme neljä ryhmää, jotka olivat loukkaukset, reaktiot, tuntemukset ja ahdistelu. Kirjoituspyyntöaineiston loukkaukset-ryhmän alle paikantuivat lihavuus, heteronaiseus, heteromieheys, terve ruumis, seksuaalinen haluttavuus ja yleinen epäviehättävyys. Tuntemuksien alle sijoituivat häpeä, suojattomuus, kiusaantuneisuus, hämmentyneisyys, vihastuneisuus, pelko, loukkaantuneisuus, iljetys, ahdistus, arvottomuus, itsesyytös, järkytys ja yleinen mielipaha. Reaktiot-ryhmään sijoituivat nauru, itku, pako, lamaantuminen, näennäinen välinpitämättömyys, vastustaminen ja arvostellun kohdan muokkaaminen. Ahdistelun alle paikantuivat koskettelu ja sanallinen ahdistelu.

Muistelutyöaineiston sisällönanalyysin perusteella muodostimme kolme ryhmää, jotka olivat loukkaukset, reaktiot ja tuntemukset. Ryhmän loukkaukset alle paikantuivat lihavuus, heteronaiseus, yleinen epäviehättävyys, etnisyys ja sukupuoli. Tuntemuksien alle paikantuivat häpeä, suojattomuus, vihastuneisuus, yleinen mielipaha, loukkaantuneisuus, pelko, hämmentyneisyys ja epävarmuus. Reaktiot-ryhmään taas sijoituivat lamaantuminen, pako ja vastustaminen. Sisällönanalyysin jälkeen analysoimme aineistomme diskurssianalyysin avulla. Paikansimme kirjoituspyyntöaineistostamme diskurssit yksilöllinen identiteetti, ulkonäön merkitys, heteroseksuaalinen ulkonäkö, sukupuolinen ulkonäkö, heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen sekä

pukeutuminen ja arvostelu. Muistelutyöaineiston diskurssit olivat taas heteroseksuaalisuuden paremmuus, miehen oikeus, arvostelun sietäminen, sukupuolinen ulkonäkö, pukeutuminen ja arvostelu sekä olemus ja arvostelu. Näiden analyysien pohjalta vedimme tutkimuksemme keskeiset johtopäätökset, joiden kautta vastasimme tutkimuskysymyksiimme.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli ”Miten ulkonäköä arvostellaan?”. Teoriaosuudessamme käsitteellistimme ulkonäköä. Ulkonäöllä on siis materiaalisruumiillinen pohja. Ulkonäköä voidaan pitää ruumiillisena ominaisuutena ja se on siis osa ruumista ja ruumiin pintaa. Ulkonäköön kuuluvat esimerkiksi kasvonpiirteet, pään muoto, ihonväri, hiukset ja ruumiinrakenne, joka taas pitää sisällään pituuden, painon ja kehon muodon. Lisäksi ulkonäköön kuuluvat myös meikki, hiusten väri tai niiden malli, vaatteet ja paino, jotka ovat tahdonalaisesti muokattavissa. Ulkonäöllä voidaan katsoa olevan myös ulottuvuus, jota voidaan nimittää toiminnalliseksi ulkonäöksi. Tämä pitää sisällään esimerkiksi henkilön liikkumistavan, hänen ryhtinsä ja kävelytapansa. Ulkonäkö on paljon muutakin kuin vain fyysinen ruumis ja sen ominaisuudet. Se määrittyy sosiaalisesti esimerkiksi tavoitelluksi ja hyväksi tai vastaavasti huonoksi ja ei-tavoitelluksi. Ruumiiseen liitetyt arvotukset muodostuvat vuorovaikutuksessa.

Ideaaliruumiin määritelmä on sosiaalisen vuorovaikutuksen tuote. Ulkonäön merkitys on korostunut työelämässä ja myös muilla elämän osa-alueilla. Ideaalikulkonäköä tavoitellaan monin tavoin. Länsimaisessa kulttuurissa kauneusihanteena voidaan pitää pitkää, hoikkaa mutta tiimalasivartaloista, symmetristä, vaaleaihoista ja -hiuksista naista, jolla ei ole näkyviä ihohuokosia tai vikoja (Rhode 2010, 24; Wolf 2002, 1). Tämä ulkonäköideaali näkyi vahvasti myös aineistoissamme. Myös aineistoissamme ideaalikulkonäkö piti sisällään hoikkuuden, suuret rinnat, pitkät hiukset, naisellisen tyylin ja sirot liikkeet. Miesten ulkonäköideaalissa korostuivat lyhyet hiukset, suuret hartiat ja iso koko sekä miehekkääksi mielletty tyyli.

Aineistoissamme esiintyneet arvostelut kohdistuivat pääasiassa tästä ulkonäköideaalista poikkeaviin ominaisuuksiin. Määrittelemistämme ulkonäön eri ulottuvuuksista aineistoissamme arvostelun kohteena olivat useimmiten ruumiinrakenne, ja siinä erityisesti paino tai lihavuus ja kehon muoto. Lisäksi arvostelun kohteeksi joutuivat hiukset ja varsinkin niiden malli, vaatteet sekä tyyli. Aineistoissamme arvostelun kohteena oli myös toiminnallisen ulkonäön ulottuvuus, jossa normista poikkeavaa kävelytyyliä arvosteltiin. Ulkonäön arvostelu ei kohdistunut pään muotoon, kasvonpiirteisiin, pituuteen, ihonväriin tai suoranaisesti meikkiin. Ulkonäkö tutkimuksessa on keskusteltu siitä, kumpi ulkonäön ulottuvuus on tärkeämpi: kasvot vai keho. Omissa

aineistoissamme keho ja sen ominaisuudet korostuivat huomattavasti enemmän kuin kasvot.

Aineistojemme perusteella julkinen ulkonäön arvostelu kohdistui suurimmaksi osaksi naisiin tuntemattomien miesten taholta, mutta toisinaan naiset myös arvostelivat sekä toisten naisten että miesten ulkonäköä, ja miehet arvostelivat myös toisten miesten ulkonäköä. Ulkonäön arvostelu tapahtui usein baareissa, yökerhoissa, terasseilla ja kaduilla. Ulkonäön julkista arvostelua saattoivat selittää esimerkiksi aineistoissamme kielen käytöllä ylläpidetyt diskurssit *miehen oikeus, pukeutuminen ja arvostelu, olemus ja arvostelu, heteroseksuaalisuuden paremmuus* sekä *sukupuolinen ulkonäkö*. Aineistojemme perusteella ulkonäön arvostelu kohdistui lihavuuteen, seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen haluttavuuteen, yleiseen epäviehättävyyteen, terveyteen, etnisyyteen ja sukupuoleen. Ulkonäön arvostelussa nousi vahvasti esille heteronormatiivisuus. Siinä oli nähtävissä myös heterouden sisäistä normitusta.

Aineistoissamme tuotettiin sukupuolta, joka oli selkeästi jaettavissa mieheen ja naiseen. Aineistoissamme esiintyneiden loukkausten mukaan tämä erotus kahden sukupuolen välillä oli myös pystyttävä tulkitsemaan yksilön ulkonäöstä. Aineistojemme henkilöt oletettiin heteroseksuaaliksi, ja pienikin poikkeama ideaalisesta naisen tai miehen ulkonäöstä saattoi johtaa sukupuolen kyseenalaistamiseen. Naisille tämä ideaaliulkonäkö piti sisällään pienikokoisen ja hoikan vartalon, pitkät hiukset, klassisen pukeutumistyylin. Ideaalinaiseuteen ei kuulut lihaksikkuus tai paljastava pukeutumistyyli eivätkä silmälasit tai lävistyksset. Ideaalinaiseuteen liittyi myös ulkonäön pohjalta arvioituja luonteenpiirteitä: he eivät saaneet näyttää liian ylpeiltä, pinnallisilta tai yksinkertaisilta. Nainen ei myöskään saanut vaikuttaa liian seksuaalisesti aktiiviselta, ja tähän liittyviä tulkintoja saatettiin tehdä muun muassa paljastavan pukeutumisen kautta. Ideaalimieheyteen kuului leveäharteisuus ja roteva ruumiinrakenne sekä lyhyet hiukset. Miehen ideaaliulkonäköön eivät myöskään kuuluneet korut tai muut naisellisiksi mielletyt asusteet. Tutkimuksemme aineistoissa tuotettiin hyvin perinteisiä ja jopa konservatiiviseksi määriteltävissä olevia sukupuolia, jotka selkeästi erosivat toisistaan myös ulkonäöllisesti.

Toinen tutkimuskysymyksemme oli ”Miten ulkonäön arvosteluun suhtaudutaan?”. Suurin osa aineistojemme kirjoittajista suhtautui ulkonäön arvosteluun negatiivisesti. Ulkonäön julkinen arvostelu on tulkittavissa sukupuoliseksi häirinnäksi. Aineistoissamme ulkonäön arvostelun herättämiä tunteita olivat häpeä, pelko, suojattomuus, vihastuneisuus, kiusaantuneisuus, hämmentyneisyys, loukkaantuneisuus, arvottomuus, itsesyytös, järkytys, iljetys, ahdistus ja yleinen mielipaha. Muistelutyöaineistostamme paikannetut tunteet olivat häpeä, pelko, suojattomuus,

vihastuneisuus, yleinen mielipaha, hämmentyneisyys, loukkaantuneisuus ja epävarmuus. Monet näistä ovat määriteltävissä affekteiksi. Diskurssianalyysistämme paljastui myös mahdollisia selityksiä sille, miksi kirjoittajat kokivat ulkonäkönsä arvostelun raskaasti. Tätä selittäviä diskursseja olivat *yksilöllinen identiteetti*, *ulkonäön merkitys* ja *arvostelun sietäminen*.

Kolmas tutkimuskysymyksemme oli ”Miten ulkonäön arvostelun kohteeksi joutuneet reagoivat tilanteissa?”. Arvostelun uhreiksi joutuneiden kyky reagoida aleni merkittävästi arvostelutilanteessa, ja he kokivat tämän ongelmalliseksi. Tyypillisin reaktio ulkonäön julkiseen arvosteluun oli lamaantumisen tai tilanteen huomiotta jättäminen. Kun arvostelun kohteeksi joutuneet kykenivät reagoimaan, ilmeni se esimerkiksi sanallisesti tai jopa fyysisesti. Tällöin tilanne ei jäänyt vaivaamaan kirjoittajia niin paljon.

Edellisessä luvussa suhteutimme tutkimustuloksiamme aikaisempiin esittelemiimme tutkimuksiin. Tutkimustuloksemme ovat yhteneviä aikaisempien tutkimusten tulosten kanssa. Itse ulkonäön arvostelu oli samankaltaista kuin edellisissä tutkimuksissa, ja arvostelijat olivat useimmiten miehiä, kuten aiemmissakin tutkimuksissa todettiin. Arvostelun kohteeksi joutuneet henkilöt suhtautuivat arvosteluun negatiivisesti ja raskaasti. Pääosa aineistomme henkilöistä reagoi arvosteluun passiivisesti. Ulkopuoliset henkilöt eivät myöskään reagoineet arvostelutilanteisiin. Erottava tekijä aineistossamme verrattuna aiempiin tutkimuksiin oli se, että aineistomme henkilöt eivät maininneet välttelevänsä tiettyjä tiloja ulkonäön arvostelun vuoksi. Aineistojemme naiset tai miehet eivät ilmaisseet suoraan tai epäsuorasti, että he rajoittaisivat liikkumistaan ulkonäköön kohdistuvien loukkausten vuoksi.

## **5.2 Pohdinta**

Tässä viimeisessä luvussa käymme läpi tutkimuksemme herättämiä kysymyksiä. Pohdimme esimerkiksi parityöskentelyn merkitystä tutkimuksellemme ja esittelemme mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä aiheesta. Pohdimme myös sitä, millaiset seikat olisivat hyödyttäneet tutkimustamme. Lisäksi käsittelemme sitä, mitä julkisen ulkonäön arvostelun ehkäisemiseksi voisi tehdä. Nämä kysymykset ovat sellaisia, joihin palasimme useasti tutkimusprosessin aikana, joten koimme ne tärkeiksi pohtia ja kirjoittaa auki tutkimuksemme päätteeksi.

Toteutimme tämän tutkimuksen yhteistyönä. Yhteistyömme oli erittäin tiivistä siinä suhteessa, että jokainen tutkimukseemme kirjoitettu lause on pohdittu yhdessä. Emme esimerkiksi jakaneet tutkimusta osiin, joita olisimme tehneet yksin ja myöhemmin yhdistäneet. Yhdessä työskenteleminen oli antoisaa esimerkiksi siitä syystä, että kohdissa, joissa ilmeni epävarmuuksia, pystyimme keskustelemaan näistä aiheista, ja toinen tunsu aihepiiriin suunnilleen yhtä hyvin kuin itsekin. Verrattuna yksilötyöskentelyyn parin kanssa tutkimuksen toteuttamisen etu oli se, että haastavia tutkimuksellisia ongelmakohtia saattoi lähestyä yhdessä, mikä antoi tukea ja uskallusta kokeilla erilaisia ratkaisuja. Oli myös miellyttävää, että prosessissa oli mukana henkilö, jonka kanssa pystyi keskustelemaan itseä näin paljon kiinnostavasta aiheesta. Itse työskentelykin sujui aktiivisemmin, sillä emme kokeneet, että vastuu tutkimuksen onnistumisesta olisi vain itsellä, vaan pystyimme jakamaan tämän vastuun. Myös motivaatio työskentelyyn säilyi, kun tiedostimme, että olemme vastuussa myös työparin tutkimuksen valmistumisesta. Koemme, että onnistuimme tämän yhteistyössä toteutetun tutkimuksen teossa paremmin kuin yksin. Kokonaisuudessaan mielestämme tutkimusprosessi oli miellyttävämpi ja tehokkaampi näin työparin kanssa toteutettuna.

Tutkimuksemme aineisto on kerätty kahdessa osassa. Ensimmäisen osan keräsimme kirjoituspyynnöllä erään sukupuolentutkimuksen kurssin osallistujilta. Kurssin enemmistö oli siis naisia, ja saimmekin vain kolme vastausta miespuolisilta henkilöiltä. Tämä luonnollisesti vaikutti aineistomme sukupuolijakautumaan. Olisikin ollut mielenkiintoista, jos aineistossamme olisi ollut enemmän vastauksia miespuolisilta henkilöiltä. Aineistojemme miespuolisten henkilöiden kuvaamat ulkonäön arvostelutilanteet koskivat kirjoittajien heteromieheyttä ja ulkonäköä yleisesti, mutta mieskirjoittajien reaktiot erosivat naiskirjoittajien reaktioista. Mieskirjoittajat eivät vaikuttaneet ottavan tätä arvostelua yhtä raskaasti kuin naiset. Pohtiessamme syitä tälle ilmiölle, mietimme olisiko sellainen mahdollista, että yhteiskunnassamme miespuoliset henkilöt arvotetaan enemmän jollain muulla ominaisuudella kuin ulkonäöllä. Tämä voisi olla yksi selitys sille, miksi ulkonäön arvostelutilanteet eivät vaikuttaneet aineistomme miehiin yhtä paljon kuin naisiin.

Keräsimme toisen aineistoistamme muistelutyömetodilla. Muistelutyöryhmämme koostui meistä ja yhdestä tuttavastamme eli yhteensä kolmesta naishenkilöstä. Vaikka muistelutyömme onnistui nähdäksemme melko hyvin, sillä saimme tutkimuksen kannalta rikasta aineistoa, oli kuitenkin huomattavissa, että toteutimme metodologia ensimmäistä kertaa. Jos toteuttaisimme muistelutyöryhmän uudelleen tämän ensimmäisen kerran jälkeen, keräisimme suuremman ryhmän ja antaisimme osallistujille etukäteen luettavaksi aiheeseen ja metodiin liittyvää materiaalia. Etukäteismateriaali helpottaisi osallistujia hahmottamaan, miten muistelutyömetodi toimii eikä muistelutyösesioiden

alussa välttämättä tarvitsisi kuvata metodia niin tarkasti kuin ilman tällaisen materiaalin jakamista. Oma muistelutyöryhmämme oli suhteellisen pieni. Tämän etuna oli se, että esimerkiksi keskusteluun jäi riittävästi aikaa kaikille eikä sessioista tullut liian pitkiä. Muistelutyömetodin toteuttaminen voisi olla kuitenkin vielä mielenkiintoisempaa suuremmalla ryhmällä, ja tämä luonnollisesti antaisi myös enemmän materiaalia. Useampien muistojen ääneen lukeminen voisi antaa lisää muistikuvia myös omista muistoista osallistujille.

Käytimme tutkimusmetodeinamme sisällönanalyysiä ja diskurssianalyysiä. Sisällönanalyysi toimi hyvin aineistojemme esianalyysinä. Sisällönanalyysin kautta saimme tehokkaasti poimittua aineistosta löytyvät loukkaukset ja niihin liittyvät tuntemukset sekä reaktiotavat. Sisällönanalyysin toteuttaminen oli mielestämme selkeää, sillä aiheesta lukemamme kirjallisuus tarjosi siihen yksinkertaiset ohjeet. Diskurssianalyysin toteuttaminen oli selkeästi haasteellisempaa. Diskurssianalyysiin liittyvä kirjallisuus oli monimutkaisempaa, ja sitä oli lähestytty useista eri näkökulmista, mikä teki vaikeaksi hahmottaa omaan tutkimukseemme soveltuvaa lähestymistapaa. Diskurssianalyysin tekemistä olisi hyödyttänyt laaja-alaisempi perehtyminen kirjallisuuteen ja metodilla toteutettuihin tutkimuksiin ennen analyysin aloittamista. Tutkimustuloksemme ovat nähdäksemme melko uskottavia, sillä ne toistavat esittelemiemme aiheen aiempien tutkimusten tuloksia. Tuloksemme antavat alustavan kuvan ilmiöstä, ja ne kuvaavat ilmiötä mielestämme hyvin. Tuloksemme myös selittävät hieman ilmiön olemassaoloa, sen syitä ja seurauksia.

Aloittaessamme tämän tutkielman tekemisen tavoitteenamme oli tarkastella ulkonäköön kohdistuvaa arvostelua ja sitä, miten siihen suhtaudutaan. Meitä kiinnosti myös se, minkälaisia valta-asetelmia tämän ilmiön taakse kätkeytyy. Aloittaessamme tutkimustamme emme rajanneet aineistomme vastaajia tai aihepiiriämme vain naisia koskeväksi. Naisten osuus ulkonäön arvostelun kohteina kuitenkin korostui, sillä aineistomme vastaajista huomattava osa oli naisia. Myös aihetta käsittelevät tutkimukset ja internetkeskustelut olivat tehty ja kirjoitettu naisnäkökulmasta. Emme löytäneet yhtäkään tutkimusta, jossa olisi käsitelty miehiin kohdistuvaa julkisessa tilassa tapahtuvaa ulkonäön arvostelua. Olisi ollutkin mielenkiintoista perehtyä tarkemmin siihen, kuinka paljon miehet kokevat tällaista, ja miten se eroaa naisiin kohdistuvasta arvostelusta. Kuitenkin kaiken lukemamme ja oman aineistomme perusteella arvioisimme, että julkinen ulkonäön arvostelu on ilmiö, joka kohdistuu suurimmaksi osaksi naisiin. On toki myös mahdollista, että miehiinkin kohdistuu tällaista arvostelua, mutta ilmiötä ei ehkä käsitetä samalla tavalla häirinnäksi.

Yksi tutkimustuloksemme onkin se, että julkista ulkonäön arvostelua kohdanneet henkilöt ottavat

sen raskaasti ja se herättää paljon negatiivisia tuntemuksia. Kirjoittaessaan tai muistellessaan itselleen sattuneita julkisia ulkonäön arvostelutilanteita useat aineistomme henkilöt olivat valinneet kuvatakseen sellaisen tilanteen, josta oli kulunut aikaa jo useita vuosia. Tämä saattaa tietysti tarkoittaa sitä, että tutkimamme ilmiö ei ole kovin yleinen, ja muita tilanteita ei ole kirjoittajille vain sattunut. Tätä johtopäätöstä vastaan puhuu kuitenkin se, että sekä aineistoissamme että aiheesta tehdyissä tutkimuksissa, esimerkiksi Gardner (1980), Wise ja Stanley (1987), Kissling (1991) sekä Lord, McHugh & Sullivan (2010), naisille suunnattu ulkonäön julkinen arvostelu on melko yleinen, toisinaan jopa jokapäiväiseksi kuvattu, ilmiö. Lisäksi aineistojemme kirjoittajat kuvasivat hyvin elävästi vahvoja negatiivisia tunteitaan, joita arvostelutilanteet olivat herättäneet. Tästä voisi ehkä päätellä, että tilanteet vaativat kivuliaan luonteensa vuoksi aikaa niiden käsittelyyn ennen kuin niistä voi puhua tai kirjoittaa anonymistikin. Mielenkiintoinen havainto oli myös se, että aineistoissamme kuvattu häirintä oli hyvin samankaltaista kuin edellä mainituissa tutkimuksissa ilmennyt häirintä. Tämä on mielestämme mielenkiintoista erityisesti siksi, että näiden tutkimusten toteuttamisesta on jo kulunut aikaa, eikä niitä ole tehty suomalaisessa yhteiskunnassa. Ilmiö on siis hämmentävän samankaltainen ympäri maailmaa.

Toinen mielenkiintoinen havainto aineistoistamme on se, että useassa käsitellyssä tilanteessa mies oli lähestynyt naisseuruetta ja oli tuonut ilmi kiinnostuksensa yhtä naisseurueen jäsentä kohtaan. Kun tämä kiinnostuksen kohteena ollut nainen ei ollut vastannut kiinnostukseen, oli mies arvostellut jonkun toisen seurueen jäsenen ulkonäköä. Vaikuttaisi siis siltä, että tällaisissa tilanteissa mies pyrki säilyttämään kasvonsa, ja palauttamaan tilanteen sellaiseksi, jossa hän koki hallitsevansa sitä. Tapa tähän oli siis nöyryyttää jotain toista naispuoleista henkilöä. Esimerkiksi Gardner (1980) esitti yhdeksi katukomentointia selittäväksi tekijäksi miehen yrityksen palauttaa ylpeytensä torjunnan jälkeen. Gardnerin tutkimuksessa mies arvosteli sen naisen ulkonäköä, joka oli hänet torjunut, mutta kuten mainitsimme, omissa aineistoissamme ilmeni tilanteita, joissa mies arvosteli hänet torjuneen naisen ystävää. Ystävä oli siis torjuntatilanteessa täysin ulkopuolinen, mutta hän joutui kuitenkin sijaiskärsijäksi. Tämän ilmiön taustaa oli myös mielenkiintoista tutkia ja selvittää, miksi arvostelu kohdistetaan ulkopuoliseen henkilöön.

Tutkimamme ilmiön kannalta myös naisten julkisen tilan käyttö on mielenkiintoista. Gardnerin (1980) mukaan naiset saattavat vältellä tiettyjä julkisia tiloja ja alueita jopa vuosia, jos niissä on mahdollisuus joutua ulkonäön arvostelun kohteeksi. Myös Wise ja Stanley (1987) kirjoittavat että naisten tulee osata vältellä tiettyjä tiloja välttyäkseen häirinnältä. Lisäksi Kissling (1991) on käsitellyt ilmiötä, ja hänen mukaansa julkisen häirinnän tarkoitukseksi voidaan mieltää tilallisten



rajojen vahvistamisen. Julkiset tilat ovat siis miesten aluetta, joilla naiset ovat tunkeilijoita. Koskelan (2009) tutkimus käsittelee sekä väkivallan että seksuaalisen väkivallan pelkoa julkisessa kaupunkitilassa. Nähdäksemme tutkimamme ilmiö on verrattavissa myös väkivallan pelkoon, sillä ulkonäön arvostelua voidaan pitää eräänlaisena henkisen väkivallan muotona. Koskelan mukaan naiset pelkäävät yleensä autioita julkisia paikkoja yöaikaan, mikä johtaa siihen, että julkinen tila erityisesti tiettyinä vuorokauden aikoina maskulinisoituu. Näistä tutkimuksista sekä omista aineistoistamme voisi tehdä sellaisen johtopäätöksen, että julkinen ulkonäön arvostelu voisi mahdollisesti pahimmillaan johtaa siihen, että naiset alkavat vältellä julkista kaupunkitilaa myös valoisaan aikaan. Tällöin kaupungilla on paljon ihmisiä, ja naiset saattaisivat alkaa vältellä tätä julkista tilaa välttyäkseen arvostelulta. Tämä johtaisi siihen, että naisten julkinen tila kapenisi.

Yksi tutkimuksemme aikana selvinnyt seikka, joka suorastaan järkytti meitä, oli se, minkälainen suhtautuminen homoseksuaalisuuteen heijastui aineistojemme kirjoituksista. Kirjoittajat olivat kohdanneet oletetun homoseksuaalisuutensa perusteella erittäin törkeäksi katsottavaa käytöstä. Ulkonäön arvostelijat käyttivät kirjoittajien oletettua seksuaalisuutta ikään kuin lyömäaseena. He siis olettivat, että homoseksuaaliksi kutsuminen on automaattisesti haukkumista, ja että tämän sanan käyttö loukkaa henkilöä, johon se kohdistetaan. Homoseksuaalisuutta alentavasti kommentoineet henkilöt edustivat kirjoitusten mukaan lähes kaikkia ikäryhmiä ja sukupuolia. Aineistojemme perusteella homoseksuaalisuus ja muut ei-heteroseksuaaliset seksuaalisuuden muodot ovat siis aihe, joissa yhä tarvittaisiin työstämistä sosiaalisten asenteiden suhteen. Tällainen vihamielinen suhtautuminen homoseksuaalisuuteen arkielämässä yllätti ja hämmensi meitä syvästi.

Erityisesti homoseksuaalisuuteen liittyviä loukkauksia kuulivat aineistojemme pitkähiuksiset miehet ja lyhythiuksiset naiset. Homoseksuaalisuus herättää yhä yhteiskunnallista keskustelua varsinkin silloin, kun se nousee esille lainopillisella tasolla, esimerkkinä tästä keskustelu tasa-arvoisesta avioliittolaista. Kuitenkin vaikuttaisi siltä, että sosiaalisella tasolla homoseksuaalisuus on melko hyväksyttyä varsinkin nuoremman väestön keskuudessa. Emme ole itse aiemmin nuorina aikuisina kohdanneet tällaista avoimen vihamielistä suhtautumista homoseksuaalisuuteen. Homoseksuaalisuuteen suhtautuminen ei ollut ainoa seksuaalisuuteen liittyvä seikka, joka kiinnitti huomiomme aineistoissa. Myös naisten seksuaalisuutta ja sukupuolta käytettiin lyömäaseena heitä vastaan erityisesti miesten toimesta. Aineistojemme perusteella vaikuttaa siltä, että osa kirjoitusten miehistä koki, että naiseus itsessään oikeutti törkeään kommentointiin.

Tutkielmamme tulokset antavat nähdäksemme aihetta jatkotutkimukselle ja

jatkotutkimuskysymyksille. Omasta aineistostamme tuli ilmi se, että aineistojemme henkilöiden kirjoitusten mukaan ulkonäöllä oli heille suuri merkitys. Osa tästä suuresta merkityksestä selittyi sillä, että aineistojemme henkilöt katsoivat ulkonäkönsä kuvastavan heidän identiteettiään ja persoonallisuuttaan. Lisäksi hyvä ulkonäkö oli tärkeä naisena olemisen määrittäjä. Tämä ei kuitenkaan kokonaisuudessaan selitä sitä, miksi ulkonäkö oli niin merkittävä seikka, että sen arvostelu koettiin niin vahvasti. Lisäksi aineistoissamme tuotiin ilmi se, että myös tämä ulkonäköön kohdistuva arvostelu oli toisinaan ilmaistu erittäin aggressiivisesti ja vihamielisesti. Yksi merkittävä tutkimusaihe- ja kysymys jatkotutkimukselle olisi mielestämme ”Miksi ulkonäön arvosteleminen on sitä kokeville niin kivuliasta?”.

Aineistomme tukee ajatusta, että ulkonäön arvostelu koetaan raskaasti ja satuttavana. Ulkonäön arvostelua kohdanneet aineistojemme henkilöt myös muistavat melko yksityiskohtaisesti nämä arvostelutilanteet jopa vuosien jälkeen. Mielestämme olisikin mielenkiintoista selvittää, miksi yksilöt kokevat ulkonäön näin merkittäväksi seikaksi, että sen arvostelu aiheuttaa todella negatiivisia tunteita. Tutkimuskysymyksen käsittely olisi kuitenkin mahdollisesti haastavaa, sillä ulkonäön arvostelua kohdanneet eivät välttämättä tiedosta niitä ulkonäköön kiinnitettyjä arvotuksia, jotka aiheuttavat näitä vahvoja tunteita. Tämän aiheen käsittely voisi kuitenkin tuoda esille uusia näkökulmia suhtautumisesta ulkonäköön.

Toinen nähdäksemme tarpeellinen mahdollinen kysymys jatkotutkimukselle liittyy sukupuolten välisiin valta-asetelmiin. Aineistomme perusteella nimenomaan miehet olivat enemmistönä ulkonäön arvostelijoissa ja useimmiten ulkonäön arvostelu kohdistui naisiin. Aineistomme tilanteissa useimmiten juuri miehet arvostelivat naisten ulkonäköä. Tämä tulos näkyi myös aiemmissa aiheesta tehdyissä tutkimuksissa, esimerkiksi Gardner (1980), Wise ja Stanley (1987) sekä Kissling (1991). Mielestämme on tärkeää tutkia niitä syitä, jotka mahdollistavat tämän. Mahdollinen jatkotutkimuskysymys olisi siis ”Mikä oikeuttaa naisten ulkonäön arvostelun miesten taholta?”. Tällöin voitaisiin tarkastella niitä normeja ja arvotuksia, jotka sallivat miesten naisiin kohdistuvan ulkonäön arvostelun. Myös tällaisen tutkimuksen toteuttaminen saattaisi olla haastavaa, sillä naisten ulkonäköä arvostelevat miehet eivät välttämättä olisi halukkaita osallistumaan tutkimuksen tekoon tai pohdiskelemaan syitä käytökselleen.

Kolmas mahdollinen jatkotutkimuskysymys olisi se, kuinka suuri merkitys ulkonäöllä yhteiskunnassamme todellisuudessa on. Tarkoitamme tällä sitä, mihin kaikkiin sosiaalisiin seikkoihin ulkonäöllä on merkitystä. Ulkonäön merkitystä on siis tutkittu lähinnä työelämän ja taloudellisten mittareiden puitteissa, mutta mielestämme tämä ei vastaa tyydyttävällä tavalla siihen, mihin kaikkiin sosiaalisen elämän aspekteihin ulkonäön merkitys ulottuu. Mielestämme aihetta olisi

tutkimukselle esimerkiksi vapaa-ajan tai arkielämän sosiaalisen kanssakäymisen näkökulmista. Tämän tutkimuksen tarvetta voisi havainnollistaa vaikkapa sen ajatuksen kautta, että millaiseksi henkilön elämä muuttuisi, jos hänen kasvonsa tuhoutuisivat esimerkiksi onnettomuudessa. Henkilö olisi siis elänyt aiemmin hyvin tavalliseksi katsotulla ulkonäöllä, mutta onnettomuuden jälkeen hänen kasvonsa näyttäisivät selkeästi vahingoittuneilta. Esimerkin ei varmasti tarvitsisi olla edes näin huomiota herättävä sen ymmärtämiseksi, että ulkonäöllä on vaikutusta siihen, millaiseksi yksilön kokemusmaailma muotoutuu.

Viimeinen tarkasteltava asia tässä luvussa on se, mitä ulkonäön arvostelun ja julkisen häirinnän suhteen pitäisi tehdä. Ensinnäkin mielestämme ilmiötä pitäisi tehdä näkyvämmäksi ja se pitäisi saada yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi. Varsinkin kotimaisessa tutkimuksessa vaikuttaisi siltä, että tällaista häirintää on lähestytty lähestulkoon vain seksuaalisen häirinnän näkökulmasta. Julkisella paikalla tapahtuva ulkonäön arvostelu täyttää häirinnän kriteerit, ja on toimintana mielestämme hyvin tuomittavaa. Ilmiö on myös yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä se aiheuttaa häirinnän kohteeksi joutuneille ahdistusta ja jopa pelkotiloja. Julkinen häirintä saattaa myös vaikuttaa häirinnän kohteeksi joutuneiden henkilöiden konkreettiseen käytökseen, sillä he saattavat häirinnän seurauksena vältellä tiettyjä alueita. Voisi siis jopa väittää, että julkinen häirintä rajaa tiettyjen yksilöiden toimintamahdollisuuksia ja julkisen tilan käyttöä.

Toiseksi tutkimuksemme perusteella yhteiskunnassamme on tarvetta ulkonäköaktivismille. Yksi mahdollinen tapa toteuttaa tällaista aktivismia olisi valmentaa naisia ulkonäön arvostelutilanteita varten. Tällaisesta aktivismista kirjoittavat esimerkiksi Lord, McHugh ja Sullivan (2010). Heidän mukaansa naisia on kannustettu olemaan välittämättä ulkonäön arvostelusta ja olemaan reagoimatta siihen. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, ettei tällainen reagoimattomuus ole poistanut ilmiötä. Aineistoissamme useissa kirjoituksessa mainittiin, että ulkonäön arvostelun tilanteet aiheuttivat kirjoittajissa lamaannuksen tunnetta ja kyvyttömyyttä vastustaa loukkauksia. Monet kirjoittajat myös harmittelivat jälkikäteen sitä, etteivät olleet reagoineet tilanteeseen tai eivät olleet reagoineet haluamallaan tavalla. Tästä syystä olemmekin sitä mieltä, että verbaalisella itsepuolustuksella ja tällaisiin tilanteisiin etukäteen valmistumisella olisi tarvetta. Tämä itsepuolustus voisi sisältää esimerkiksi ulkonäön arvostelua sisältäviin tilanteisiin valmistautumista harjoittelemalla näyteltyjen tilanteiden avulla. Tällöin ulkonäön arvosteluun voitaisiin esimerkiksi keksiä valmiita vastauksia, joita voisi käyttää todellisissa tilanteissa.

Kolmanneksi ulkonäön julkisesta arvostelusta pitäisi tehdä ilmiö, jota ei hyväksytä. Tarkoitamme tällä sitä, että julkinen arvostelu olisi sosiaalisesti paheksuttua laajemmassa määrin, kuin se tällä hetkellä aineistomme pohjalta on. Esimerkiksi naisia kehoitetaan olemaan välittämättä tällaisesta

ulkonäköön kohdistuvasta arvostelusta. Lisäksi aineistomme pohjalta ulkonäön julkista arvostelua pidetään kyllä huonotapaisena ja työkeänä, mutta tästä huolimatta sitä tapahtuu. Ilmiön nähtiin olevan epämiellyttävä, mutta sen myös nähtiin kuuluvan osaksi naisena olemista. Tämän pohjalta voisi todeta, että ulkonäön arvostelu on siis sosiaalisena ilmiönä jossain määrin hyväksyttyä. Tätä tukee myös aineistossamme ilmenevä seikka, että näihin tilanteisiin ei puuttunut kukaan ulkopuolinen. Tämänkin vuoksi ulkonäön arvostelu julkisella paikalla pitäisi tuoda esille ilmiönä, joka ei ole missään muodossa hyväksyttävää. Erityisen tärkeää olisi tuomita arvostelijoiden käytös, jotta sitä ei pidettäisi hyväksyttävänä ja toistettavana toimintatapana.

## **Lähteet:**

### **Kirjalliset lähteet:**

Aaltonen, Sanna (2006) *Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Berry, Bonnie (2008) *The power of looks. Social stratification of physical appearance*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Black, Paula (2004) *The beauty industry: gender, culture, pleasure*. London: Routledge.

Bordo, Susan (1993) *Unbearable weight: feminism, western culture and the body*. Berkeley: University of California Press.

Burkitt, Ian (1999) *Bodies of thought: embodiment, identity and modernity*. London: Sage.

Dant, Tim (1991) *Knowledge, ideology and discourse: a sociological perspective*. London: Routledge.

Fairchild, Kimberly & Rudman, Laurie A. (2008) *Everyday stranger harassment and women's objectification*. *Social Justice Research* 21:3, 338–357.

Gardner, Carol Brooks (1980) *Passing by: street remarks, address rights, and the urban female*. *Sociological Inquiry* 50:3-4, 328-356.

Gee, James Paul (2010) *An introduction to discourse analysis: theory and method*. New York: Routledge.

Goffman, Erving (1963) *Behavior in public places. Notes on the social organization of gatherings*. New York: Glencoe.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina & Holland, Janet (2004) *Ystäviä vai vihollisia? Tulkintoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa*. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) (2004) *Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino. 169-190.

Harjunen, Hannele & Kyrölä, Katariina (2007) Lihavuustutkimusta toisin. Teoksessa Hannele Harjunen & Katariina Kyrölä (toim.) Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli. Helsinki: Like. 9-46.

Hasanen, Kirsi & Koivunen, Tuija & Kolehmainen, Marjo (2010) Minä olen muistanut: Huomioita vuosituhannen vaihteen suomalaisesta feminismistä. Naistutkimus 23:1, 35-46.

Haug, Frigga (1983) The body project. Teoksessa Frigga Haug (toim.) Female sexualization. A collective work of memory. London: Verso. 113-130.

Jackson, Stevi (1999) Heterosexuality in question. London: Sage.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 75-108.

Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015) Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.) Prekarisaatio ja affekti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 7-31.

Kamila, Marjo (2012) Katsojana ja katsottuna: Opettajan kontrolloitu ulkoasu. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy (1978) Gender: an ethnomethodological approach. Chicago: University of Chicago Press.

Kinnunen, Taina (2001) Pyhät bodarit. Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa. Helsinki: Gaudeamus.

Kinnunen, Taina (2008) Lihaan leikattu kauneus. Kosmeettisen kirurgian ruumiillistuneet merkitykset. Helsinki: Gaudeamus.

Korhonen, Anu (2005) Silmän ilot. Kauneuden kulttuurihistoriaa uuden ajan alussa. Jyväskylä: Atena.

- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lahelma, Eero & Sarlio-Lähteenkorva, Sirpa (1999) The association of body mass index with social and economic disadvantage in women and men. *International Journal of Epidemiology* 28:3, 445-449.
- Lupton, Deborah (1998) *The emotional self: a sociocultural exploration*. London: Sage.
- Naukkarinen Ossi (2005) Taiteistumisen muodot. Teoksessa Levanto, Yrjänä & Naukkarinen, Ossi & Vihma, Susann (toim.) (2005) *Taiteistuminen*. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 79. 9-36.
- Naukkarinen, Ossi (2011) *Arjen estetiikka*. Helsinki: Aalto-yliopiston taideteollinen korkeakoulu.
- Niemistö, Raimo (2007) *Ryhmän luovuus ja kehitysehdot*. Tampere: Palmenia/Helsinki University Press.
- Maunu, Antti (2014) *Yöllä yhdessä: yökerhot, biletyt ja suomalainen sosiaalisuus*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:6.
- Oinas, Elina (2001) Ruumiita akatemiassa! Sosiaalitieteellistä välttelyä, innostusta ja teoretisointia. Teoksessa Puuronen, Anne & Välimaa, Raili (toim.) (2001) *Nuori ruumis*. Helsinki: Gaudeamus. 17-29.
- Parker, Ian (1992) *Discourse dynamics: critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Probyn, Elspeth (2005) *Blush: faces of shame*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Purohit, Kiran D & Christopher Walsh (2003) Interrupting discourses around gender through collective memory work and collaborative curriculum research in middle school. *Sex Education* 3:2, 171-183.

Rhode, Deborah L. (2010) *The beauty bias: the injustice of appearance in life and law*. New York: Oxford University Press.

Rich, Adrienne (1980) Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs* 5:4, 631-660.

Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotehdas: televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, Leena-Maija (2006) Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua. *Kulttuurintutkimus* 23:3, 19-28.

Rossi, Leena-Maija (2007) Kyllin hyvä mainosruumiiksi? Hyväksytyn vartalon rajojen venytystä televisioainonnassa. Teoksessa Hannele Harjunen & Katariina Kyrölä (toim.) *Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Helsinki: Like. 133-159.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 8-29.

Sillanpää, Merja (2002) *Säännöstelty huvi: suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suoninen, Eero (1993) Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino. 48-74.

Shouse, Eric (2005) Feeling, emotion, affect. *M/C Journal* 8:6, 1-15.

Suoninen, Eero (1992) *Perheen kuvakulmat: diskurssianalyysi perheenäidin puheesta*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tutkimuksia, sarja A, NRO24.

Synnott, Anthony (1993) *The body social: symbolism, self and society*. London: Routledge.

Tolonen, Tarja (2001) Tyttöjen käsityksiä ihannenaiveudesta. Teoksessa Anne Puuronen & Raili Välimaa (toim.) *Nuori ruumis*. Helsinki: Gaudeamus. 73-88.



Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turner, Bryan S. (1996) The body and society. Explorations in social theory. London: Sage.

Vilkka, Hanna (2005) Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilkka, Hanna (2011) Seksuaalinen häirintä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vänskä, Annamari (2012) Muodikas lapsuus. Lapset mainoskuvissa. Helsinki: Gaudeamus.

Wise, Sue & Stanley, Liz (1987) Georgie Porgie. Sexual harassment in everyday life. London: Pandora.

Wittig, Monique (1980) The straight mind. Feminist Issues 1:1, 105-111.

Wolf, Naomi (2002) The beauty myth: how images of beauty are used against women. New York: Harper Perennial.

### **Elektroniset lähteet:**

Haug, Frigga (1999) Memory work: a research guide. <http://www.friggahaug.inkrit.de/documents/memorywork-researchguidei7.pdf>. Viitattu 29.1.2015.

Iltalehti: [http://www.iltalehti.fi/viikon-laihduuttaja/2015042219563003\\_lv.shtml](http://www.iltalehti.fi/viikon-laihduuttaja/2015042219563003_lv.shtml). Viitattu 19.2.2016.

Iltalehti2: [http://www.iltalehti.fi/viikon-laihduuttaja/2015112520725529\\_lv.shtml](http://www.iltalehti.fi/viikon-laihduuttaja/2015112520725529_lv.shtml). Viitattu 19.2.2016.

Kissling, Elizabeth (1991) Street harassment: the language of sexual terrorism. Discourse & Society 2:4, 451-460.

<http://brooklynmovementcenter.org/wp-content/uploads/2013/04/Discourse-Society-1991-Kissling-451-601.pdf>. Viitattu 13.1.2015.

Kokko, Sirpa (2007) Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. N:o 118.

[http://epublications.uef.fi/pub/urn\\_isbn\\_952-458-896-X/urn\\_isbn\\_952-458-896-X.pdf](http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-896-X/urn_isbn_952-458-896-X.pdf).

Viitattu 13.1.2015.

Kumlin, Annika (2011) Spektaklet Susan Boyle på Youtube: normer och värderingar av kvinnokroppen. Elore 2/2011, 50-68.

[http://www.elore.fi/arkisto/2\\_11/kumlin.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/2_11/kumlin.pdf) . Viitattu 24.9.2015.

Lehtonen, Jukka (2003) Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkosto, nuorisotutkimusseura, julkaisuja 31. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/seksuaal.pdf>. Viitattu 30.11.2015.

Lord, Tracy L. & McHugh, Maureen C. & Sullivan, Harmony B. (2010) Creeps and casanovas: experiences, explanations and effects of street harassment. Teoksessa Paludi, Michele A. & Denmark, Florence L. (toim.) Victims of sexual assault and abuse resources and responses for individuals and families.

[http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=axZNfcYNZXgC&oi=fnd&pg=PA237&dq=street+harassment&ots=fGEKkbkWqc&sig=GID2YMMZtfKiJO3ryezi7sAKPY8&redir\\_esc=y#v=onepage&q=street%20harassment&f=false](http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=axZNfcYNZXgC&oi=fnd&pg=PA237&dq=street+harassment&ots=fGEKkbkWqc&sig=GID2YMMZtfKiJO3ryezi7sAKPY8&redir_esc=y#v=onepage&q=street%20harassment&f=false). Viitattu 13.1.2015.

Naukkarinen, Ossi (2000) Joutomaalta keskikaupungille: Miten esteettisyys sopii arkeen?

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/14167/Naukkarinen129-143.pdf?sequence=1>.

Viitattu 25.9.2015.

Sarpavaara, Harri (2004) Ruumiillisuus ja mainonta. Diagnoosi tv-mainonnan ruumiillisuusrepresentaatioista. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 338.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67380/951-44-5953-9.pdf?sequence=1>.

Viitattu 30.11.2015.

Ylitapio-Mäntylä, Outi (2009) Lastentarhaopettajien jaettuina muisteluja sukupuolesta ja vallastan

arjen käytännöissä. Lapin yliopisto kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Electronica Universitas Lapponiensis.

[http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/67097/Ylitapio-M%C3%A4ntyl%C3%A4\\_DORIA\\_A5\\_crop.pdf?sequence=4](http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/67097/Ylitapio-M%C3%A4ntyl%C3%A4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4). Viitattu 13.1.2015.

Valkendorff, Tiina (2014) Ruoan ja ruumiin rajat: syömishäiriöt ja syömisen ongelmat internetkeskusteluissa. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:12, yhteiskuntapolitiikka. Helsingin yliopisto: Helsinki.

[https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45232/Valkendorff\\_vaitoskirja.pdf?sequence=1](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45232/Valkendorff_vaitoskirja.pdf?sequence=1).

Viitattu 24.9.2015.

## Liite

Liite 1.

### ”KIRJOITUSPYYNTÖ

Hei!

Teemme sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielmaamme ulkonäköön kohdistuvasta kielteisestä arvostelusta. Tarkastelemme ilmiötä sukupuolisen häirinnän kautta. Tarkoitamme tällä ulkonäön kriittistä arvostelua eri tilanteissa kasvokkaisissa ja erityisesti julkisissa vuorovaikutustilanteissa. Esimerkiksi tarkoitamme tällä tilannetta, jossa ohikulkija tai terassilla istuja kommentoi ohikulkevan henkilön ulkonäköä ääneen ikävästi ja häiritsevästi.

Jos olet kokenut tällaista häirintää, pyydämme, että kirjoitat meille siitä. Voit kuvata esimerkiksi missä tämä tilanne tapahtui, mitä sinulle sanottiin, ja miltä tämä sinusta tuntui.

Kuvaa omin sanoin tilannetta, jossa arvostelu/häirintä tapahtui. Kuvaa esimerkiksi:

- Minkä ikäinen olit?
- Minkälaisessa ryhmässä olit liikkeellä? Olitko yksin?
- Minkälaiselta henkilöltä/ryhmältä arvostelu/häirintä tuli?
- Minkälaisessa tilassa arvostelu tapahtui (esimerkiksi kadulla, työpaikalla jne.)
- Mitä häiritsevät sanat ja/tai toiminta olivat?
- Miten itse reagoit? Miltä sinusta tuntui? Mitä ajattelit?
- Reagoiko kukaan toinen tai ulkopuolinen tilanteeseen mitenkään?
- Kohdistuiko häirintä ulkonäköön yleisesti vai johonkin tiettyyn osaan ulkonäössä?

Ilmoitathan tekstissäsi myös sukupuolesi.

Tekstisi pituudella ei ole merkitystä, ja kaikki vastaukset toimitetaan meille nimettömänä.

Arvostaisimme kovasti, jos vastaisitte!

Mainitse lisäksi saako vastaustasi käyttää mahdollisissa tulevilla tutkimuksissa! Tarvittaessa annamme mielellämme lisätietoja.

Ystävällisin terveisin Elisabeth Kurki & Iina Rajala.”